

ప్రహ్లాద చరిత్ర

ఎఱ్ఱన పోతనల కవితా తులనాత్మక పరిశీలన

గ్రంథకర్త

డా॥ నందుల గోపాలకృష్ణమూర్తి

ఆంధ్రోపన్యాసకుడు

స్నాతకోత్తర తెలుగు విభాగము ప్రభుత్వకళాశాల

రాజమండ్రి - 5

ధార్మిక గ్రంథముద్రణ ప్రణాళికపథకము ప్రకారము తిరుమల
తిరుపతి దేవస్థానమొసంగిన ఆర్థిక సాహాయ్యముతో ఈచిన్ని కావ్యము
ముద్రితము.

కృతజ్ఞతాంజలి

“ప్రహ్లాదచరిత్ర” విమర్శగ్రంథము రచించుటకు భవ్యకవితా
వేశము ప్రసాదించిన ఆంధ్రభారతికి నా భక్త్యంజలి.

ఈగ్రంథము సహృదయ కరభూషణముగ చేయుటకు సాయ
మందిచ్చిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమునకు నా కృతజ్ఞతా పూర్వక
సుమాంజలి.

ఈగ్రంథరచనకు ప్రతిక్షణము వెన్నుదట్టి నాకు ఉత్సాహ
మొసంగిన ప్రాచార్య శ్రీ యస్వీ. జోగారావు మహోదయులకు
ఆచార్య శ్రీ వంతరాం రామకృష్ణారావు గారికి అభివందన
ములు. వ్రాతప్రతిని సిద్ధముచేయుటకు చేయూత ఇచ్చిన శ్రీ వి.
బ్రహ్మవధాని శ్రీమతి టి. నాగమణిగార్లకు కృతజ్ఞతాభివందనములు.

ఈగ్రంథమును అందముగ ముద్రించిన మాకూర్చి శిష్యుడు,
మహేశ్వరిప్రెస్ అధిపతి చి. చలపతిరావునకు నా ఆశీస్సులు.

రాజమండ్రి

నందుల గోపాలకృష్ణమూర్తి

1-10-88

సర్వస్వామ్య సంకలితము

ప్రథమ ముద్రణము : 1000 ప్రతులు

వెల : 20/- రూపాయలు

1988 విభవ

ప్ర) కా శ కు డు

నందుల మైథిలీ శరణు

నందుల గోపాలకృష్ణమూర్తి

ఆంధ్రోపన్యాసకుడు

స్నాతకోత్తర తెలుగు విభాగము ప్రభుత్వకళాశాల.

రాజమండ్రి - 533105

ఉపయుక్త గ్రంథములు

ఈ గ్రంథరచన కుపయుక్తమైన గ్రంథకర్తలకు

నా కృతజ్ఞతాంజలి

సంస్కృత గ్రంథములు

1. కూర్మపురాణము
2. నారసింహపురాణము
3. పద్మపురాణము
4. బ్రహ్మపురాణము
5. బ్రహ్మాండపురాణము
6. భాగవతము
7. విష్ణుపురాణము
8. హరివంశము

ఆంధ్ర గ్రంథములు

1. ఆంధ్రభాగవతము (ఎకాడశి ప్రతి)
2. ఆంధ్రభాగవతోపన్యాసములు
3. ఆంధ్రభాగవత విమర్శ ఆచార్య శ్రీప్రసాదరాయకులపతి
4. ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర ఆచార్య శ్రీ దివాకర్ల
పెంకటాచార్యులు
5. ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతం

సు హృ ద భి నం ద న ము

మిత్రులు, నందుల గోపాలకృష్ణమూర్తి గారు, నృసింహపురాణ మహాభాగవతములయందలి ప్రహ్లాదచరిత్రలను తులనాత్మక పరిశీలనముచేసి యీ గ్రంథమును రచించుట ముదానహాము. ఎఱ్ఱన పోతన లిరువురు నద్వైతములు. భక్తి భావమరందతుందిల హృదయారవిందులు. భవ్యకవితావేశులగు మహాకవులు. మఱి భేదమేమనగా, నెఱ్ఱన భక్తి భావప్రపూర్ణ చేతస్కుఁడు కాఁగా, పోతన భక్తి భావావిష్ట చేత స్కుఁడు. భారతకవియగు నెఱ్ఱన, భవ్యకవితావేశుఁడు కాఁగా, భాగవతకవియగు పోతన, యాత్మాశ్రయ కవితాధర్మానుప్రాణిత భవ్యకవితావేశుఁడు. ఏతాదృశగుణమహిమ ఖ్యాతాసమ నవనకవన గణనీయులుగా, నిమ్మహాకవులను గుర్తించి, డా॥ నందులవారు, తులనాత్మక పరిశీలనము నెఱ్ఱన పోతనలయెడఁ గల భక్తి పెంపున, నిర్వహించుట బహుధా ప్రశంసనీయము. ఇతివృత్త నిర్వహణము, పాత్ర పోషణము, మున్నగు విషయములలో, నెఱ్ఱన పోతన లవలంబించిన పద్ధతులను డా॥ నందులవారు సమాలోచించిన తీరు, సహృదయ హృదయంగమము. ఎఱ్ఱన పోతనల హరివంశములను దులనాత్మక పరిశీలనముచేసిన పూర్వవిమర్శకులవలె స్వపక్షపరపక్ష భేదబుద్ధి వహింపక, సమచిత్తముతో దులనాత్మక పరిశీలనముచేసిన డా॥ నందులవారి తులనాత్మక పద్ధతి, పరిశోధకుల కొజ్జబంతిగా నున్నందుకు వారిని హృదయపూర్వకముగా నభినందించుచున్నాను. ఇంతలోఁ దనివి సనక డా॥ నందులవారు నిరంతర సాహిత్యాధ్వనీయులు కావలె నని యాకాంక్షించుచున్నాను.

— వంతరాం రామకృష్ణారావు

ప్రాచార్య శ్రీ యస్వీ. జోగారావు మహోదయులకు
పట్టభి మహాత్మవో పాయనము

6. కావ్యాలంకార సంగ్రహము శ్రీ సన్నిధానము
వారి వ్యాఖ్య
7. ఎఱ్ఱన సాహిత్యలహరి ఎఱ్ఱన పీఠము - ఒంగోలు
8. నృసింహపురాణమునకు మూలము శ్రీమతి ఆచార్య
పి. యశోదరెడ్డి
9. ప్రబంధపరమేశ్వరుడు ఆచార్య శ్రీ జి. వి.
సుబ్రహ్మణ్యం
10. పోతన శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావు
11. పోతన ఆచార్య శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి
12. శారదావిపంచి ఆచార్య శ్రీ యస్. వి. జోగారావు
13. సాహిత్యదర్శనము ఆచార్య శ్రీ కె. వి. ఆర్. సరసింహం

శ్రీ ప్రహ్లాద చరిత్రము

క వి ప రి చ య ము

కవిచరిత్రయమున తృతీయదైవ ఎఱ్ఱన క్రి॥ శ॥ 1319-1320 కాకతీయ సామ్రాజ్య పతనానంతరము ఆధ్దంకిని రాజధానిగా చేసికొని పరిపాలించిన ప్రోలయ వేమారెడ్డి ఆస్థానకవి. అతడు ప్రకాశముజిల్లాలోని, కందుకూరు మండలములోని గుడ్లూరులో జన్మించెను. కాలక్రమమున ఓంగోలు సమీపమున నున్న చదలవాడ చేరెను. విప్రనారాయణ చరిత్ర రచించిన చదలవాడ మల్లయ ఎఱ్ఱనను తన వంశ కర్తగా స్తుతించెను.

“దురిత హరు ప్రబంధ పరమేశ్వరుని చెడ
ల్పాడ నిలయు నాదు వంశ కర్త
ధన్యమూర్తి శంభుదాసు నెఱ్ఱా ప్రెగ్గ
డను సుతింప బ్రహ్మకుసు దరంబె”

ఎఱ్ఱన కావ్యముల పౌర్వా పర్యమును గూర్చి విమర్శకులలో నభిప్రాయభేదము లున్నవి కొంతమంది గ్రంథముల ఆను పూర్వి యిట్లు చెప్పుచున్నారు.

(1) ఆరణ్య పర్వశేషము (2) రామాయణము (3) హరివంశము
(4) నృసింహ పురాణము. మఱికొందఱు (1) రామాయణము (2) హరివంశము
(3) ఆరణ్య పర్వశేషము (4) నృసింహ పురాణము నని చెప్పుచున్నారు ఈ రెండు వాదముల సామఃజన్యము పరిశీలింపవలసియున్నది.

హరివంశమున రామాయణ ప్రశంస కలదు

“నా తమ్ముండు ఘనుండు మల్లరథినీ
నాథుండు సిన్నాతత

శ్రీ తోడన్ సముపేతుఁ జేసి, యెలమిం
జేపట్టి మాకిచ్చుటం

ద శ ద త ప ద్మ ము

- 1 ఎఱ్ఱన పోతనల జీవితోదంత సంగ్రహము 1-7
- 2 నృసింహపురాణ భాగవతములందలి ప్రహ్లాదచరిత్ర
కథాసంగ్రహము - తారతమ్య పరిశీలనము 7-13
- 3 నృసింహపురాణమునకు మూలము 13-23
- 4 ఎఱ్ఱన పోతనల అనువాదపద్ధతులు -
తారతమ్యము 23-30
- 5 ఇతి వృత్తనిర్వహణము - తారతమ్యము 31-38
- 6 రసపోషణము పాత్రపోషణము 38-73
- 7 శైలి - ఛందస్సు - భాష 74-82
- 8 వర్ణనలు - ఊహ - కల్పన 82
- 9 పోతనపై ఎఱ్ఱన ప్రభావము
- 10 ఉభయులమూర్తి మత్స్యము, మలిషలుకు

సౌమనస్యముతో లక్ష్మీనృసింహవతారంబను పురాణకథను పరమ రమణీయమైన ప్రబంధముగా వినిర్మించెను పితామహుని ప్రేరణపై ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ తెలుగు సాహిత్యమున ముమ్మొదట క్షేత్రమారుత్కృతి రచనకు శ్రీకారముచుట్టి శ్రీరాధాదులకు మార్గదర్శకుడయ్యెను. రాయల యుగమున వెలసిన ప్రబంధవర్ణనలకు ఎఱ్ఱనయే సర్వ విధముల మార్గదర్శకుడు. ఈ గ్రంథమున నృసింహవతారమునకు కారణభూతమైన ప్రజ్ఞాద చరిత్రయే కావ్యవస్తువు.

పోతన :-

మహాభక్త శిఖామణిమైన పోతనార్యుడు సంస్కృత భాగవతమును మందారమకరంద మాధుర్యము జాలువారునట్లు ఆంధ్రీకరించెను. పోతన క్రీ. శ. 1420-1450 కాలమని విమర్శకుల అభిప్రాయము. పోతన జన్మస్థలము ఓరుగల్లు మండలములోని బమ్మెర. కౌండిన్యన గోత్రము. తండ్రి కేసనమంత్రి. తల్లి లక్ష్మమాంబ అన్నగారు శివదీక్షాదత్తుడు. శివపాదపద్మోపబీవుల తనయుడు మన పోతన. అషాదశ పురాణములలో భాగవతము విశిష్టమైనది.

సత్యం పరం ధీమహి యను—

గాయత్రీ ప్రారంభంబున గాయత్రీ నామ బ్రహ్మ రూపంబై మత్స్యపురాణంబు లోని గాయత్రినధికరించి ధర్మ విస్తరంబు జెప్పంబడు నదియే భాగవతంబు.

శ్రీగుంతమై ముని శ్రేష్ఠకృతంబైన భాగవతంబు సద్భక్తితోడ వినఁగోరు వారల విమల చిత్తంబులఁ జెచ్చర నీకుండు చిక్కుఁగాక

యితర శాస్త్రంబుల నీకుండు చిక్కునె

వేదకల్పనృక్షవిగళితమై శుక

ముఖచుభాద్రవమున మొనసియున్న

భాగవతపురాణఫల రసాస్వాదన

పదవి గనుడు రసిక భావ విదులు 1. భా - పృ - 316

ఆర్యఋషి పుంగవులు మానవాళికి మోక్ష సాధనములుగా జ్ఞాన, కర్మ, భక్తి మార్గములనుపదేశించిరి. ఇందు అధికారి తారతమ్యమునుబట్టి వారి శక్త్యను సారముగా, అభిప్రాయ సారముగా మారము వరించుట వ్యక్తి నిష్ఠము. జ్ఞానమార్గము బ్రహ్మణ్యులైన పరిణత చితులకు సాధ్యము. కర్మమార్గము కొందరకు ఉపాదేయము.

జీతోమోద మెలర్ప, రామ కథమున్

చెప్పించి యత్కృతము

భ్యాతిం బొందితినెక నేను దనియన్

గావ్యామృత స్వాదనన్

నేనెని బట్టి హరివంశముకంటె ముందు రామాయణము నెఱుగ రచించె ననుటకు కవి మాటలే ప్రబలసాక్ష్యములు. హరివంశమున, ఆరణ్య పర్వశేషమును గూర్చి ప్రస్తావించలేదు, అప్పటికి ఆరణ్య పర్వశేషము రచించి యుండినచో ఎఱుగ దానిని ఏల ప్రస్తావించియుండదు ? ఎఱుగ కవితా వైజయంతికకు నాయకమణి ఆరణ్య పర్వ శేషమునుట ఆతని అభిమతము.

“నన్నయభట్టు తిక్క కవినాథుల కెక్కిన భక్తి పెంపుతో, ఉన్నత సంస్కృతాది చతురోక్తి పదంబుల కావ్యకర్తయై, యెన్నికమై ప్రబంధ పరమేశ్వర డనంగ నరణ్య పర్వశేషోన్నయము ఆంధ్రభాష సుజనోత్సవ మొప్పుగ నిర్వహించి నాడని ప్రశంసపొందెను. ఇంత కవితా గౌరవ ప్రతిష్ఠకారణవగు ఆరణ్య పర్వశేషమును రచించి యున్నచో ఎఱుగ హరివంశమున, ఏల ప్రశంసించి యుండదు ?

ఈపాతవులచే, ఆరణ్యపర్వశేషము హరివంశ రచనానంతరమే ఎఱుగ చేసి యుండునని విశ్వసించవచ్చును. నృసింహపురాణమున ఆరణ్యపర్వశేషోన్నయముచేసి నట్లు, “ఉన్నత సంస్కృతాది” అను పద్యమువలన తెలియు చున్నది. పైపరిశీలనము వలన ఎఱుగ గ్రంథముల అనుపూర్వి ఈక్రింది విధముగ గ్రహించుట యుక్తము (1) రామాయణము (2) హరివంశము (3) ఆరణ్యపర్వశేషము (4) నృసింహపురాణము. ఎఱుగ చరమ జీవితమున నృసింహపురాణము రచించి యుండునని చెప్పనగును.

ఇతడు పోతమాంబా, సూరనల గర్భ శుక్తి ముక్తాఫలము. ఇతనిది శ్రీవత్స గోత్రము. ఇతడు శివభాగవతుడు అగు శంకరస్వామి పాదపద్మ మధుసము. తాత ఎరపోత సూరి. ఇతడు శంభుదాసు డని చెప్పకొనెను అయినను హరివిలాసములో హరివిలాసము దర్శింపగల అద్వైతి. ప్రబంధ రచనా ప్రావీణ్యము ఎఱుగకు వెన్నతో పెట్టిన విద్య. ఆ వహా సౌజన్యమూర్తి నన్నయభట్టు, తిక్క కవినాథుల కెక్కిన భక్తి పెంపుతో నరణ్య పర్వశేషము నాంధ్రభాష యందు సుజనోత్సవ మొప్పుగ నిర్వహించి ప్రబంధపరమేశ్వర విరూపము నందిన సుకవి శ్రేష్ఠుడు. గిరిశ పద భక్తి రసతత్పర భావము కలిమి గోవింద గుణాదర సంభృత

దుల చరిత్రములు భక్తిమార్గమునకు ఉజ్వల మణిదర్పణములు. ప్రహ్లాదుడు, దుష్టుడు అంబరీషుడు మొదలగు మహాభక్తులు ఎన్ని కష్టములు వచ్చినను భక్తిమార్గము వదలక పరమేశ్వర పాదపద్మసమాశ్రయణము చేత తరించినది. శరవరంపరగా కష్టములెదురగుచున్నకొలది వారి భక్తిపరిణతత్వము పరిగఢమై అగ్నితప్తమైన బంగారము వలె ప్రకాశించెను. చివరకు పరమేశ్వరుడు వారి అండ నెలచి వారిని బాధించిన వారిని శిక్షించి భక్తిప్రాశస్త్యముతోపాటు భక్తరక్షణ పరాయణత్వము ప్రకటించెను. మహాభక్తగ్రేసరుడగుటచే పోతన భాగవతమున వర్ణింపబడిన భక్తులలో తాదాత్మ్యముపొంది ప్రహ్లాదాది భక్తుల చరిత్రలను మృదుమధురముగా చదివెను.

భారతదేశములోని ప్రాంతీయభాషలగు తమిళ, కన్నడ, మళయాళ, ఒరియా, చుహరాష్ట్ర, హిందీ భాషలలో భాగవతము వెలసినది. వీటికి విశేషప్రచారము రాలేదు కేరళ దేశమున ఎజుత్తున్ రచించిన భాగవతము కొంత ప్రజాదరము పొందినది. ఇన్ని భాగవతములున్నను ఆంధ్రభాగవతమునకు వట్టిన అదృష్టము వేరేది పట్టలేదు. దానికి కారణము ఆ కవులు కావ్యసమ్మతములు, వితాతపస్యులు కారు. ఈ రెండు గుణములు కలవాడు మన పోతన. (శ్రీపుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులవారు ఆంధ్రభాగవతోపన్యాసములు)

భాగవతము సహస్రదశ పద్యము. అందు ప్రతిచిత్రము భక్తి సురభిశము, ఈ కవియోగి సర్వరసములను సర్వార్థ సుందరముగ పోషించి సహృదయులను రసానంద తోలకలలో విహరింపజేసెను సప్తమ స్కంధమున పోతన ఆమృత హస్తము నుండి జాలువారిన భక్తిరసవాహిని ప్రహ్లాద చరిత్ర.

ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనృసింహవతారమునకు కారణభూతమైనది ప్రహ్లాద చరిత్ర. ఈ రెండింటి తులనాత్మక పరిశీలనము చేయుట ఒక ముచ్చట ఎఱ్ఱన 14వ శతాబ్ది పూర్వ భాగమున ఉండెను. పోతన 15వ శతాబ్దిపు ఉత్తరభాగమువాడు. ఇరువురు మహాకవులు భిన్నకాలములలో విలసిల్లిన వారు. ఒకే కథను ఎ.తో సమర్థముగ నిర్వహించిరో పరిశీలించుట సాహిత్యభక్తులకు సుప్రసాదము. ఆధ్యాత్మికముగ భావించినచో ఎఱ్ఱనకు, పోతనకు అభేదము. ఎఱ్ఱన ఆంశమే పోతనగా పుట్టిఉండెనా? అనిపించును. ఈ రెండు గ్రంథములను తులనాత్మక పరిశీలనము చేయుట అనగా పరబ్రహ్మమును నిర్వచించుటయే ! పూలనవ్వు, చందమామ వెన్నెల, మధుమాస మాధుర్యము ఎట్టివో ఎఱ్ఱన, పోతనల కవితామాధుర్యములట్టివి. జాజిపూల దండ,

కృతి, స్మృతి, పురాణాదులు లింగ, వర్ణాశ్రమ వయోభేదముల ననుసరించి మానవుడు జన్మాది మరణ వర్జితము విర్విహింపవలసిన కర్మకలాపము నిర్దేశించినవి. ప్రత్యవాయము లేకుండ యథావిధిగా కర్మనాచరించుట సామాన్య మానవునకు శుష్కరము. పండిత, పామర భేదములేక సర్వమానవులకు సంసార చరణోపాయము. సుఖభయైవ పూలు పరచిన భక్తిమార్గము. భాగవతము జ్ఞాన, కర్మమార్గముల విరసింపక పోయినను, భక్తిమార్గమున కత్యంత ప్రాధాన్యమొసంగెను.

వరగోవింద కిథానుధారస మహావర్షోరుధానా పరః
పరలంగాక బుధేంద్రచంద్రో యితరోపాయానురక్తిం బ్రవి
స్తర దుర్దంత దురంత దుష్సుహ జసుస్సంభావితానేక దు
స్తర గంభీరకపోర కల్మష కనద్ధావానలం బారునే
నశిన నయనుభక్తి నావచేగాక
సంసార జలధి దాటి చనగరాదు 2. భా - పృ - 47

ఇట్లు సహస్రవిధముల భక్తి శంఖము పూరించినాడు. అ త వరకెందులకు, వ్యాసమహర్షి లోకసంగ్రహార్థము వేదవిభాగము చేసియు, బ్రహ్మసూత్రములను రచించియు, తనివి సనక విష్ణుడె, నిష్ణుడె యుండెను. అపుడు నారదమహర్షి వ్యాసమహర్షి మనసులోని వగవునకు కారణము నీవు పూర్వము అంచితమైన ధర్మచయ మంతయు చెప్పితివి. అందులోన విచుకగాని విష్ణు కథలేర్పడ చెప్పవు, ధర్మములను ప్రశంసించిన మెచ్చునా ?

శ్రీమహావిష్ణువు గుణగానము శరణ్యము. యమనియమాది యోగముల నాత్మ నియంత్రితమయ్యుగామ రోషములబ్రచోచితమగుటచే శాంతివహింపదు. విష్ణుసేవచే గ్రామమున శాంతిగైకొనిన కైవడి నని విష్ణు సేవామహిమను నారదుడు బహుధాప్రస్తు తించెను.

శ్రీవైష్ణవమునకు భాగవతము పరమ ప్రమాణగ్రంథము. భగవంతుని యేక వింశత్యవతారములు సిందు వర్ణితములు. భాగవతములోని ప్రధాన కథలలో భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత్వము ప్రవచింపబడినది. భక్తులకు దుష్టులవలన కలుగు అపద గ్రహించి, దయాపయోధియైన శ్రీమన్నారాయణమూర్తి వారిని అపత్సముద్రమునుండి రక్షించి దుష్టులను యథోచితముగ దండించును. భక్తిమార్గ మునకు లక్ష్య, లక్షణములను నిర్దేశించిన గ్రంథము భాగవతము. ప్రహ్లాదాదిహి

ఎఱ్ఱనను చంకనెత్తుకొని సోమనను కాలనెట్టిరి. ఒక పక్షమువారు సోమనను చంకనెత్తుకొని ఎఱ్ఱనను కాలనెట్టిరి. అట్లుకాక నిష్పాక్షికముగా తులనాత్మక పరిశీలనము చేయుట ఆవశ్యకము.

ఎఱ్ఱన, పోతనల ప్రహ్లాద చరిత్రలను అధ్యయనము చేసి ఆ యా కవుల ఆత్మీయతను సహృదయతతో అనుశీలించి భక్తి కవితా మకరందము గోలుటయే సాహిత్యసత్య వ్రతులకు ధ్యేయము.

భక్త్యా భాగవతం జ్ఞేయం నవ్యుత్పత్త్యా నటీకయా

ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనృసింహావతారము, పోతన ప్రహ్లాద చరిత్ర అర్థము చేసికొనుటకు పాండిత్యముగాని, వ్యాఖ్యానముగాని సరిపోదు. భక్తి మాత్రమే భాగవత మకరందము అస్వాదించుటకు అర్హమైనది.

2. నృసింహపురాణము - కథాసంగ్రహము

భాగవతమందలి ప్రహ్లాద చరిత్ర—

కథా తారతమ్య పరిశీలనము

నృసింహపురాణకథ :-

ప్రథమాశ్వాసము :-

నిఖిలభువన పావనంజయ నైషి శాచణ్డమున పుణ్యాత్మలగు మహర్షులు ఆనందోల్లాసిత మనస్కులై రోమహర్షణునివలన అఖిల పురాణములు వినుచు క్రమముగ బ్రహ్మాండపురాణమున తీర్థభాగశ్రవణము చేయుచుండిరి. అప్పుడు మహర్షులడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానముగా రోమహర్షణుడు తానుమున్న వ్యాసునివలన విన్న యహోబల క్షేత్రమాహాత్మ్యము విట్లు వివరించెను. పూర్వము సద్గుణ శోభితుడగు గాలవుడను మునీశ్వరుడు తీర్థసేవాత్మక బుద్ధితో భూప్రదక్షిణముచేసి సకల తీర్థములను దర్శించి అహోబల క్షేత్రమును సందర్శించి పాపనాశినిలో ఆశుమర్షణ స్నాన మాచరించి నృసింహస్వామిని సేవించి మహర్షి గణమధ్యమున మార్తాండుని భంగి

మల్లెపూల దండ వేణుగోపాలుని వక్షస్థలమున ఆలంకరించి మనకు ప్రసాదముగ నిచ్చినచో ఏ దండను తిరస్కరింపగలము ?

ఈ సందర్భమున శంకర భగవత్పాదులు ఆనందలహరిలో చెప్పిన శ్లోకము స్మరింపదగియున్నది.

శ్లో, మృత-క్షీర-ద్రాక్షా మధుమధురిమా కైరపి పదై
ర్విశిష్టా నాభ్యేయో భవతి రసనామాత్ర విషయః
తథాతే సౌందర్యం పరమశివ దృశ్యాత్రవిషయః
విభవకారం బ్రూమ స్సకల నిగమాఽగోచరపదే.

ఆనందలహరి - 2 శ్లో.

నేయి, పాలు ద్రాక్ష పండ్లు - పీసియొక్క తియ్యదనము నాలుకకు మాత్రమే తెలియును. మాటలచే పీసి తియ్యదనము విశేషముగా చెప్పట శక్త్యమగుటలేదు. తల్లి నీ సౌందర్యమెట్టిదో ఒక్క పరమ శివుని కంటికే తెలియును. ఆఖిల వేదములకే యందు కౌన శక్త్యముకాని పదములు గల దానవు. అమ్మా నిన్నుగూర్చి మేమేమి పలుకగలము. అయినను మనము తిగునాత్మకమైన జగత్తులో జీవించియుండుటచే ఈ రెండు కథలను పోల్చి ఆ విషయము కవితా గంగాలహరిలో మునిగి పవిత్రులమగుట మనకర్తవ్యము.

విషయంగా : కథమున తులనాత్మక పరిశీలనము ఒక సోపానము. సమానేతి వృత్తములుగల కావ్యములను సమాన మనోధర్మములుగల కవులను, సమకాలికులైనను కావ్యోయినను, పరస్పరము పోల్చి తారతమ్య నిరూపణము చేయుట సర్వభాషా సాధారణము. గిల్బర్టు ముర్రే అను విమర్శకుడు గ్రీకు, విషాద రూపకములందు కల్పింట్టు ఓరెస్టిస్ అను పాత్రకును, షేక్స్పియర్ మహాకవి రచించిన హేమల్ట్ అను పాత్రకును గల సాదృశ్యమును పరిశీలించి ఆరెండు పాత్రలును, ఒక్కటే మౌలిక రూపముగల సాంకేతికములని నిరూపించియున్నాడు. ఈ రెండు పాత్రలను సృజించిన కవులు ఒక నాటివారు కారు. ఒక సంఘమునకు గాని ఒక దేశమునకు గాని సంబంధించిన వారుకారు. వారిచొక భాషకాదు. అయినను నిశిత పరిశీలనమున వారియందున్న ప్రధాన సాదృశ్యము కనుగొనబడినది. కావున తులనాత్మక పరిశీలనము వలన నాయా రచనల మౌళిక రూపమును గుర్తింపవచ్చును.

ఎట్లక, నాచిన సోమనాథుని హరివంశములను తులనాత్మక పరిశీలనముచేసి పెద్ద గాలిదుమారము లేవనెత్తిరి. లోకము భిన్నరుచి కలిగినది కదా! ఒక పక్షమువారు

దక్కవలెననియు భావించి సురరాజ్య పదవిగోరి గంధమాదనమున ఘోరతపమాచరించెను. ఆయా ఋతువులలో ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో తపము కొనసాగించెను. ఆ రక్కసుని తపము పెంపునకు తలంకి దేవేంద్రుడు, బృహస్పతినిచేరి ఉపాయము కోరెను. మతిమంతుడైన దేవమంత్రీ సకలమంత్ర శ్రేష్ఠమైన నారాయణ మంత్రము నుపదేశించెను.

దేవేంద్రుడు రంభాదిన్యస్పరసలను ఏకాంతముగా పిలిచి హిరణ్యకశిపుని తపో భంగముచేసి తన పదవిని నిలబెట్టుడని పంపెను. మరున్నాయకుని మాటప్రకారము అచ్చరమచ్చెకంటులు గంధమాదనము పశ్రవేశించిరి. అంత జగన్మోహనమైన మాధవా గమనమయ్యెను. ఎవట చూచినను వనములందు పుష్పసౌరభము, మందమదారి యుంకారములు, సాంద్రపల్లవములు, కోకిల కూజితములు, కోమలకీర భాషితములు విరిసిల్లెను. ఆ మందయానలు హిరణ్యకశిపుని ఆకర్షించుటకు చేసిన టక్కులు టెక్కులు అడవిగాచిన వెన్నెల లయ నవి. బ్రహ్మవచ్చి హిరణ్యకశిపు నకు కోరిన వరములిచ్చి పోయెను. వరగర్వితుడైన దైత్యరాజు దేవతలనుపెట్టిన తిప్పలు ఇన్నిన్ని కావు. బక్కచిక్కిన మునులను తీసికొనివచ్చి అచ్చరలతో పెండ్లిచేయును. పాముల శిరములందున్న మణులను పెరికివైచి వట్రివ గుండులెత్తును. గంధర్వులచేతిలోని వీణలను పిశాచులకిచ్చి పాడించి నవ్వును. అనాదరముతో ఈశ్వరునిజోలిక మాత్రము పోలేదు.

ఉ. ఎక్కెడి దెద్దుభూతియును నెమ్ములు సొమ్ములు భిక్షజీవనం
బొక్కటి కట్టజీరయును నుండగనిల్లును లేదు నిక్కువం
బిక్కఅకుందపస్విజను నేచిన నయ్యెడు నేమి యంచుదా
నొక్కని శర్వుని నృణుప నొల్లెడు దైత్యుడనాదరంబునన్

1. నృసింహ-2-124

తృతీయాశ్వాసము :-

ఇంద్రాది దేవతలు బృహస్పతిని కర్తవ్యోపదేశమును చేయుమని వేడుటయు నతడు తమకు వాసుదేవ స్మరణమే కర్తవ్యమని బోధించెను. దేవమంత్రీ హితోపదేశముతో దేవతలందరు ఇంద్రపురస్సరముగ శ్వేతద్వీపమునకు వెడలి శ్రీ మహావిష్ణువును ఐహవిధస్తోత్రములతో స్తుతించి తమ దుస్థితిని నివేదించిరి.

ప్రకాశించు దేవశక్తివుని ఇట్లు సృష్టించెను. అఖిల లోకేశ్వరుడైన శ్రీ మహావిష్ణువుతో హిరణ్యకశిపుడు ఏకవిడువని వైరము పూసినాడు ? ప్రహ్లాదుడు ఎట్లుగా శ్రీమహా విష్ణువును ఎట్లుమెప్పించెను ? శ్రీచరసింహమూర్తి ఏ కారణమున జన్మించెను? ఈతనికి అహోబలనాథుడను విఖ్యాతి ఎట్లు కలిగెను? ఇందరి ఖణ్యతీర్థము లెయ్యవి ? ఇంపు మిగుల సవిస్తరముగ అరతిమ్మని ప్రార్థించెను దేవశక్తివును మునిసేవితము సమగ్ర బోధ సిద్ధపర్చుము, శుక్తిసంభావితముగను లక్ష్మీన్మసింహావకార కథను గంభీర వాక్పూర్ణితో నిట్లుప్రవచించెను శ్రీరసముద్రమున శ్వేతద్వీపము గలదు. తదంతర మున వైకుంఠము వీడించును. అందు శేషతల్పమున శ్రీహరి యోగనిద్రను. డగ శరత్కాలము ప్రార్థించెను. అంత, నిద్ర మేల్కొని విష్ణువు లక్ష్మీదేవితో వినో దించునవసరమున కొలువు చేయుటకు సంయమితులు బృందారకులు నేగుదెంచిరి. వేతహస్తులైన జయవిజయులు వచ్చిన వారిని వేచియుండుడని మందిర బహిర్ద్వార ముగ నిలిపిరి. అంత సరకుడు, సనందకుడు, సనత్కుమారుడు సనత్కుజాతుడు ముకుంద దర్శనము చేయవచ్చిరి. వారిని జయవిజయులను ద్వారపాలురు అడ్డగి చి ఒకింతసేపు ఓర్పుతో నిలిచి యుండుడని నిలిపిరి. అద్దానికి వారు కోపము చిచ్చుతా కున బోధి పల్లవము కందగ ఓర్పుఅను ప్రతమునకు విఘాతము కలుగ కోపోద్దీపిత చిత్తులై ఆ జయ విజయులను భర్త విద్విషులుగ కల్మషకారులుగ, దుష్టమోహవిల బుద్ధితో రాక్షసులై జన్మించుడని శపించిరి. ఆ వృత్తాంతమంతయు విష్ణుమూర్తి గ్రహించి సంధమముతో అచటికి వచ్చి జయవిజయులు చేసిన తప్పు తనదని శాంతించుడని ససకాదులను అనునయించి పంపెను విష్ణుమూర్తి జయ విజయులను హిరణ్యకశిపు, హిరణ్యాక్షులుగ పుట్టి శ్రీమహావిష్ణువుతో ఎడతెగని వైరము పెంచు కొనుటచే తిరిగి విష్ణుమూర్తి సాయుజ్యము పొందగలరని ఆనతిచ్చెను. అతడు తన ద్వారపాలకులను ఓదార్చి ఇదియంతయు తన మాయా బలముచే జరిగినదని చెప్పెను. అతి మాత్ర శత్రుత్వము వలన వారు విష్ణుమూర్తిని పొందగలరని ఆనతిచ్చెను అట్లే వారు జన్మించిరి.

ద్వితీయాశ్వాసము :-

దితిసుతులు, హిరణ్యకశిపుడు, హిరణ్యాక్షుడు అను నామములతో ప్రఖ్యాతి గాంచిరి. వారిలో హిరణ్యకశిపుడు ప్రకృతి సిద్ధమగు పారుష్కముతో వర్తించుచు అనురుల తల్లికందె తమతల్లి దితి, శ్రేష్ఠురాలనియు త్రిలోక రాజ్యభోగములు తనకే

ప్రహ్లాదుని ప్రార్థనపై విష్ణుకింకిరులు యముని విడిచిపెట్టిరి. మరల హిరణ్యకశిపుడు కొలువు దీర్చి ప్రహ్లాదుని రావించెను. ప్రహ్లాదుడు విష్ణుమహిమను విజ్ఞాన పరవశుడై కీర్తించెను. విష్ణువు సర్వమునందు గలడని వాక్కుచెప్పెను. అంత రోష, హాస వికృతాస్కుడై ఇందుగలడా? అని స్తంభముపై కిరతాడనము చేసెను. స్తంభము పగిలి నృసింహమూర్తి యావిర్భవించెను. నృసింహమూర్తి హిరణ్యకశిపుని లోక భీకరముగవధించి ప్రహ్లాదుని రక్షించెను. నృసింహమూర్తిని ప్రహ్లాదాదులు స్తోత్రము చేసిరి. నృసింహమూర్తి ప్రహ్లాదుని ఓదార్చి “ఈమహానీయస్థానంబు పరమ మంగళందైనను దనయందు నునుపంగోరు చున్నయది. నా హృదయంబుననే జూడ్కులు సిండంబ్రియంబునొందెంగావున నీ మహాశైలంబునందు నుండంగలవాడ మీరు మదీయ బలంబహోబల శబ్ద పూర్వకముగ ప్రశంసించితిరి గావున నీ తీర్థం బహోబల నామధేయంబునఁద్రోఖవన పావనందై వెలయుంగాక అని యానతిచెప్పెను. పిమ్మట లక్ష్మీదేవి నృసింహుని చేరవచ్చెను. నృసింహమూర్తి క్షేత్రతీర్థమాహాత్మ్యమును వెల్లడించెను. ప్రహ్లాదుని రాజ్యాభిషిక్తునిజేసి వరమును కోరుకొమ్మనెను. ప్రతి జన్మమున విష్ణు భక్తి ప్రసాదించుమని ప్రహ్లాదుడు వేడెను. ఇట్లు ఎంద్రాపెద్దగా నృసింహావతార కథను నిఖిలభువన హృద్యముగ రచించెను.

భాగవత కథ

బ్రహ్మమానస పుత్రులగు సనక, సనందాదులు నై దారేండ్లు పోయింపు బాలకుల భావంబున దిగంబరులై హరిమందిరము ప్రవేశించుటకు వచ్చిరి. అంత హరిద్వార పాలకులు ఆముని కుమారులను వారించిరి. మునీశ్వరులు కోపించి శపింపుగా వారు దితికి హిరణ్యకశిపు హిరణ్యాక్షులను రాక్షసులుగా పుట్టిరి. విష్ణుమూర్తి వరాహ రూపమున హిరణ్యాక్షుని సంహరించెను. హిరణ్యకశిపుడు తమ్ముని హత్యకు కారణమైన విష్ణువుపై పగ పెంచుకొనెను.

హిరణ్యకశిపునకు పరమభాగవతోత్తముడైన ప్రహ్లాదుడు పుట్టెను. ప్రహ్లాదుడు భగవంతుడైన వాసుదేవుని యందు సహజ సంవర్ధమాన నిరంతర ధ్యాననిరతుడు. హిరణ్యకశిపుడు పుత్రుని విద్యాభ్యాసము కొరకు శుక్రాచార్యుని తనయలైన శండా మర్కలను ఉపాధ్యాయులకడకు పంపెను. ప్రహ్లాదుడు తన పెష్టుపైని రాక్షస బాలురకు కూడ నూరిపోసెను. వారు, ప్రహ్లాదునికి ఈ విష్ణుభక్తి ఎటు వచ్చినదని ప్రశ్నించిరి. ప్రహ్లాదుడు తాను గర్భస్థుడై ఉండగా ఇంద్రుడు తన తనిల్లిబంధించి

శ్రీహరి హిరణ్యకశిపుని కాలము మాడినప్పుడు తాను నృసింహావతారము ధరించి చంపగలనని దేవతలను ఓదార్చి పంపెను. హిరణ్యకశిపుడు నొకనాడు భార్యా సేసాతుడై నీదామనమయమున ఉద్యానివన విహారాదులతో బ్రొద్దు పుచ్చెను అనాటి రాత్రి హిరణ్యకశిపుని భార్య కింగాంచినది నృష్టఫలమును శుక్రాచార్యుని వచన నెఱిగెను. జన్మించిన కుమారునికే హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని నామకరణము చేసెను. అనురవాజి లేవాభవుడు పుట్టిరాజునుండి విష్ణుపద కిమల భాగన విజయతై దినదిన ప్రవర్ధమానుడయ్యెను. మూడేండ్లలేని నద్బుద్ధి ముప్పుదేండ్లకులేదు అనునది ప్రహ్లాదుని నడుమిలో ప్రస్తుతమయ్యెను.

చతుర్థాశ్వాసము :-

హిరణ్యకశిపుని పంపున ప్రహ్లాదుడు విద్యాభ్యాసమునకై గురు గృహమున నివసించెను. చదువుకొనుచుండగా నొకనాడు ప్రహ్లాదుని రావించి సుభాషితరత్నము చెప్పుమని హిరణ్యకశిపుడు ప్రశ్నించెను. ప్రహ్లాదుడు విష్ణుమహిమానుభావమును విస్తారముగ సకల ముని సంసేవ్యముగ ఉపన్యసించెను. హిరణ్యకశిపుడు కేశవ పక్షపాతముతో క్రూరపుత్రుడు చెడిపోవుచున్నాడని భ్రమించి అనేక బాధలుపెట్టించెను. కాని అవి అన్నియు విఫలమయ్యెను. భర్గవ నందనుల సూచనపై మరల హిరణ్య కశిపుడు ప్రహ్లాదుని గురువుల కిచ్చగించెను. ప్రహ్లాదుడు దానవ బాలురకు విష్ణు మహిమనుపదేశించెను. గురువులకు తత్త్వోపదేశము చేసెను. గురువులు కోపించి కృత్యను ప్రహ్లాదునిపై ప్రియోగించిరి. ఆ కృత్యబారినుండి ప్రహ్లాదుడు గురువు లను రక్షించెను. హిరణ్యకశిపుడు మరల ప్రహ్లాదుని అనేక విధముల బాధింప జూచెను. ప్రహ్లాదుడు అండ్రికిని తత్త్వోపదేశమును చేసెను. హిరణ్యకశిపుడు, ప్రహ్లాదుని నాగపాశముచే బంధించి సముద్రములో తోరియించగా నతడు సురక్షిత ముగ తీరమునకేరెచెను.

పంచమాశ్వాసము :-

హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని పిలిపించెను. శుక్రాచార్యుడు, ప్రహ్లాదుని ప్రబోధింపగా నతడు విష్ణుభక్తి మహిమ నెఱిగించెను. హిరణ్యకశిపుడు కుమారుని బాధింప యిముని పంచెను. విష్ణు కింకరుల ధాటికి యమకింకరులు తొలగిరి. హిరణ్యకశిపుడు భయముతో దాగెను.

4. ఎఱ్ఱన : పారణ్యకశిపువిభార్య కలగాంచినది. ఆ స్వప్నఫలమును గూర్చి శ్రీకాచార్యుని ప్రశ్నించినది. కల వృత్తాంతము భాగవతమునలేదు.

5. ఎఱ్ఱన : బృహస్పతి ఇంద్రునకు నారాయణమంత్ర మహిమను చెప్పినట్లు విస్తృతముగావర్ణింపబడినది ఇది భాగవతమున లేదు. పారణ్యకశిపుడు భార్యాసహితుడై ఉద్యానవన విహారము మధుపానక్రీడ విష్ణు పురాణము ననుసరించి రచించెను. పోతన మధుపానక్రీడానకుడై భార్యతో విహరించెనవి స్వల్పముగా చెప్పెను

6. ఎఱ్ఱన : కేశవ పక్షపాతియైన ప్రహ్లాదుని సన్మార్గమున పెట్టుటకు ఒక క్రమము ననుసరించి శిక్షలు విధించుచు ప్రహ్లాదునిలో పరివర్తనము గవనిచు చున్నట్లు కలదు. ఇది విష్ణుపురాణము ననుసరించి సాగినది. ఇది భాగవతమున లేదు. మొత్తముమీద నృసింహపురాణము వర్ణనా మహనీయమై ప్రబంధాభిముఖముగ సాగినది. భాగవతమందలి ప్రహ్లాదుని చరిత్ర కథనాత్మకముగా సాగెను.

నృసింహ పురాణమునకు మూలము

ఎఱ్ఱన నృసింహ పురాణావతారిక యందు తన గ్రంథమునకు మూలములను గూర్చి ప్రస్తావించెను.

బ్రహ్మాండాది పురాణోక్తంబయిన శ్రీ నరసింహావతారంబను పురాణంబు తెనుంగుబాసిఁబ్రకటింపవలయు. 1 నృసింహ-పీ-27

ఏనును బెద్దలచే నును

వీనులలరఁ దర తరఁబవిన్న విధంబున్

మానసముననున్న తెరఁగఁ

గానుపునం గన్న క్రమము గథన మొనర్తున్. 2 నృసింహ-ప్ర-24

పరిశీలనము చేసినచో శఙ్ఖదాసుని నృసింహ పురాణమునకు మూలగ్రంథములు 1. సంస్కృత భాగవతము 2 విష్ణుపురాణమునని చెప్పవచ్చును. అటనట హరివంశ పద్మపురాణ, కూర్మపురాణములలోని అంశములు గ్రహించినట్లు చెప్పవచ్చును.

బ్రహ్మాండ పురాణము :-

ఇందు ప్రహ్లాద చరిత్ర చాల సంక్షిప్తముగా ఉన్నది.

తీసికొని పోవుచుండగా నారదుడు వారిని తన తల్లిని తన ఆశ్రమమునకు తీసికొని పోయి విష్ణుభక్తి బోధించినాడని, ఆఉపదేశ ఫలితముగా తనకు అజన్మ సిద్ధముగా విష్ణుభక్తి అలవడినదని చెప్పినాడు.

పుత్రుని హరిభక్తి కిట్టక పారణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని హింసించి తుదకు నృసింహమూర్తిచే సంహరింపబడెను. విష్ణుమూర్తి రాక్షస రాజ్యమునకు ప్రహ్లాదుని పట్టాభిషిక్తునిగ నొనరించెను.

నృసింహపురాణ కథకు, పోతన భాగవతమందలి ప్రహ్లాద చరిత్రకు కల భేదములు

1. ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున గలవుడను మునీశ్వరుడు ప్రశ్నింపగా దేవ శ్రువుడు ఆహోబల నరసింహదేవుని మాహాత్మ్యమును తెలిపెను.

పోతన ప్రహ్లాదచరిత్రమున ధర్మరాజు రాజసూయ యాగము చేయుచో శిశు పాలుడు శ్రీకృష్ణుని విందించెను. తత్ఫలితముగా శిశుపాలుడు శ్రీకృష్ణ చక్రముచే చిన్నమస్తకుడై శ్రీకృష్ణునిలో లీనమయ్యెను, ధర్మరాజు, పుట్టినప్పటినుండి పాపాస త్తుడగు శిశుపాలుడు శ్రీకృష్ణునిలో లీనమగుట ఆశ్చర్యముగా నున్నదని ప్రశ్నించెను. నారదమహర్షి ఆ సమయమున శిశుపాలదంతవక్త్రుల కథను చెప్పుచు పారణ్యకశిపుని కథ చెప్పెను.

2. ఎఱ్ఱన హరి, తిమి కమత వరాహావతారముల పిమ్మట యోగనిద్రచెంది మేల్కొంచినట్లు తరువాత జయవిజయులు సనక సనందనాదులచే శపింపబడి పారణ్యకశిపు, పారణ్యాక్షులుగా జన్మించినట్లున్నది. యోగనిద్ర విషయము భాగవతమున లేదు. వరాహావతారమైన పిమ్మట నృసింహావతారమని భాగవతము. నృసింహ పురాణమున పారణ్యకశిపుని భార్యపేరులేదు. ఆమె పేరు లీలావతి అని వ్యవహారమున కలదు పోతన వాడిన లీలావతీ శబ్దము సంజ్ఞయన్న భ్రాంతి ఈవ్యవహారమునకు కఠేరువు. మూలము. పారణ్యకశిపుని భార్యపేరు లీలావతికాదు;

3. పోతన సారణ్యకశిపుడు తపస్సు చేయుబోయినపుడు ఇంద్రుడు అతని భార్యను అపహరించుకొని పోవుచుండగ నారదుడు అతనిని మందలించి ఆమెను తన ఆశ్రమమున సంరక్షించెను. నారదోపదేశమున గర్భస్థుడైన శిశువునకు విష్ణుభక్తి అజన్మ సిద్ధమైనది అని చెప్పబడినది.

యత్రచాద్యః పు గానాస్తే
 భగవాన్ శబ్దగోదరః
 సత్త్వం విష్ణుస్య విరజం
 స్వానాం నో మృడయన్వ్యసః
 యత్రనై శ్రేయసం నామ
 వనంకామధుఃపైర్ద్రుమైః
 సర్వ రుక్మీభి ర్విభాజిత్
 కై వల్క్యమివ మూర్తిమత్
 వైమానికా స్ఫులలనా శ్చరితాని యత్ర
 గాయంతి లోకశమల క్షపణానిభర్తుః
 అంతర్జలసువికస న్మధు మాధవీనాం
 గంధేన ఖండితధియోఽ వల్యనిలం క్షిపంతః
 పారావతాన్యభృతసారసచక్రవాక
 దాత్యూహహంసశుకతిత్తిరిబర్హిణాం యః
 కోలాహలో విరమతేఽ చిరమాత్రముచ్చైః
 ర్భృంగాధిపే హరికథా మివగాయమానే
 అపుః పరాం ముద మపూర్వ ముపేత్య యోగ
 మాయాబలేన మునయ స్తదధో వికుంతమ్ 4

4. స్కం-3-అ-15 శ్లో 14-26

ఎఱున పెళ్ళోకములననుసరించి కథ నడిపినాడు.

తాభ్యామ్మిషత్స్వ నివి షేషు సిషిధ్యమానా
 హ్యర్హ తమాఽపి హరేః ప్రతిహారపాభ్యామ్
 ఊచుః సుహృత్తమ దిదృక్షితభంగఈషత్
 కామానుజేన సహిసా త ఉపప్లుతాక్షః

మునయఃఊచుః

కోవామిహైత్య భగవత్పురిచర్యయోచ్చైః

ఉహాహూతపాదః

హిరణ్య కలిష దైత్య క్షుచారపరమాతమః

శతం వర్ష సహస్రకాం నిరాహారో హ్యహః శిరాః

వరయామాస బ్రహ్మాణం తుష్టం దైత్యో వరేణతు

సర్వామరత్నముః ధం సర్వభూతేభ్య ఏవహిః

యోగాద్దేహన్ వినిర్జిత్య సర్వ దేవత్వా మాస్థితః

తతః కళా యుద్ధేన దై త్యేంద్రం తం మహా బలమ్

నదైర్భ్య ధేవ సంకృప్తో నార్దాహ్నా కష్టా నఖానితి

తి. బ్రహ్మాండ పురాణము - ఆచార్య జగదీశశాస్త్రి 13-14-15-20

హిరణ్య కళిపుడు వేయి సంవత్సరములు ఘోరతపమాచరించి బ్రహ్మాండ మెప్పించి వరములను పొందెను. సర్వామరత్నము, సర్వభూతములచే అవశ్యత్వమును బడసెను. ఆర్ద్ర శుక్లములచేగాని, దివారాత్రములందుకాని మరణములేకుండునట్లు వరము సాధించినాడు. బ్రహ్మ ఆతనికి కోరిన వరములిచ్చి వెడలినాడు. వరదాన గర్భోన్మత్తుడైన హిరణ్య కళిపుడు సర్వదిక్పాలుర హావములను జహించి వెదంగినాడు. దేవాసురులందరు ఆతనికి మ్రొక్కిరి. హిరణ్యకళిపుడు ఏదిక్కు ననుక్కుచో అదిక్కున దేవతలు హడలి పోయిరి. ఆ హిరణ్యకళిపునకు మృత్యుకారణమైన శ్రీ మహా విష్ణువు, నరసింహమూర్తియై ఆర్ద్రమును, శుక్లమునుకాని గోళ్లచేత లతనిని సంహరించినాడు. ఈపురాణమందు హరిభక్తుడైన ప్రహ్లాదుడు జన్మించుట, విష్ణు భక్తుడైన ప్రహ్లాదుని తండ్రి మానుమవి హింసించుట జయ, విజయాల కథలు లేవు.

సంస్కృత భాగవతము

జయ, విజయాల కథ :-

ఈ కథ మూల భాగవతమందు యజ్ఞ వరాహావతారమునకు పూరణముగా తృతీయస్కంధమున నున్నది.

వసంతియత్ర పురుషాః

సర్వేవై కుంతమూర్తయః

యేఽనిమి త్తనిమి తేన

ధర్మణారాధయన్ హరిమ్

ఉ॥ కావున ధర్మ విద్విషులు కల్మషకారు లనంగ దుష్టమో
హావిం బుద్ధితో నసురలై జనియింపుడు సంతతంబు ల
క్షీవితు మీది మచ్చరము కింకయుఁ గాతీయ బెట్టుఁ గాతమీ
భావము లిప్పుడే పగిది బాములు పెక్కగు నిక్కమెంతయున్

నృసింహ-ప్ర 89

భాగవతమున జయ, విజయులు చేసిన అశరాధమును గ్రహించి శ్రీమహా
వీష్ణువు వచ్చి సనకాదులను అనునయించిన ఘట్టమున్నది.

శ్లో॥ ఏతా హి పార్షదౌ మహ్యాం జయో విజయ ఏవచ
కదర్థీ కృత్యమాం యద్వో బహ్వాధతా మత్రికమమ్.
యస్యైత యోర్ధృతో దండో భవద్భిర్మా మనువ్రతైః
సఏవాను మతోఽస్సాభి ర్మునయో దేవహేళనాత్.
తద్వః ప్రసాదయామ్యద్య బ్రహ్మదైవం పరంహిమే
దద్ధిహ్యత్మకు తంమన్తేయత్స్వపుంభి రసత్కృతాః

యత్సేవయా చరణ పద్మ పవిత్రరేణుం

సద్యఃక్షతాభిరమలం ప్రతిబింబితమ్

నాహంతథాద్మి యజమానహ విర్వితానే

చ్యోతద్భృతప్లుతమదన్ హతభుజ్ ముఖేన

సం॥భా-స్కం. 3-16 8

ఇదంతయు ఎఱునార్యుడు వర్ణించి యున్నాడు మూలమున జయ, విజయులు
ప్రతి శాపమొసంగ సమర్థులయ్యును భాగవతాపచారము భగవత్ప్రీతికరము
కాదని క్షమవహించినట్లు వర్ణించుట సముచితముగా నున్నది. బ్రాహ్మణప్రభావము
విస్తృతముగ వర్ణితము.

హిరణ్యకశిపుని తపస్సునకు కారణము నృసింహపురాణమున భాగవతముకంటె
భిన్నముగా ఉన్నది. భాగవతమున హిరణ్యాక్షునివధ పిమ్మట హిరణ్యకశిపునివధ
జరిగినట్లున్నది. కాని నృసింహపురాణమున హిరణ్యకశిపుని వధానంతరము
హిరణ్యాక్షునివధ జరిగినట్లున్నది.

మునుం తీవ్రపుశాపమునఁజేసి మత్ప్రతి

హారులు దితిసూనులై జనించి

రందగ్గిజుఁడు హిరణ్యకశిపుఁడభిహతుఁ

డయ్యె హిరణ్యాక్షుఁడనుజు డింక

స్తద్ధర్మిణాం నివసతాం విషమ స్యభావః
 తస్మిన్ ప్రశాంతపురుషేగతవిగ్రహేవాం
 కోవాఽఽత్మవత్ కుహికయోః పరిశంకనీయః
 నహ్యంతరం భగవతీహసమస్తకుక్షా
 వాత్మాన మాత్మని నమో నభసీవ ధీరాః
 పశ్యంతి యత్రాయువయోః సురలింగినోః కిం
 వ్యుత్పాదిత హ్యదరభేది భయంయతోస్య
 తద్వామముష్మపరమస్య వికుంతభర్తః
 కర్తుం ప్రకృష్టమిహ ధీమహి మందధీభ్యామ్
 లోకానితో ప్రజిత మందరభావ దృష్ట్యా
 పాపీయసస్త్రయ ఇమే రిపవో స్యయత్ర.

5 భాగ-స్క. 3-అ. 15-32 34

ఈ శ్లోకములను చదివి ప్రభావితుడై ఎఱ్ఱన వైకుంఠ పురవర్జనమును, సన
 కాదులను జయ విజయుల డ్ధగించుట, వారు కోపోద్రిక్తులై జయ, విజయులను
 శపించుట మొదలగు విషయములను రచించెను. వనజభవనందనులు సనకుడు,
 సనందనుడు, సనత్కుమారుడు, సనత్సుజాతుడు అను మునివరులు ముకుందదర్శన
 వాఙ్మతో వైకుంఠమున కేగుదెంచునప్పుడు జయ విజయులు వారిని ఒకింత తడవు
 వేచియుండుడని చెప్పిరి.

అనుటయు నాది దేవుఁ బరమాత్ము గనుంగొన నెమ్మనంబులన్
 మొనయుకుతూహలాంకురము మోడ్చడఁ గోపముచిద్దు
 తాఁకునన్, మనతరబోధపల్లవము గండఁగసైరణ యన్మహా
 వ్రతంబునకు విఘాత మొంద మునిపుంగవు లొక్కటనుగ్రమూర్తులై.

తే. అఖిలలోకగమ్యు డగుపరమేశ్వరుఁ
 జూడఁ గొల్వ నబ్బుసుకృతమునకు
 నంతరాయ మైతి రట్టియిద్దురితంబు
 ఘముననుభవింపవలయు మీరు.

ఈ వ్యత్యాసమునకు కల్పభేదము కారణమని ఊహింపవచ్చును. ఉదా. వాల్మీకి రామాయణము ననుసరించి కుంభకర్ణుని రాముడు వధించెను. భారతాంతర్గతముగు రామాయణమునందు కుంభకర్ణుని లక్ష్మణుడు వధించినట్లున్నది.

హిరణ్యకశిపుని తపస్సునకు వెఱచి ఇంద్రుడు మంత్రిమాణిక్యమగు బృహస్పతి కడకువెళ్ళగా ఆతడు ఇంద్రుని ఓదార్చి ఇట్లు చెప్పెను.

నీరజోదరుతోడి మాత్సర్యంబుగాఁ దలచు వారికి నేరూపంబున నిత్యోన్నతులు గలుగునేర్చునే : విష్ణుద్వేషంబును నిరంతర దోషంబును శుక్రితిధర్మ విరోధంబును సుజన నిరోధంబును నసుర స్వభావంబులు కావున

నారాయణ విద్విషులకుఁ గ్రూరులకాయువును శ్రీయుగులము బలంబున్
బేరును బెంపును బొలియును ఘోరనరక కూపములను గూలుదురుతుదిన్

నృసింహ. ద్వి. 40-41

వీనికిమూలము భాగవతమున కలదు. తండ్రిమాట పాటించుమని రాక్షస గురువులు బోధింపగా ప్రహ్లాదుడు విష్ణుమహిమ నెరింగించుట మొదలైనవన్నియు భాగవతసప్తమ స్కంధమునుండి అనువదించెను.

ప్రహ్లాదుని విష్ణువక్త విని హిరణ్యకశిపుడు మండిపడి స్తంభమును అరచేతితో కొట్టి ఇందువిష్ణువున్నాడా అను ఘట్టమునకూడ ఎఱ్ఱున భాగవతమునే అనుసరించెను.

ఏవం దురుక్షైర్ముహుర్దయన్రుషా

సుతం మహాభాగవతం మహాసుర :

భిదం ప్రగృహ్యోన్నతృతితో వరాసనాత్

స్తంభం తతాదోరుబలః స్వముష్టినా

తదైవ తస్మిన్ నినదోఽతి భీషణో

బభూవ యే నాండకటాహ మస్ఫుటత్

శ్రుత్వా స్వధా కుప్యయమంగ మేనిరే

అభిక్రమన్ పుత్రవధేషు రోజసా

నిశమ్య నిర్హదనుపూర్వమద్భుతమ్

భాగ.స్కం.సప్తమ అ. 8శ్లో 15 17

ఈ శ్లోకములను మాతృకగా చేసికొని ఎఱ్ఱున

నాది వరాహరూపాస్మదీయోగ్రతే

జంబుచేతన యుపశాంతి బొందు

వినుము త్రేతాయుగంబున వీర రావణ

కుంభకర్ణాఖ్య రక్షోవరేణ్యు

లై సముద్భవ మందుదు రపుడు నేను

నవతరించి జయింతు మూడవయుగంబు

నందు శిశుపాలదంతవక్త్రాఖ్యబుట్టి

పడయుదురు వీరు మద్భావ భవ్యపదము

నృ. పం-147

దశావతారక్రమము

మత్స్యకూర్మవరాహశ్చ నారసింహశ్చ వామన :

రామో రామశ్చ రామశ్చ బుద్ధః కల్కి రేవచ

దీవినిబట్టి వరాహావతారము తర్వాత నృసింహావతారము జరిగినట్లు భాగవతము వలన తెలియుచున్నది. నృసింహపురాణములో వ్యత్యస్తమైనది. దీనికి మూలము కూర్మపురాణము. ఇందు పౌరణ్యకశిపు పదానంతరము

స్యమేవ పరమంరూపం యయౌ నారాయణాహ్వయమ్

గతే నారాయణేదైత్యః ప్రహ్లాదోఽ సురసత్తమః

అభిషేకేణ యుక్తేన పౌరణ్యాక్ష మయోజయత్

సబాధయామాస సురానృజే జిత్యామునీనపి

ఽభ్యాఽన్తకం మహాపుత్రం తపసాఽ రాధ్య శంకరమ్

కూర్మ. ప్రోడశ-74-75

దేవాం జిత్వా సదేవేంద్రాన్ క్షుభ్ధాచ ధరణీ మిమామ్

నీత్వా రసాతలంచక్రే వేదాన్వైసిష్ప్రభాం తథా

తతః సబ్రహ్మకాదేవాః పరిష్కానముఖశ్చియః

గత్వా విజ్ఞాపయామాసు ర్విష్ణవే హరిమందిరమ్

సచింతయిత్వా విశ్వాత్మా తద్వదోపాయ మవ్యయః

దంచ్చ్రయోద్ధారయామాస కల్పాదౌ ధరణీ మిమామ్

కూ. ప్రోడశ-74-83

యజ్ఞభాగాననేహంస్తుసస్వయం బుభుజేఽసురః
 దేవాః స్వర్గం పరిత్యజ్యతత్రాసా న్మునిస త్రమ
 ఏచేరు రవనౌ సర్వేభిభ్యాశ్చా మానుషీంతనుమ్
 జిత్యాత్రిభువమ్ సర్వం త్రైలోక్తైశ్వర్యదర్శితః
 ఉపగీయమానో గంధర్వైర్బుభుజే విష చాన్ప్రియాన్

నృ. పు. ఆ. 1 శ్లో. 2-8

ఈ శ్లోకమును ఎఱ్ఱన ఆంధ్రీకరించెను.

జముడై తాన సమస్తకర్మ గతులన్ శాసించు శీతంబు నూ
 వ్మము వర్షంబును దాన యయ్యయికిటిన్ సందెల్లగాజేయు న
 ర్థము గామంబును దాన కై కొని ప్రమోదం బందు ధర్మంబు మో
 క్షము నాత్మీయకటాక్షలక్ష్యము లనున్ గర్వోత్కటస్వాంతుడై

నృసింహ. 2-132

నేలయుఁ గొండలున్ దిశలు నింగియు దీపులు నంబురాశులున్
 గాలములున్ గిరియావళులు గాడ్పులు వహ్నులు నాకమర్త్యపా,
 తాళములు న్నిజాకృతులు దాల్చి సరోరుహసూతి గొల్పున,
 ట్టాలఘుశీలుఁ గొల్వి సదయాత్మతయేర్పడవచ్చు నిచ్చలున్.

నృ పు 1-17 9

ఈ భాగము పిమ్మట విష్ణు పురాణములో ఉన్నట్లే హిరణ్యకశిపుని ఉద్యానవన
 విహారము, మధుపాన లీలావత్సనము చేసినాడు. శ్లోకములను పరిశీలించినచో తేట
 తెల్లమగును.

పానాసక్తం మహాత్మానం హిరణ్యకశిపుం తదా
 ఉపాసాం చిక్రరే సర్వే సిద్ధ గంధర్వపన్నగాః
 ఆవాదయన్ జగుశ్చాన్యే జయశబ్దం తథాపరే
 దైత్యరాజశ్చ పురత శ్చక్రః సిద్ధా మదాన్వితాః
 తత్రప్రవృత్తా పునసి స్పాటికాభ్రమయేఽసురః
 పపౌపానం ముదాయుక్తః ప్రాసాదే సుమనోహరే

ఇట్లు ఉదధిపునొద్ద విశ్వావసు తుంబురులును వీణా వేణు మృదంగ సంగత
 కళా విన్యాసమున్ మొదలయిన పద్యములలో ఎఱ్ఱన మధుపాన క్రిడను విస్తారముగా
 వర్ణించినాడు. ఇట్లు మదిరాపాన గోష్ఠి సమయమున అనేక విలాసనీ పరివృత్తుడై

అనపుడు రోషహాసవివృతాననుదై దివిజారి యోరిసీ
వనయము నెందుగల్గంగ సమర్థనఁ జేసెఁచయాతఁ డిందుఁ గ
ల్గనె యనుచున్ జగద్వలయఘోరకరాహతివ్రేసెఁ గంబు
త్యనుపమతత్పభాభవన మల్లల నాడఁ గలంగ లోకముల్.

సీ. బడబాసలాహతి జడనిధిలో నున్న
పటుశైలతత్త్విపేలి పెజిలె నొక్కొ
ఘనతరోత్పాతవిర్భూత సహస్రింబు
గడఁగి యొక్కట మోసి పడియె నొక్కొ
పెక్కుజీవులులోన నిక్కట్టుపడఁగ నా
బ్రహ్మాండభాండంబు పగిలె నొక్కొ
తటిగాకయున్న నుద్ధతిఁ బేర్చి రుద్రుండు
విలయోగపటలంబు వ్రేసెనొక్కొ

గీ. యనఁగ నాకాశసకల దేశావకాశ
భరితమై విశ్వమును మూర్ఛపాలుపడిఁగ
మొనసిపెడిలు పెడ్తిల్లను మోతవెడలఁ
బగిలెఁ గంబంబు భువనకంపంబు గదుర. నృసింహ. పంచమ. 79-81

నరసింహమూర్తి ఆకారవర్జనమునకు, హిరణ్యకశిపుని పట్టిచీల్చిన విధమునకు
ఆధారము సంస్కృత భాగవతమే. తరువాత భాగవతములో ఋషిపుంగవులు చేసిన
స్తోత్రమును అనువదింపక ఎఱ్ఱన ఒక దండకమును చక్కగా రచించెను. కథా
సమాప్తమున పరమ భాగవతోత్తముడైన ప్రహ్లాదుడు వరముల కోరనొల్లక కేవలము
శ్రీహరి యందే సంలగ్నచేతస్కుడై నాడు.

విష్ణుపురాణము :

హిరణ్యకశిపుని విజయములు విష్ణుపురాణమునందు సూక్ష్మముగా వర్ణింపబడినవి.
వీనిని ఎఱ్ఱన ప్రపంచించినాడు. అవి హాస్యాభ్యాసములు.

త్రైలోక్యం వశమానిన్యే బ్రహ్మణో వరదర్పితః
ఇంద్రత్వమాకరో దైత్యః సచాసీ త్సవితా స్వయమ్
వాయు రగ్ని రపాంనాథః సోమశ్చా భూన్మహాసురః
ధనానా మధిపః సోఽభూ త్స ఏవాసీ త్స్వయం యమః

దెవ్వునివలనన యొతయు సంభవ, స్థాన సమాహారదశలఁ జెందుఁ
గాఁకఁబుల కెల్లఁగారణంబై యెవ్వ, డపగతకారణుండై వెలుంగు
గీ. నమ్మహాను భావు నమ్మతు నవి కారు, నమితతేజు విష్ణు నాదిదేవు

నాశ్రయించి నాడ నధిప యొతయ కాక, యితరమైన యర్థమెఱుంగనేను.

చతుర్భాషాశమునందే వర్ణింపబడిన హిరణ్య కళిపుడు ప్రహ్లాదుని పెట్టిన బాధలు
పాముల నుసిగొల్పుట, ఏనుగుల త్రొక్క బంపుట, ప్రహ్లాదుడు రాక్షసబాలురకు
ఉపదేశము చేయుట, హిరణ్యకళిపుడు ప్రహ్లాదునకు విషము పెట్టించుట, గురువులు
కృత్యాను పుట్టించి ప్రహ్లాదుని పైకి పంపుట మొదలైన బాగములన్నియు విష్ణుపురాణము
నుండి ఎఱ్ఱుర ఆరువదించెను. పంచమాశ్వాసమున ఎఱ్ఱుర తాతమాట ప్రకారము
శ్రీమదహోబల స్వామి క్షేత్రమాహాత్మ్యము వర్ణించెను. దీనికి స్థలపురాణమే మైన
యున్నదేమో? శ్రీదేవి ఆవిర్భవించుట, బ్రహ్మాదులు నరసింహమూర్తిని స్తుతించుట

పద్మపురాణమునుండి ఎఱ్ఱుర గ్రహించెను. వాల్మీకి, కాళి దాసాదుల ప్రభావము
కొన్ని వర్ణనములలో గుర్తింపవచ్చును. హిరణ్యకళిపుని ఘోరతపస్సు వాల్మీకి
రామాయణోత్తర కాండలోని రావణుని తపస్సును, కాళిదాస కుమారసంభవమందలి
పార్వతి ఆమాఘతువులలో చేసినతపస్సును ఆధారముగ చేసికొని ఎఱ్ఱురవర్ణించిరాడు.

21. నృ. చతుర్జ - 7

3. ఎఱ్ఱున అనువాద పద్ధతి -

పోతన అనువాద పద్ధతి, తారతమ్యము

పోతన - అనువాద విధానము :

శ్రీభాగవతపురాణము సహస్రదశ పద్మము. ఆ పద్మములో ప్రహ్లాదచరిత్ర
భక్తిమకరంద మాధుర్యముతో జాలువారు దశము. భారతము కవిత్రయముచేతిలో
బంగారు పంటలు పండినది. తెలుంగుల పుణ్యభలముగా పోతన చేతియందు భాగవత
మందార మకరందము ప్రవహించినది.

మ. ఒనరన్ నన్నయతిక్కనాదికపు లీయర్విన్ బురాణావళుల్
తెనుగుసీజేయుచు మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు తానెట్టిదో
తెనుగుసీజేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిం దెనింగించి నా
జననంబున్ సఫలంబుజేసెద బునర్జన్మంబు లేకుండగన్

హిరణ్యకశిపుడు ఇంతకాలముగూరుపులు దగ్గర నేర్చుకొనిన విద్య యందలి సారమును చెప్పుమని ప్రహ్లాదుని ప్రశ్నించెను. ఆ సందర్భమున కూడ ఎఱున విష్ణు పురాణమునే అనుసరించినాడు.

నశబ్దగోచరం యస్య యోగిధ్యేయం పరంపరమ్
యతో యశ్చ స్వయం విశ్వం స విష్ణుః పరమేశ్వరః
హిరణ్యకశిపు రువాచ
పరమేశ్వర సంజ్ఞోఽజ్ఞ కిమన్యో మయఃవస్థితే
తథాపి మర్తు కామ స్త్వం ప్రబ్రష్మి పునః పునః

ప్ర. ఉ. నకేవలం తాత మమ ప్రజానాం శబ్దహ్మ భూతో భవతశ్చ విష్ణుః
ధాతా విధాతా పరమేశ్వర శ్చప్రసీద కోపం కురుషే కిమర్థమ్.

హి. క. ఉ ప్రవిష్టః కోఽస్య హృదయేదుర్బుద్ధే రతిపాపకృత్
యే నేదృశాన్యసాదూనిషద త్యావిష్టమానసః

ప్ర. నకేవలం వద్బుదయం సవిష్టరాక్రమ్యలోకా నఖిలా నవస్థితః
సమాంత్రవాదీం శ్చ పిత స్సమస్తా నమస్త చేష్టేను యునక్తి సర్వగః

ప్ర. యతఃప్రధాన పురుషోయతశ్చై తచ్ఛరావరమ్
కారణం సకల స్యాస్య స నోవిష్టః ప్రసీదతు

వి. పు. - శ్లో 17-30

ఈ శ్లోకములను యథాతథముగ ఎఱున అనువదించెను.

ఉ. పాపడ యింత కాలమును బాయకయెఱుల యొద్దనుండి నీ
వేపగిదిన్ బఠించి తడి యేర్పడఁ బ్రస్ఫురితార్థసార మై
తీపులు వీనులం గురియ దివ్యసుభాషితరత్న మొక్కట
దీపితదీ విజృంభణ విధేయత యొప్పు నుపన్యసింపుమా.

నృ. చతుర్థ 5-7

క. అనుభయఁ బ్రహ్లాదుండి, ట్లనియెను నేయానతిచ్చినట్టిద యయ్యా
వివిపించెద నామది మెచ్చిన యర్థం బవధరింపు చిత్తప్రీతిన్.

సీ. అదియు మధ్యంబు నంతంబు నెవ్వని, కరయలేదని చెప్పు నాగమములు
పొడముటయును లేక పొడలుటయును లేక
తఱుగుటయును లేక తనరు నెవ్వ

శ్లో॥ యథావై రానుబంధేన మర్త్యస్తస్మయతామియాత్

నతథాభక్తియోగేన త్వితిమే నిశ్చితామతిః సం॥ భా॥ 7-1-29

పైశ్లోకమును తన్మయతామియాత్ అనునది చేరుట అనుక్రియతో సరిపెట్టి బడినది. మూలములోని భావము కందపద్యమున అందముగ అమరినది. ప్రపంచ సాహిత్యములో వైరముచే పరమేశ్వర సాయుజ్యము పొందుట నాన్యతో దర్శనీయము. ఈ సూత్రమునకు వాఙ్మనమే ప్రహ్లాద చరిత్ర.

ఇచటనే విష్ణుభావనా శక్తిని ప్రబోధించుచు నారదమహర్షి ధర్మరాజుతో ఇట్లనెను.

శ్లో॥ తస్మాద్వైరానుబంధేన నిర్వైరేణభయేనవా

స్నేహాత్ కామేనవా యుజ్యాత్ కథంచి న్నేక్షతే పృథక్

సం॥ భా॥ 7-1-28

దీనికి యథామూలముగ పోతన చిర్చు ఆటవెరిది పద్యములో అనువదించెను.

ఆ॥ అలుకనైన జెలిమైనైన కామంబుననైన బాంధవముననైన భీతి

నైన దగిలి తలప నఖిలాత్ముడగు హరి జేరవచ్చు వేరుసేయ డతడు.

తె భా. 7-14

మూలములో లేని అఖిలాత్ముడగు హరి అనుట భావ సౌందర్యమునకు పోషకము. నేక్షతేపృథక్ అనునది వేరుచేయడు అనుట చక్కగా అతికినది. మూలము లోని అలంకారము పోతన యట్లు చక్కగా అనువదించెను.

శ్లో॥ కీటః పేశస్కృతా రుద్ధః కుడ్ఢ్యాయాం తమనుస్మరన్

సంరంభ భయయోగేన విచిత్రే తత్వరూపతామ్. సం భా. 7-1-30.

కం॥ కీటకము దెచ్చి భ్రమరము పాటవమున బంభ్రమింప భ్రాంతంబై తత్

కీటకము భ్రమరరూపముఁ బాటించి వహించుగాదె భయయోగమునన్

మూలములోని సంరంభః అనుదానికి భ్రాంతమై అని పోతన అనువదించినాడు. సంరంభః ద్వేషః అని శ్రీహరియము. భ్రమరము కీటకమును తెచ్చి గూటిలో పెట్టినప్పుడు భయము, ద్వేషము కలిగియుండుట సహజము. తమను స్మరన్ అనునది విడిచిపెట్టబడినది హిరణ్య కశిపుడు హరిద్వేషముచే మోక్షము పొందెనను సందర్భము లోనిది గాన ద్వేషముండుట యుక్తము. భక్తిమార్గమునకు ఆయువు పట్టెన శ్లోకము.

సమ్యక్సంశయముచేసికచో పోతన అనువాదము కవిత్రయానువాదము కంటె భిన్నమైనది.

1. స్వతంత్రానువాద పద్ధతి

ఇతిహాసపురాణములు కథాప్రధానములగుటచే స్వతంత్రానువాద పద్ధతియే పీఠిపట్ల సనుసరణీయము. నన్నయాయదులు స్వతంత్రానువాదపద్ధతినే యనుసరించిరి. పోతన అనువాదము చేయుచు తదనువాద పద్ధతినే యనుసరించెను. కాని కవిత్రయము ఆవలంబించిన స్వాతంత్ర్యము కథలను పరిత్యజించుటవరకు పోయినది. పోతన మూలకథలను వేనిని విడిచిపెట్టలేదు. మూలకథను అధునికులు చెప్పుసంకలన పద్ధతితో నందగింపజేసెను.

2. మక్కికి, మక్కి అనువాదము ఎవరునుచేయలేరు. అనగా మూలములోని పదములన్నియు అనువాదములో వచ్చుటకు ప్రయత్నించుట నీరసమైనపద్ధతి.

3. మూలనిరపేక్షముగ అనువాదము చదువుచున్నప్పుడు వ్యాఖ్యానపంక్తులను ఆధారముగా చేసికొని మూలభావము తేటపడునట్లు వివరింపజాత్యకముగ చెప్పుట. అనువాదము చదువుచున్నప్పుడు సహృదయుడు ఇది స్వతంత్రగ్రంథమా అను అనుభూతిపొందుట ప్రధానము.

4. పోతన విష్ణుభక్తుడు. ఆభక్తకవి. ప్రహ్లాదాంబరీష గజేంద్ర రుక్మిణ్యాది పాత్రలతో తాదాత్మ్యము పొందెను. అట్టిపట్టులలో మూలములో రేఖామాత్రముగనున్న విషయమును పోతన హృదయసంవాదమున పట్టుల ప్రపంచించి రమణీయముగ తీర్చిదిద్దెను. ఇతని పరమ రమణీయమైన అనువాద విధానమునకు ఉజ్వల మణి దర్పణము ప్రహ్లాదచరిత్ర. పోతనార్కుడు తనకు అత్యంత ఆత్మీయమైన భక్తితో తన్మయుడై భక్తియకరందమును ప్రహ్లాదమని ముఖాంబుజమునుండి ప్రవహింపజేసెను. ప్రహ్లాదచరిత్ర దివ్యప్రబంధమా.

యథామూలాను వాదము

బాగవతమున సప్తచుస్కంధమందలి ప్రహ్లాదచరిత్రలో పోతన ఆంధ్రీకరణవిధానము శ్రీకృష్ణుని విశ్వరూప ప్రదర్శనము వలె బహుగుణ రమణీయమై సాగినది. అందలి ప్రతిపదము భక్తిసురభిషము.

కం॥ వైరానుబంధనంబునఁ జేరిన చందమున విష్ణుజీరతరభక్తిన్

జేరఁగరాదని తోచును నారాయణభక్తియు క్రినాచి తమునన్

దీసికి మూలమిది.

మూలమున రేఖామాత్రముగనున్న సూక్ష్మాంశములు తూలికోస్మీలనమైన కమనీయమైన చిత్రమువలెను, పోతన క్రమకపితా షట్కీకోద్భవమైన చిత్రపర్వ కంజితమైన హరివిల్లువలెను ప్రకాశించినవి. వ్యాసమహర్షి ప్రహ్లాదుని రేఖాచిత్రమును మాత్రముపరిచయము చేసెను.

శ్లో॥ బ్రహ్మద్యాశ్శీల సంపన్నస్సత్యసంధో జితేంద్రియః
ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః
దాసవత్సన్నతార్యాంఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః
బ్రాతృవత్సదృశస్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః స.భా. 7-31-32 33

సీ॥ తనయందు నఖిలభూతములందు నొకభంగి
సమహితత్వంబుగ జరగువాడు
పెద్దలబొడగన్న భృత్యునికై వడి
జేరిసమస్కృతుల్ సేయువాడు
కన్నుదోయికి నన్యకాంతలడ్డంబైన
మాతృభావముసేసి మరలువాడు
తల్లిదండ్రులభంగి ధర్మవత్సలతను
దీనులగావజింతించువాడు

తే. సఖులయెడ సోవరస్థితి జరపువాడు దైవతములంచు గురువుల దలచువాడు
లీలలందును బొంతులు లేచివాడు లలితమర్యాదుడైన ప్రహ్లాదుడధిప
తె. భా. 7-115

మూలమునందున్న ఒక్కొక్క విశేషణము పోతన ఒక్కొక్క సీసపాదముగ మలచినాడు. “ఆత్మవత్ సర్వభూతానామ్” అనునది తనయందు పాదమైనది. దాసవత్సన్నతార్యాంఘ్రిః అనునది పెద్దలబొడగన్న - అనుపాదమైనది. మూలములోనిది కేవలము భావము. తెలుగులోనిది మనోహరభావ చిత్రణము. తెలుగుపద్యము చదువు గనే ప్రహ్లాదుడు, పెద్దలనుచూచిన వెంటనే భృత్యునివలె దగ్గరకుచేరి నమస్కరించుట మనకు సాక్షాత్కరించును. శీలసంపన్నః జితేంద్రియః, అనురెండును కన్నుదోయికి నన్యకాంతలడ్డంబైన మాతృభావనచేసి మరలువాడు, అనురీతి ననువదింపబడినవి. ఇట ఒక శంక కలుగుచున్నది. ప్రహ్లాదుడు, అనాటికి పంచాబ్దములవాడు. పంచశర ద్వయస్కుడు (ఐదేండ్లప్రాయమువాడు) పరకాంతాపరాజ్ఞుడుని చెప్పుటసందర్భోచి తమా : దీనికి ఈవిధముగ సమాధానమువెప్పి సరిపెట్ట నగును. మూడేండ్లనాడు

శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్
ఆర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మ నివేదనమ్
ఇతి పుంసార్పితా విష్ణో భక్తిశ్చే న్నచలక్షణా
క్రియతే భగవత్కృపా తన్మనోఽ చీతము తమమ్. సం॥ భా॥ 7-5-28

ము॥ తనుహ్వాద్భాషల సఖ్యమున్ శ్రవణమున్ దాసత్వమున్ వందనా
ర్చనముల్ సేవయు నాత్మలో నెఱుకయునీ సంగీ ర్తనల్చింతనం
బనునీ తొమ్మిదిభక్తిమార్గముల సర్వాత్మున్ హరిన్ నమ్మి స
జ్జనుడై యుండుట భద్ర మంచు దలతున్ సత్యబుద్ధై త్యోతమా. 7-167

మూలమును పెంచిన భాగములు

పోతన రసపోషణము కొరకు పాత్ర సంభాషణాచాతుర్యము పోషించుట
కొరకు భక్తిని చెప్పు పట్టులందు మనోహరముగా పెంచి స్వకపోల కల్పనా
సామర్థ్యము ప్రకటించెను. హిరణ్యకశిపుడు సోదర మరణమునకు కడు దుఃఖితుడై
తర్లని, హిరణ్యాత్మని భార్యలను ఓదార్చెను. అప్పుడు సందర్భోచితముగా సుయజ్ఞుని
చరిత్రను చెప్పెను. అందు సుయజ్ఞుని శత్రువులు సంహరించిరి. ఆతని భార్యలు
భర్తశవముపైపడి రోదించు ఘట్టమును పోతన కరుణరస నిర్భరముగా రచించెను.

శ్లో॥ ఉశీనరేంద్రం విధినా తథాకృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః
హతాస్త్మినాభేతి కరైరురో భృశం మ్మంత్యోముహూ సత్పదయోరుపాపతన్.

శ్లో॥ రుదంత్య ఉచ్చైర్దయితాంఘ్రిపంకజం
సింహంత్య ఆస్రైః కుచకుంకుమారుజైః
విస్రస్తకేశభరణా శ్శుచం నృణాం సృజంత్య ఆక్రందనయా విలేపిరే.

సం. భా. 7 -2-31-32

ఉశీనరేంద్రుడు మరణించిన విధమును మూలానుగుణముగఁచారు భీషణముగ
వర్ణించెను.

శా॥ స్రోస్తాకంపిత కేశబంధములతో సంచిన్న హాగాళితో
హస్తాబ్జంబులు సాచిమోడికొనుచున్ హానాథయంచునృహ
ప్రస్తావోక్తులతోడ నేడ్చిరి వగం బ్రాణేశుపాదాలపై
నస్తోకస్తన కుంకుమారుణ విక్రీర్ణాస్రంబు వర్షించుచున్ తె. భా-7-42

క. ఇందుగల డందులేదని సందేహము వలదు చక్రిసర్వోపగతుం

డెఁ దెందువెదకిచూచిన సందందేకలడు దానవాగ్రణి ! వింటే తె. భా. 7 275

స్వేచ్ఛానువాదము :

మూలశ్లోకభావములను గ్రహించి అందలి పదవాక్యములను యథాతథముగ అనువదించవలెనను ఉద్దేశముతోగాక, అవసరమైన మార్పులుచేసి స్వతంత్రించి రచించుట కొన్నిచోట్ల జరిగెను. దానికి ఉదాహరణము.

శ్లో. “అహోఆమీషాం వయసాధికానాం విపశ్యతాం లోకగతిం విమోహః
యత్రోద్భవస్తత్రగతం మనుష్యం స్వయం సధర్మా అపిశోచంత్యపార్థమ్”
సం.భా.ద్వి - 36

ఉ మచ్చిక వీలకెల్ల బహుమాత్రపు జోద్యము దేహిపుట్టుచున్
జచ్చుచునుండ జూచెదరు చావకమానెడి వారిభంగి నీ
చచ్చినవాని కేడ్చెదరు చావున కొల్లక డాగవచ్చునే
యెచ్చుబుట్టు నచ్చటకి నేగుట నైజము ప్రాప్తికోటికిన్ తె భా. 7-46
చావబోవువారు చచ్చినవారి కొరకు ఏడ్చుట శోచనీయమని పోతన చక్కగా
స్వేచ్ఛానువాదము చేసినాడు.

శ్లో. పరోఽప్యపత్యం హితకృద్యథౌషధం
స్వదేహజోఽప్యామయవతుఃతోఽహితః
చింద్యాత్స్వమంగంసా యదాత్సనోహితం
శేషం సుఖంజీవతి యద్విసర్జనాత్. సం. 7-5-37

కా. అంగవ్రాతములో జికిత్సకుడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శే
షాంగశ్రేణికి రక్షసేయుక్రియ నీయజ్ఞున్ గులద్రోహి దు
స్సంగున్ గేశవ పక్షసాతి నధమున్ జంపించి వీరవ్రత
త్తుంగఖ్యాతి జరించెదన్ కులము నిర్దోషంబు గావించెదన్ తె భా. 7-188
మూలశ్లోకమును శార్దూలపద్యములో పోతన ధారాశుద్ధిగ అనువదించినాడు.
నేటికి నేరము చేసినవారికి ఉచిత దండనము విధించవలెనన్న సందర్భమున ఈ
పద్యము ఆంధ్రులు ఉటంకించెదరు.

నరసింహుడు స్తంభమునుండి ఉద్భవించి, హిరణ్యకశిపుని సంహరించినవిధము
మూలములోసంక్షిప్తముగానున్నది. ఇచటపోతన దీర్ఘమైన స్తంభోద్భవ గద్యవీరబీభత్స

లేవిది ముప్పుదేడ్లకు వచ్చునా ? పువ్వుపుట్టగనే పరిమళించునుకదా ? ప్రహ్లాదుడు బాల్యములోనే ఇంతసౌశీల్యముతో శోభించుచుండగా యౌవనమున ఇంకెంత సౌశీల్యముతో ప్రకాశించునో అనిజనులు తమలోతాము అనుకొనుచున్నారనుట సముచితము. పోతన తరువాతిపద్యములోకూడ ప్రహ్లాదుడు “కామినిప్రముఖభోగములెన్ని గలిగిన వ్యసనసంసక్తి నా వంకబోడు” తె 11-7-117

అసిప్రయోగించి యున్నాడు. ఈనెరసు పోతన కవితా కళ్యాణగుణములలో మునిగిపోదా !

శ్లో॥ ప్రహ్లాద ఉచ్యతాం తాత స్వధీతం కించిదు తమమ్
కాలేనై తావతాయుష్మన్ యదశిక్షద్గురోర్భవాన్ సం. భా7-5-22

హిరణ్యకశిపుడు, ప్రహ్లాదుని తొడమీద కూర్చుండబెట్టుకొని, ఏమిచదివితివి ? అని ప్రశ్నించెను. దానికి సమాధానము “శ్రవణం కీర్తనమ్” అని ఒకశ్లోకముమాత్రమే కలదు. ఈక్రింది పద్యములు పోతనపెంచి భక్తిశాఖమును పూరించినాడు.

క. చదివించిరి ననుగురువులు చదివితి ధర్మార్థముఖ్య శాస్త్రంబులునే
జదివినవి గలవు పెక్కులు చదువులలో మర్మమెల్ల జదివితి తండ్రి !

కా. అంధేందూదయముల్ మహాబధిర శంఖారావముల్ మూక స
ద్గ్రంథాభ్యాసనముల్ నప్తంసక వధూకాంక్షల్ గృతహ్నాఽశీ
బంధుత్వంబులు భస్మహవ్యములు లబ్ధద్రవ్యముల్ క్రోడ స
ద్గంధంబుల్ హరిభక్తి వర్జితుల రిక్తవృత్త సంసారముల్

సీ. కమలాక్షు నర్పించు కరములు కరములు

శ్రీనాథు వర్జించు జిహ్వా జిహ్వా తె.భా. 7 166, 167 169

ప్రహ్లాదుని విద్యాభ్యాసవిషయతో చదువునుగూర్చి పోతనగారి అభిప్రాయము.

క. చదువనివాడజ్ఞుండగుఁ జదివిన సదసద్వివేక చతురత గలుగుం
జదువగవలయును జనులకు జదివించెద నార్యులొద్దఁ జదువుము తండ్రి

తె భా. 7-130

ఈకారణములచే ఆర్యులొద్ద చదువుట కర్తవ్యము. అంతేకాదు చదువులలో మర్మమెల్ల చదివితి తండ్రి అనునానిచే అధ్యాత్మవిద్యయే ఉపాదేయమును నది స్పష్టము. హరిభక్తిని ప్రబోధించు సర్వాంధ్రులకు సంభాషణమున ఈనాటికి మన చెవులకు విందుచేయు నీ పద్యము అమూలకము.

4. ఇతివృత్త నిర్వహణము

ఎఱ్ఱన పోతనల కవితా తారతమ్య పరిశీలనము

లక్ష్మీనృసింహపురాణము :

ఎఱ్ఱన, లక్ష్మీనరసింహావతారమును బ్రహ్మాండ, విష్ణు, భాగవత, హరివంశ, పద్మపురాణాదుల ననుసరించి, దివ్యప్రబంధముగ వినిర్మించెను. నన్నయ, తిక్కనల కవితారీతులనెడు గంగాయములలో ఎఱ్ఱన వర్ణనాత్మకరీతిని, సమ్మేళనముచేసి త్రివేణి సంగమముగ మలచెను.

ఎఱ్ఱన, హరివంశము, రామాయణము, ఆరణ్యపర్వశేషములను, అనువదించెను. అచ్చట అతనికి స్వాతంత్ర్యము వహించుటకు అవకాశము తక్కువ. అందుచే స్వతంత్రమైన కల్పనలు, వర్ణనలు, చేసి తనదైన ఆపూర్వవర్ణనా నైపుణ్యముతో నృసింహపురాణ ప్రబంధమును సంతరించెను. ఎఱ్ఱన, ఈ లక్ష్మీనరసింహావతారమును పురాణమనియు, ప్రబంధమనియు, కావ్యమనియు, విజ్ఞాన వాఙ్మయమనియు, అవతారికలో పేర్కొనెను. అయినచో ఇది పురాణమా ? ప్రబంధమా ? స్థలమాహాత్మ్యమా ? అనునది తేల్చివలసిన ప్రశ్న ? పురాణము పంచలక్షణ లక్షితము.

శ్లో. సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశోమన్వంతరాణిచ

సర్వేష్వేతేషు కథ్యంతే వంశానుచరితం చయత్ విష్ణుపురాణము 31 రి. 24

1. సర్గము 2. ప్రతిసర్గము 3. వంశము 4. మన్వంతరము 5. వంశానుచరితము. ఈ పురాణ లక్షణములు నృసింహావతారమున లేవు కావున ఇది పురాణముకాదు. నృసింహావతారమునకు కారణభూతమైన ప్రహ్లాదచరిత్రయే ఇందలి కథావస్తువు. అట్లని ప్రహ్లాదుని కథాంతయు ఎఱ్ఱన గ్రహింపలేదు. సనక, సనందాదులు విష్ణుమూర్తి ద్వారపాలకులైన జయవిజయులను హిరణ్యకశిపుడు, హిరణ్యాక్షుని పుట్టుడని శపించుటయే ఈ కథకు బీజము.

ఇది క్షేత్రమాహాత్మ్యమా ? అనుసందేహము కథాప్రారంభమున కథాంతము కలిగించుచున్నది.

రసస్ఫోరకముగా వర్ణించెను. ఇది, పోతన గద్యరచనా సామర్థ్యము తెలుపుచున్నది, నరసింహమూర్తిని శాంతపాదకు లక్ష్మీదేవి దేవతలు ఆహ్వానించినట్లు మాత్రమే మూలమున గలదు. పోతన మహాకవి లక్ష్మీదేవి ఆధయంకరమూర్తిని చేరుటకు, భయమొందిన విధమును చారుభీషణముగ వర్ణించెను.

క. పలికెదనని గమకముగొను బలికినగడు నలుగుపిభుడు ప్రతివచనములం
బలుకడని నిలుచుశశిముఖి బలువిడి హృదయమున జనవు భయమును గదురన్
తె. భా. 7-343

భయసంకోచయతయగు లక్ష్మీదేవి అడుగులు తడబడుట, ఈ పద్యములోని సర్వలఘుగమకములో మనకు గోచరించును. నరసింహునిచూచి, ఆమె పొందిన. సంకోచమును ఈసీసపద్యములో పోతన ఆవిష్కరించినాడు.

సీ. ప్రళయార్కబింబంబు పగిదినున్నదిగాని
నెమ్మొము పూర్ణేందు నిభముగాదు
శిఖిశిఖాసంఘంబు చెలువుసూపెడుగాని
చూడ్కి ప్రసాదభాసురముగాదు
వీరరాద్రాద్యుతావేశ మొప్పెడుగాని
భూరికృపారస స్ఫూర్తిగాదు
భయదదంప్తాక్రికుర ప్రభలుగప్పెడుగాని
దరహసితాంబుజాతంబుగదు

తే. కఠినఖర నారసింహ విగ్రహముగాని కామిసీజన సులభవిగ్రహము గాదు
విన్నదియు గాదు తొల్లినే విష్ణువలన గన్నదియుగాదు భీషణాకార మనుచు
తె. భా. 7-342

ఈ విధముగ పోతనమహాకవి, అమూలకమైన పద్యరత్నములను, రచించి వాడు. ఆ మహానుభావుడు ప్రపహంపచేసినభక్తి గంగాలహరిలో ప్రతిఆంధ్రుడు తలమున్నగుగా అవగాహనముచేసి ఆనందించును.

యెక్కువ. హరివంశము ఇతడు “జగదర్చితంబైన ప్రబంధము” అనియు శ్రీకరకవి ప్రబంధానేక అనియు ప్రయోగించినాడు. నృసింహపురాణమున ప్రబంధశబ్దమును ఆరుపర్యాయములు, మహాప్రబంధశబ్దమును రెండుసార్లు ప్రయోగించినాడు. ఇట్లు మహాప్రబంధకల్పనా కుతూహలాయత్తంబగు చిత్తంబుతో

ఉ॥ ఉన్నతసంస్కృతాదిచతురోక్తి పదంబుల గావ్యకర్తవై

యెన్నికమైఁ బ్రబంధపకమేళుడనంగ

నృ. ప - 17

“ప్రబంధరచనా ప్రావీణ్యమునాకు నహజపరిణత సిద్ధంబై వెలసిన యది

ఊర్జిత శుభనంపద నొనరించుఁ బ్రబంధము

నృ - 14-17-20, 27, 26

“ఎఱిగింపు మాకు పరమోదాత్తప్రబంధోక్తులన్”

ఇట్లు ఎఱ్ఱన, కావ్యపురాణ, ప్రబంధశబ్దాలను సమానార్థకములుగా వాడెను. ప్రబంధమనగా ప్రకృష్టమైన బంధము కలిగినది. అనగా, గ్రంథములోని, పూర్వపర భాగములకు చక్కని పొందిక కలిగియుండుట. ప్రబంధమునకు, ప్రధానాంగములు 1. కార్య, కారణవిబద్ధత 2. వస్వైక్యము. నృసింహావతారమునకు, ఆవశ్యకమైన ప్రహ్లాదుని చరిత్ర మాత్రమే ఎఱ్ఱన గ్రహించెను. హరిభట్టు ఉత్తర నారసింహపురాణ మున ప్రహ్లాదుడు ఉత్తర జీవితమున ఆజన్మ విష్ణుభక్తికి విరుద్ధముగా రాజ్యవిస్తరణాభిలాషతో దేవతలపై దండెత్తి, విష్ణువును కూడ తిరస్కరించును. ఆ కథా భాగము ఎఱ్ఱన స్పృశింపలేదు.

యత్తతానుచితంకించ నాయకస్య రసస్యవా

విరుద్ధం తత్పరిత్యాజ్య మన్యథావా ప్రకల్పయేత్,

నాయకుని చరిత్రకు కళంకము నాపాదించు కథాంశమును పరిత్యజించుట ఎఱ్ఱన ఔచిత్యదృష్టికి తార్కాణము. ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు చెప్పిన అభిప్రాయము ప్రకారము ఈ కథకుబీజము సనక, సనందాదులు, విష్ణుని ద్వారా పొందులైన జయవిజయములను రాక్షసజర్మ మెత్తునట్లు శపించుట. ఈ వృత్తాంతము కౌరణముగ ఉపక్రమింపబడి, హిరణ్యకశిపుని దుర్వరనముతో, విస్తరించి ప్రహ్లాదుని రాక్షసముతో పర్యవసించిన ఈ కథ నృసింహావతారమునకు కౌరణభూతమును, కార్యభూతమును అయి పూర్వోత్తర కథాంశముతో, సుసంఘటితమై యున్నది. ఇందు కార్యకౌరణవిబద్ధత, వస్వైక్యము అనవద్యముగ నిర్వహింపబడుటకు తోడుగా ప్రబంధోచితములైన ఆ ష్టాదశవర్ణనలలోని పెక్కు

సీ. అభిలలోకేశ్వరుండగు రమాధిపుతోడ
 విడువనివైరంబువొడరునట్టి
 మోఱక మేటికో మొలచెదై తున్బుట్టి
 నెప్పంగి నిష్టదైత్యేంద్రసుతుడు
 శ్రీరత్నవక్షు మెచ్చించె శ్రీ నరసింహ
 మూర్తియే కారణమున జనించె
 విభు డహోబల నాథవిఖ్యాతి నెట్లయ్యె
 నీ తీర్థవరమున కెందు గలుగు నృసింహ పృ 20

ఇట్లు ప్రార్థించింపబడి వంచమాశ్వాసమున ఆహోబల ప్రాశస్త్యము నృసింహ స్వామివెలయుట లక్ష్మీవనము భవనాశని పావిత్ర్యము మొదలగునవి స్తుతింపబడినవి.

క్షేత్రమాహాత్మ్యములొ దై వతక్షేత్ర తీర్థమాహాత్మ్యములు వర్ణింపబడినవి. ఈ మూడింటికి సమప్రధాన్యము ఉండకపోవచ్చును. క్షేత్రమాహాత్మ్యలక్షణము

చ. అనుడు నగస్త్రుడిట్లనియె హైమవతి సుతుతోడ దోడి స
 న్మునులరంగ నోయఘమూర్తి, సమస్తము గ్రిందుచేసి మిం
 చిన బలువేల్పు దీర్ఘమును క్షేత్రము నొక్కెడగూడి యుండునే
 ని నిరుపమాదృతి దెలిపి నీవుమముం గరుణింపగాఁ దగున్

పాండురంగ-152

వేల్పు, తీర్థము, క్షేత్రము మూడును ఒకచోటనే సమప్రధాన్యము కలిగి యుండుట అపూర్వమని పైపద్యము వలన తెలియనగును. అందలి క్షేత్రమైన వతములు తదితర పరివారము, ద్వారపాలకులు, ప్రాకారము, దానికొలతలు, ప్రధానముగ వర్ణింపబడినవి. క్షేత్రప్రధాన్యమును ఇనుమడింపజేయుటకు పతితులు, మహాపాపులు, ఆ క్షేత్రమైన వత దర్శనముచేయుటచేత పునీతులై స్వామి సాయుజ్యముపొందుట, విస్తృతముగ వర్ణింపబడును. ఈ లక్షణము, రామకృష్ణుడు, ధూర్జటి పాటించినారు. ఎఱ్ఱన పాటించలేదు. ఈ గ్రంథమున లక్ష్మీనరసింహస్వామి, అవతరించుటచేతనే దానికి క్షేత్రమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాతి వచ్చినదని చెప్పవచ్చును

ఇది ప్రబంధమా : కవిత్రయ కాలమునాటికి ప్రబంధ శబ్దము కావ్యసామాన్య వాచిగా ప్రయోగింపబడుచున్నట్లు తిక్కన, ఎఱ్ఱనల ప్రయోగములు తెలుపుచున్నవి. తిక్కనార్కుడు, భారతమును ప్రబంధమండలి అనిపేర్కొనెను. ఎఱ్ఱన, ప్రబంధశబ్దమును, కావ్యసామాన్యవాచిగా ప్రయోగించినాడు. అతనికి ప్రబంధశబ్దముపై మక్కువ

నాయక ప్రశంసమణిహారములోని సూత్రమువలె సర్వత్రవ్యాపించియున్నది. దేవతా నాయకమగుట దీనియొక్క వైశిష్ట్యము.

పోతన ప్రహ్లాద చరిత్ర

భాగవతము మహాపురాణము, దశలక్షణ లక్షితము.

శ్లో॥ సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశోమన్వంతరాణిచ
సర్వేష్వేతేషు కథ్యంతే వంశానుచరితం యత్

శ్లో॥ సర్గోప్యస్య విసర్గశ్చ వృత్తి రక్షాంతరాణిచ
వంశో వంశానుచరిత సంస్థా హేతురపాశ్రయ
దశభిర్లక్షణైర్మూల్యక్తం పురాణం తద్విదో విదుః

చతుర్వేదములను, సాంగోపాంగముగ నెరుంగని వాడు వివేకి కానేరడు. అట్టి వానిని తనకు ఘాతచేయువానిగ, వేదమాత బెదరును. “పురాపినవం పురాణమ్” కడచిన పెక్కుకల్పముల చరిత్రను తెలుపునదయును. నిత్యము నూతనముగ వెలు గొందునది పురాణమని అభియుక్తోక్తి. సకల పురాణములలో శ్రేష్ఠమైనది భాగవత పురాణము. వేదమంత్రోక్తములైన దేవతల రూపములను చరిత్రను వివరించి, ఆయాదేవతల పూజాప్రార్థనోపాసనాదులను విధించి జీవుల చిత్తశుద్ధి సాధనాది విశేషములను పురాణములు చెప్పుచున్నవి. భౌతికవాదులైన, పారణ్యకళిపు ప్రభృతులకును, ఆధ్యాత్మికవాదులగు ప్రహ్లాదాదులకు, నడుమ జరిగిన, సంఘర్షణము ఆసుర, దైవసంపదలనుపేర సర్వత్రనిరూపించి, ఉపనిషత్ప్రతిపాదితమైన జ్ఞానమును నిలబెట్టజాలినవి పురాణములు,

“యస్మిన్ జ్ఞాతే సర్వం విజ్ఞాతం భవతి” అను నానుడి వేదములయెడవలెనే, పురాణములయెడ, అన్వర్థము. భారతీయ సంస్కృతిని పామరులవలకు ప్రచారము చేయు ఉత్తమసాధనములు పురాణములే. అవి ఆస్తికమునను పట్టుగొమ్మలు, అవి సందర్భానుగుణముగ ఒక్కొక్క దేవతనే ప్రశంసించుచున్నట్లు గోచరించినను మొత్తముమీద, దేవతలందఱిని సమాన గౌరవమిచ్చినవి. నీతి, ధర్మములకు అవి నిధానములు. మానవులకు మిత్రులవలె, కర్తవ్యకర్తవ్యములను కథోపాఖ్యానముల ద్వారమున, బోధించుటచే అవి, మిత్రసమ్మితములు. మానవుల విజ్ఞానాభివృద్ధికి కావలసిన సర్వవిషయములను, పురాణములు బోధించును.

వర్జనలు ఇందు కావ్యాంగములుగ నమరినవి. సముద్ర, దేశ, పుర, పౌర, ఉద్యాన, ఋతు, దౌహృదాదులతో, ఇందు రమణీయముగ వర్ణింపబడినవి. ఈ వర్జనా కౌశలము ప్రబంధకవులదే. పదునారవ శతాబ్దముందలి ప్రబంధములకు మార్గదర్శకత్వము వహించినది. దీనిని పురాణములె కాక, ప్రబంధమువలె, ఎఱ్ఱున నడపించినాడు బ్రహ్మాండాది పురాణములనుండి, కథను, స్వల్పముగ తీసికొన్నను, స్వతంత్ర కల్పనలపై ఎక్కువ ముక్కువచూపినాడు. కావ్యమున లోకోత్తర భావనాశక్తిని ప్రదర్శించుటకు అనువైన సందర్భములలో వర్జనలను కల్పించి తన వర్జనా ప్రావీణ్యమును ప్రకటించినాడు. తెలుగు పద్యరచనమున కొంగ్రొత్త సోయగములను, వెలువరించుచు, నూత్నశిల్పము ప్రకటించినాడు. ఎఱ్ఱున పూర్వాంధ్ర మహాకవుల విశిష్టమార్గమును, అనుసరించుచు, అపూర్వవర్జనా నైపుణ్యమును సంస్కృత పదవిశిష్టమైన, చతురోక్తులతోకూడిన ప్రబంధశయ్యను కీలించినాడు. వేయి మాటలేల ఆంధ్ర ప్రబంధభానూదయమునకు ఎఱ్ఱున నృసింహపురాణ రచనము అరుణోదయము అని చెప్పవచ్చును.

ఈ గ్రంథము, కార్యకారణ, నిబద్ధతతోకూడిన చక్కని ప్రబంధము.

1. జయ, విజయులు, హిరణ్యకశిపు హిరణ్యాక్షులుగా పుట్టుట.
2. హిరణ్యకశిపుడు, ప్రకృతి పారుష్యదూష్యుడై తపస్సు చేసి, బ్రహ్మచే వరదానగర్వితుడై విజృంభించుట.
3. దేవతలు, హిరణ్యకశిపుని, సంహరింపుమని, శ్రీమహావిష్ణువును కోరుట.
4. హిరణ్యకశిపుడు, ప్రహ్లాదుని బాధించుట.
5. నృసింహస్వామి అవిర్భవించుట.

అను భాగములతో, ఈ కథ సుసంఘటితమైనది. ఎఱ్ఱున ఈ గ్రంథమునకు లక్ష్మీనృసింహావతారము, అమపేరు పెట్టుటలో విశేషమున్నది. నృసింహపురాణము అను పేరు, కవి పెట్టినదికాదు. చదలగాడ మల్లయ్య, అప్పకవి ప్రయోగించినారు. నృసింహావతారమునకు, ప్రహ్లాద రక్షణమునకు ఆవశ్యకమైనంత మాత్రమే ఇందు వర్ణితము. కావున ప్రహ్లాదరక్షణరూపమైన నృసింహావతారమే ఇందు ప్రధానేతి వృత్తము. ఇది మనసులో నిడుకొని ఎఱ్ఱున లక్ష్మీనృసింహావతారమని, పేరు పెట్టినాడు.

ఈ గ్రంథమున నాయకుడు శ్రీమహావిష్ణువు. ప్రతినాయకుడు, హిరణ్యకశిపుడు. ప్రహ్లాదునిధికి హిరణ్యకశిపుని ద్వేషాదులచేపల్లవించి, పుష్పించి, ఫలించెను.

అశవునిను రసజ్ఞులై వీనువారికి మాటమాట కధిక మధురమైన

యట్టి కృష్ణాక్షణ మాకక్షణము సేయదలపు గలదు మాకుదనివిలేదు

తె॥ భా ప్ర-43-45

భక్తకథామాలలో భగవంతుని భక్త రక్షణపరాయణత్వము సూత్రమువలె వ్యాపించినది. భాగవతమున, విష్ణుమూర్తి లీలలు, అధికారికేతివృత్తము. ప్రహ్లాద చరిత్ర ప్రాసంగికము. పరిక్షిన్నరేంద్రుడు, వైరముతో శ్రీమహావిష్ణువు సాయుజ్యము పొందవచ్చునా? ఇది అద్భుతముగా నున్నది; అని ప్రశ్నించెను. దీనికి సమాధానముగా శ్రీభక్తమహర్షి విష్ణుభాగవతోత్తముడైన ప్రహ్లాదుని చరిత్ర మధుమధురముగ చెప్పెను.

అ॥ ఆలునైనఁ జెలిమైన నై గామంబున నైన బాంధవముననైన భాతి

నైనదగిలి తలపనఖిలాత్ముడగు హరి జేరవచ్చు వేటుసేయ డతడు.

తె - భా - 7-14

ప్రపంచసాహిత్యమున విరోధముతో భగవంతుని చేరుట ఆపూర్వము. హిరణ్యకశిపుడు, విష్ణుద్వేషముతో సాయుజ్యము పొందుట ఈ గ్రంథమున మనోహరముగ వ్యాఖ్యానింపబడినది.

ఇతివృత్త నిర్వహణమున, ఎఱ్ఱున పోతనలకు గల తారతమ్యము

కావ్యప్రక్రియ సుగుణముగ ఇతివృత్తము నిర్వహణము జరుగును. ఎఱ్ఱున నృసింహపురాణము ప్రబంధాభిముఖముగా సాగినది. పోతన ప్రహ్లాద చరిత్ర ఉపాఖ్యానము. కథాప్రారంభముననే

“లక్ష్మీసంభావ్యుని సచ్చరిత్రము నుహచిత్రంబు చింతింపద

ద్దాసాఖ్యానములొప్పు”

అనగా ప్రహ్లాదచరిత్ర ఆఖ్యానమని చెప్పినాడు స్వతంత్ర గ్రంథము నిర్వహించుటకు, ఉపాఖ్యానము నిర్వహించుటకు తారతమ్యమున్నదికదా!”

ఎఱ్ఱున, నృసింహపురాణమున ఒకటి రెండు తక్కువగా; అష్టాదశవర్ణనలను, చేసి, ఉదాగమనము సాగించినాడు. ప్రబంధములోని, కథాగమనము, గజగమనమువలె, ఉండును. హిరణ్యకశిపు సారణ్యాతులుగ, జన్మించిన వృత్తాంతము చెప్పు సందర్భమున ప్రథమాశ్వాసమును, క్షీరసముద్ర, శ్వేతద్వీప, వైకుంఠపురవర్ణనము లతో, ప్రారంభించి, 107 పద్యములతో చెప్పినాడు. నృసింహపురాణము, ఎఱ్ఱున, వర్ణనలకొరకే రచించినాడా? అనుభావము గ్రంథము, చదివిన సహృదయమునకు కొట్ట వచ్చినట్లు కన్పించును.

భాగవతము, సర్వమునిగణ సంసేవ్యమైనది. శుకమహర్షి అభ్యయనముచేసి మోక్షశాస్త్రమును తలపన ముముక్షువైన పరీక్షిత్తునకు బోధించెను. దీనికి సర్వభూతాంతర్కృష్టత్వము, సర్వోపనిషత్తుల్యత్వము అంగీకరింపబడినవి వ్యాసమహర్షి వేదములు విభజించియు, పంచమవేదమైన భారతమును రచించియు తృప్తిపడక, పితయో వగచుచూ, నరస్వతీనదీ తటమున, ఒంటరిగా కూడ్చుండి చింతించుచుండెను. నారద మహర్షి ఆతని చింతను పటాపంచలు చేయుటకు ఉత్తమోపాయమును సూచించెను. నీవు ధర్మములన్నియు చెప్పితివి. కాని విష్ణుకథలు చెప్పవైతివి. గుణములెన్నక, ధర్మములు చెప్పినంతమాత్రమున విష్ణుడు మెచ్చునా? హరిని స్తుతింపకుండుటయే నీవంతకు కారణము. హరిసేవ మహత్త్వము, శ్రీమహావిష్ణువు గుణ గానము చేయుమని ప్రబోధించెను భక్తియోగముకంటె, ఇతరోపాయము లేదని భువనక్షేమంకరమైన భాగవత పురాణము చెప్పుచున్నది.

మ॥ లలితస్కంధము గృష్ణమూలము శుకాలాపాభిరామంబు మం

జులతాశోభితమున్ సువర్ణ సుమన్సుజ్ఞేయమున్, సుందరో

జ్జ్వల వృత్తంబు మహాఫలంబు విమలవ్యాసాలవాలంబునై

వెలయున్ భాగవతాఖ్య కల్పతరువుర్విన్ సద్విజ్రేయమై. తె. భా - పీఠిక.

భాగవతము విష్ణుపారమ్యము బోధించు గ్రంథము. అందుచే దానికి విష్ణు భాగవతమను పేరు అనర్థము శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క అవతారలీలలను, శ్రీమన్నారాయణమూర్తి భక్తులను రక్షించుట, భక్తిమార్గము విశిష్టమైనదని చెప్పుట భాగవత ధ్యేయము. భక్తిమార్గము, సంసార తరణోపాయముగ భాగవతము ప్రబోధించినది. ద్వితీయస్కంధమందు ప్రపంచోద్భవప్రకారము, నవమస్కంధమున వంశానుచరితము, దశమస్కంధమున శ్రీకృష్ణుని లీలలువర్ణితములు. ఇతర స్కంధములందు ఏ, ఏ, మన్వంతరములందు ఏ, ఏ, భగవంతుడు అవతారమును ఎత్తి ఏ, ఏ, కార్యములాచరించెనో, విపులముగ చెప్పబడినది. పరిశీలనము చేసినచో, భాగవతము భగవంతుని యేకవింశత్యవతారముల వర్ణనముతోకూడినది. ఆ అవతారములకు సంబంధించిన కథలన్నియు సముచితముగ పర్ణింపబడినవి.

సీ॥ ఎవ్వని యవతార మెల్లభూతములకు

సుఖమును వృద్ధియు పొందజేయు

నెవ్వని శుభనామమే పొద్దునుడువంగ

సంసార బంధంబు సమసిపోవు

నెవ్వని చరితంబు హృదయంబు జేర్చిన

భయమొంది మృత్యువు పరువువెట్టు

ఈ సందర్భమున శాంతిరసమునుగూర్చి కూలంకషముగా బ్రహ్మశ్రీ సన్నిధానమువారుచేసిన చర్చనను సంధింపనగును. ఆనందవర్ధనుడు, తృష్టాక్షయసుఖమే స్థాయిభావమనెను.

శ్లో. శాంతశ్చ తృష్టాక్షయ సుఖస్యయః పరి పోష స్త ల్లక్షణోరసః
ప్రతీయతేవచ ఈశాంత మహంకౌరప్రశమైక రూపము

ఆయినచో శాంతమునకు స్థాయిభావమేమి ? అనుప్రశ్నకు అభినవగుప్తుడు తత్త్వజ్ఞానమే స్థాయిభావమని నుడిపిరి.

ఇహతత్త్వజ్ఞానమేవతావన్మోక్షసాధనమితి తస్యైవమోక్షేస్థాయితా యుక్తాతత్త్వజ్ఞానానందనామ ఆత్మజ్ఞానమేవతేన ఆత్మైవ జ్ఞానాంద ఏవశుద్ధ ధర్మయోగి పరికల్పిత విషయోపభోగ రహితోత్ప్రస్థాయి.

జ్ఞానానందాది విశుద్ధ ధర్మములు గలిగిన విషయోపభోగ శూన్యమైన ఆత్మయే స్థాయి. అని సారాంశము. ఈస్థాయిభావము ఇతరస్థాయిభావముల వంటిదికాదు. ఇదిస్థాయితమము. మిగిలిన స్థాయిభావములన్నింటికి మూలభూతము. ఏలన, శాంత రసము ప్రకృతిరసము. మిగిలినవి వికృతి రసములు.

బావా వికారారత్యాద్యాశ్శాంతస్తు ప్రకృతిర్మతః

వికారః ప్రకృతేర్జాతః పున స్త త్రైవ లీయతే

స్వంస్వంనిమిత్త మాసాద్య శాంతాద్భావః ప్రప ర్తతే

పునర్నిమిత్త పాయేతు శాంత

శాంతము ప్రకృతి రసము రత్యాదిభాములు వికృతులు. ప్రకృతివలన పుట్టిన వికృతి, ప్రకృతియందే లీనమగును. అయా నిమిత్తములనుబట్టి శాంతమునుండి రత్యాదులు ప్రవ ర్తిల్లును. ఆ నిమిత్తముడుగగనే శాంతమే నిలుచును. కావున శాంతము భిత్తివంటిది. రత్యాదులు వానిపై వ్రాయబడిన చిత్తరువులవంటివి. భిత్తిస్థిరమైనది. చిత్తరువులస్థిరములు. ఒక చిత్తరువును చెరిపి మఱొక చిత్తరువును వ్రాయుచున్నను భిత్తి ఏకరూపముగ నిలచును. కావున శాంతమునుండియే, నిమిత్తమునుబట్టి యితర రసములు వెలువడును. నిమిత్తమడగగనే మరల శాంతమే నిలచును.

శమార్థం సర్వశాస్త్రాణి నిర్మితాని మనీషిభిః

తస్మాత్స సర్వశాస్త్రజ్ఞః యస్యశాంతం మనస్సదా

పోతన, జయ, విజయల శాపవృత్తాంతమును విద్యుద్వేగముతో సాగుటకు అనువుగా, కేవలము ఒక పవనములో చెప్పి ముందుకు సాగిపోయినాడు. పోతన ప్రహ్లాద చరిత్రను నాటకీయముగ నడపినాడని చెప్పవచ్చును.

నృసింహపురాణమున నరసింహస్వామి, ఆహోబలమున వెలయుట, ప్రధాన పరమార్థము. భాగవతమున, శ్రీమహావిష్ణువు నృసింహమూర్తిగా నవతరించి, పరమ భాగవతోత్తరమున ప్రహ్లాదుని రక్షించి, రాక్షసరాజ్యమునకు పట్టాభిషిక్తునిచేసినాడు. గ్రంథనామమును బట్టియు ఈ రెండు గ్రంథములలో జతివృత్త నిర్వహణములో భేదముపాటింపబడినది.

రసపోషణము - పాత్రపోషణము

నృ సిం హ పు రాణ ము

లక్ష్మీనృసింహవతారంబును పురాణకథలో నంగిరసము శాంతమనియు. భక్తి అంగముగా పోషింపబడెనని చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథమునకు నాయకుడు ఆహోబల నరసింహదేవుడని కవి సృష్టముగా చెప్పెను.

“అమ్మహాప్రబంధమునకు నస్మత్ప్రతాపహ హృదయగుహా విహారమహా సింహంబగు శ్రీమదహోబల నరసింహదేవుండ ధీశ్వరుండగుటంజేసి కృతికి విభుండు శ్రీవిభుండు కీర్తన పావనమై తద్గుణ స్తుతికృతి”. నృ. పీ. 27-28

ఈ కావ్యఫలము ఆహోబలమున నరసింహస్వామి వెలయుట. అయిదాశ్వాసములలో శ్రీమహావిష్ణుమూర్తి పూరిమాలలో సూత్రమువలె వ్యాపించి కథ నడపించినాడు. సాధారణముగ గ్రంథములన్నియు తుచ్ఛమైన సంసారికేతి వృత్తములు, ఇది దేవతానాయకమగుట దీని విశిష్టత. ప్రతినాయకుడు హిరణ్యకశిపుడు.

అలంకారశాస్త్రములో అష్టరసములా? శాంతము నవమరసముగా స్వీకరింప నగునా? శాంతరసమునకు స్థాయిభావము ఏది? శాంతమునకు స్థాయిభావము శమమా? తృప్తక్షయసుఖమా? నిర్వేదమా? జుగుప్సయా? ధృతియా? తత్త్వజ్ఞానమా? శ్రవ్య ర్చక కావ్యములలో శాంతము అంగిరసముగా పోషింపవచ్చునా? అను విషయములలో అభిప్రాయభేదములున్నవి.

ప్రహ్లాదునకు శైశవమునందే ప్రాథమమునులుకోరు హితనివేకపాకము కలిగినది. చరాచరప్రపంచములోని వస్తుశాతమంతయు ఆశాశ్వతమని బ్రహ్మపదార్థమొక్కటియే. నిత్యమని, సత్యమని గ్రహించి తత్త్వజ్ఞానము పరబ్రహ్మమే. అచ్యుతుడు, అవికారుడు, అమితతేజుడు, విష్ణుడు, అదిదేవుడు అని గుర్తించినాడు. ఆ పరబ్రహ్మమునకు ఆదిమధ్యానధ్యాంతములులేవని ఆగమములు ఘోషించుచున్నవి. దానికిపొడముట, పాదముట, తడుగుట, అనుషడ్వికారములు లేవు. ఎవ్వనివలన, ఈచరాచరసృష్టి కిరిగి, పెరిగి లయమగుచున్నదో, కారణంబులకెల్ల కారణంబో అట్టి విష్ణుమూర్తిని ఆశ్రయింపవలెను. సకల మానవులు చదువులలోని మర్మమును గుర్తించుటయే అనుత్తమపురుషార్థము. అదియే ఆత్మహితము. శరీరము పుట్టును, పెరుగును, ఎయసుతో ఆందముతో చెన్నొందును. ముదిమి చేతచిక్కును. పిదపవచ్చును. చచ్చిన జీవుడు తిరిగిపుట్టును. జీవన, మరణ, పరంపరలేని స్థితియే మోక్షము ఈ ఉపాయమును ముసీశ్వరులు, శ్రుతిజలమునుచిలికి, పొందిరి. కారణములేక జన్మకలుగదు. జన్మకుకారణము పూర్వకర్మఫలము బీజముపాతిన మొక్కపచ్చును. జీవితల్లికడుపులో కొంతకాలముండి తరువాత వెలికివచ్చును. లోకములో ఏవస్తువు శాశ్వతముగా సుఖమును, శాశ్వతముగ దుఃఖమునీయదు. ఆకలి పొందినప్పుడు అన్నము, దప్పిక, పొందినప్పుడు నీరు సౌఖ్యముకలిగించును. జ్వరము వచ్చినప్పుడు అన్నము విష ప్రాయమగును. వస్తువులు, సుఖవర్షదమవి భావించుట భ్రాంతి. శరీరము, మురికి డొక్క. కావున మానవుడు ఆలుబిడ్డలపై ధనముపై, చెలులపై ఎంతప్రీతి పెంచుకొనునో అవి చేసినపిమ్మట అంతకంటె, రెట్టింపు దుఃఖము కలుగును. శైశవమునందే కష్టతరమగు మోహమును కోసవేసి, విష్ణుమయ సమాహిత, తత్త్వచింత యందు తాత్పర్యము నుంచవలెను. విష్ణుమూర్తి సకలజీవ హృదయాంతర్గతు డగుటచే, ఆందఱియందును స్వభూతదయ పెంచుకొనవలెను. తత్త్వజ్ఞానమునకు శిఖరాయ మాణమైన భావము.

శ్లో మనమునను దుస్స్వభావ సంజనితయైన భేదబుద్ధి దొఱంగి యభిన్నుడైన

విష్ణునభిల భావములందు వెదకికొంచి యనఘులార పొందుదమనయముసుఖంబు

నృసిం-చ-గిరి

ఇందు ప్రతిపాదింపబడిన తత్త్వజ్ఞానము ఉపనిషత్ ప్రతిపాదితమై యిది భగవద్గీతలోని పరమార్థమిదియే.

నృసింహపురాణ పంచమాశ్వాసమున వైష్ణవసిద్ధాంతమునకు అనుగుణముగ, మలచబడినది. కావ్యమున ప్రధానముగ, మోక్షపురుషార్థము ప్రతిపాదింపవలయును.

ఎల్ల స్ర్తములును, శమముకొఱకే పండితులు నిర్మించిరి. కావున ఎవని మనస్సు శాంతముగ నుండునో వాడు సర్వశాస్త్రజ్ఞుడని చెప్పబడుటచే శాంతమే ప్రధానమని తేటబడుచున్నది. దీనికి రత్నాదులస్నియును వ్యభిచారులగును. ఈ శాంతమునకు స్థాయిభావము తత్త్వజ్ఞానము లేక ఆత్మజ్ఞానము లేక, జ్ఞానానందాది ధర్మోపేతమై విషయోపభోగరహితమైన ఆత్మయే.

కావ్యాలంకార సంగ్రహము 320-444

శాంతమునకు శమము స్థాయిభావము. అది ఉత్తమనాయకము. శ్వేతవర్ణము. అధిదేవత శ్రీమన్నారాయణుడు. జగత్తు అనిత్యమని తెలియుటచే సంభవించిన అశేష జన్తునిస్సారతకావి,

“సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ” “సత్త్వం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ”

ఇత్యాదికముగు బ్రహ్మస్వరూపముగాని దీనికి ఆలంబనన భావము. పుణ్యాశ్రమ హరిశ్చేత, తీర్థరమ్మవనాదులు, మహాపురుష, సాంగత్యాదు ఉద్ధీపనవిభావములు. రోమాంబ, సంతోష, భూతదయాదు లనుభావములు. నిర్వేద, మార్గ, స్మృతిమతి మొదలయినవి. వ్యభిచారిభావములు.

న్యసింహపురాణమున, ఆలంబనవిభావము. న్యసింహపరబ్రహ్మము. స్థాయి భావము తత్త్వజ్ఞానము. ప్రథమాశ్వాసమంతయు వైకుంఠము లక్ష్మీనారాయణులు తీర్థ రమ్మవనాదులు చక్కగా వర్ణింపబడినవి. ఇవియే ఉద్ధీపనవి భావములుగ చెప్పవచ్చును. శాంతమునకు అధిదేవత నారాయణుడు. హరిభక్తుల తపము, తపము హరి భక్తులజపము, జపము. హరిభక్తుల భాసురజన్మము, భవసారము. “హరిభక్తులు భువన పావనైక విహారుల్.”

ఆఖరమాషణ, శోషణ, కారణంబు అఖిల దురితోత్రారణంబైన నారాయణ మంత్రంబు సవిశేషసంస్కారంబుగా బ్రహ్మస్పృతికంద్రునకు ఉపదేశించెను. బృహస్పతి, ఇంద్రునకు పారణ్యకశిపుని పీడ తొలగించుకొనుటకు ఉపాయమిట్లు చెప్పెను.

“మనకు దైవంబు, దాతయు, వాసుదేవుడు మనకు ఆననేల ఆనేక బ్రహ్మాండ” కోటిజాతంబైన చరాచరభూతంబులకు పరాయణంబు నారాయణ నిధానం బగు తేజంబు ఈ జగంబుల సంకటము డుప నాదేవునకు నపరిహార్యంబు మనకు మూహాత్ము శ్రీపాద పద్మనిచేరి విన్నవితము.

ఈగ్రంథపరమార్థము లోకములోని దృశ్యమాన ప్రపంచమంతయు అశాశ్వత మని గుర్తించి వాసుదేవ పరబ్రహ్మము నాశ్రయించుటయే కర్తవ్యమని చెప్పుట.

డూషలు దుర్గకానన కఠోరితా చంద్రిక లేడమూక స
ద్బాషలు విష్ణు మంగళకథా విముఖాత్ముల దుష్టజన్మముల్

సీ. త్రిభువన వ్యాపకదీప్తి నిర్గుణమూర్తి
వాసుదేవాఖ్య నుజ్జ్వలత నొంది
జగదేక సహార సమదతామసమూర్తి
నతుల సంకర్షణా హ్యయతబేర్చి
విశ్వరక్షాకర వినుత సాత్వికమూర్తి
బ్రద్భున్నామ విభాతిః బరగి
భువనసంభవ హేతుభూతరాజసమూర్తి
ననిరుద్ధనామధేయాప్తినొంది

శ్రుతిపదంబులుఁ దనుజతుర్మూర్తియనఁగ నఖిల కథలును దనుజతురాత్ముఁ డనఁగ
నాగమంబులు దనుజతుకు రక్షుడనగ నొక్కరుఁడ యాతఁడచ్యుతుడుల్లసిల్లు.

స్క - పం - 24-60

ఈవిధముగ ఎఱ్ఱన విష్ణుభాగవతోత్తములు చెప్పిన విష్ణుభక్తిగల సర్వాంగము
లును మనోహరముగ పోషించెను. ఎఱ్ఱన, స్తంభోద్భవమున అవతరించిన శ్రీనృసింహ
మూర్తి వర్ణించునపుడు సందేహాద్భుతములను జోడించెను. అద్భుతమునకు స్థాయి
భావము విస్మయము.

చ. అనపుడు రోషహాస వివృతాననుడై డిని జారి యోరినీ
వనయము నెందుగిల్గ సమర్థనజేసిన యాతడిందు గ
ల్గులె యనుచున్ జగద్వలయ ఘోరకరాహతి వ్రేసెగంబము
త్యనుపచు తత్సభాభవన మల్లల నాడగలంగ లోకముల్

సీ. బడబానలాహతి జడనిధిరోనున్న
పటుశైల తత్ప్రేలి పెటిలెనొక్క
ఘనతరోత్వాతనిర్భాత సహస్రంబు
గడగియొక్కట మ్రోసిపడియె నొక్కొ
పెక్కుజీవులులోన బిక్కుట్టువడగనా
బ్రహ్మాండభాండంబు పగిలెనొక్కొ
తటిగాకయున్న యుద్ధతిబేర్చి రుద్రుండు
విలయోగ్ర పటలంబువ్రేసె నొక్కొ

వాసుదేవ పరబ్రహ్మమునందు భావితచేతస్కులగుట, ముఖ్యము. హిరణ్యకశి ని సంహరించిన విష్ణుమూర్తిని ప్రహ్లాదాదులు ప్రేతముచేయగా, అహోబలమున శాంత స్వరూపుడైన నరసింహస్వామి వెలసినాడు. ఫలశ్రుతి ఎఱున ఇట్లుచెప్పివాడు.

చ. సమధిక భక్తియు క్షుడయి శార్ఙ్గభజించు నరుండు సంతత
స్థిమిత యశోవిలాసుడయి చెన్నలరారెడు భోగభాగ్యదు
ర్దమవి భవంబుమై సుకృతి తద్దయు గాంచుచు మర్త్యలోకని
ర్గ మనమునాడు విష్ణునుపకంఠము నొందు వినిశ్చలంబుగన్

స్క-పం-192

ఇందు సామీప్యరూపమోక్షము ప్రతిపాదించబడినది. ప్రహ్లాదుడు విష్ణుమూర్తిని ఇట్లుకోరెను.

క. ఏజన్మమున జనించిన నాజన్మమునందు నీ సమంచిత చరణాం
భోజంబులపై విగతవ్యాజమయిన భక్తి, భక్తవత్సల ! యీవే

క. ఖలులకు సంసారముపైగల వేడుకబాపిమోక్ష గరిచుము గూర్చన్
వెలయవలయు నీమహిమలు దలపుచుతిట్లున్న నాదుతలపున వరదా

స్క - పం - 188-189

ఆవినం బ్రసనుండై భక్తవత్సలుండిట్లకా నను గ్రహించితి. నీవు యోగీంద్రులకు మద్భభక్త జనంబులకు బ్రాజ్ఞ జనంబులన్నియు? నీ యరచేతిలోనివి. మదీయసాలోక్యసారూప్య సామీప్య, సాయుజ్య సిద్ధులున్, గ్రమంబునన్ బొందగలవాడవని యానతిచ్చెను.

స్క-పం-190

ఎఱున ప్రభమాశ్వాసమున, మహారసిమడు, సమగ్రసార శృంగార రసాధి దేవత అగు శ్రీమహావిష్ణువు నాయకునిగాచేసి, ఆదిలక్ష్మిని నాయికగాచేసి శృంగార రసమును బైచిత్యవంతముగా ప్రోషించెను.

పంచమాశ్వాసమున దేవతలు ప్రార్థింపగా, స్వామిఆంకతలము నందు, నారాయణీదేవి ఆశ్లేషమొనర్చిన విధము జీవేశ్వరైక్యము ప్రతిపాదించు శృంగారము పరమోదాత్తము. భక్తిరసచిత్రణమున ఎఱున ఆందెవేసినచేయి. ఇతడు ప్రహ్లాదుని విష్ణుభక్తిని, బహుధాప్రపంచించి యున్నాడు.

ఉ. ఊషర వీజముల్ భసితయోజ్యఘృతంబులు షండకన్యకా
న్వేషణముల్ పయోధిగత వృష్టితతుల్ మృగత్మష్టికాంబు గం

రోమాంచ ఆశ్రయపాతాదులను భావములుగా హర్షాదులు, వ్యభిచారులుగా గలిగి భాగవతాది పురాణశ్రవణ సమయమున ననుభవింపబడు భక్తిరస మేలకాదు ?

“భగవద్విషయక ప్రేమప్రకర్షాభక్తిఫలమ్ భజనమ్, ఆంతఃకరణ సృభగదా కారతారూపంభక్తిః

ద్రుతస్యభగవద్ధర్మాద్ధారావాహికతాంగల్

సర్వేశేమనసోవృత్తిద్భక్తిరిత్యభధీయలే

శ్రవణ, కీర్తనాది, సాధనములుకూడ భక్తిశబ్దవాచ్యములే.

భజ్యతేభగవదాకారమ్, ఆంతఃకరణం క్రియతే

అనయా ఇతికరణవ్యుత్పత్తాన

భక్తిశబ్దేన శ్రవణకీర్తనాది సాధనమభిధీయతే.

భక్తిరసమున కాలంబనవిభావము భగవంతుడే భగవతాకారతా చిత్తవృత్త రూపమగుస్థాయి భావమును భగవంతుడే పర్యవసానమున ప్రతీయమానమగు పరమానందముకు భగవంతుడే, దీని, మధుసూదన సరస్వతి యిట్లు వివరించుచున్నాడు. అలంబనరూపమగు భగవంతుడు బింబస్వరూపాడు. సహృదయగతమగుస్థాయి ప్రతి బింబము. భగవద్రూపము నిరతిశయానందము

ఉపాధినిష్ఠమైన ప్రతీయమానమగుబింబమే ప్రతిబింబమనబడుచున్నది. పరమానందరూపుడగు భగవంతుడు మనస్సున ప్రతిబింబస్థాయి భావత్వమును పొంది నారసతమునపొందించును. ఇట్లు భక్తిరసము పరమానందరూపమగుట నిర్వివాదము.

అనుభవమాత్రమువలననే సాక్షాత్సంభవిరుద్ధములగు శోక కోధ భయాదులకు రసత్వమునంగీకరించియున్నాడు. తక్కిన రసములకంటే వేయిరెట్టధికముగా భక్తిరస్యమానమగుచున్నది. ఇది అనుభవసిద్ధము. దీనిని, రసముకాదని యెట్లనుచున్నారు? దేవాదివిషయక, రతిరసముకాదనియు, భావమమాత్రమే యనియు రసకోవిదులుచెప్పిరి ఇతర దేవతలకు సంబంధించినంతవఱకు, ఇది యోజ్యమే. వారు జీవులే అగుట, పరమానందము కలుగదు. పరమానందరూపుడగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మయొడగల రతిమాత్రము పరమానందసంధాయకము. దీనిని భావమనరాదు.

కాంతాదివిషయకములగు రసములందు భగవద్రత్యయందువలె పరమానందము కలుగదు. పరిపూర్ణమగు సుఖమును కలిగింపలేవు. కావున వానికి పూర్ణముగా రసత్వము సిద్ధింపదు. అవి క్షుద్రరసములు భగవద్రత్యమే పూర్ణరసము మిణుగురులు

యనగ నాకాశసకల దేశావకాశ భరితమై విశ్వమును ఘూర్చుపాలు పడగ
మొనసి పెడియ పెట్టిను మ్రోతవెడల బగిలె గంబంబు భువనకంపంబు గదుర

స్వ - పం - 81

నృసింహమూర్తి దితిపట్టి మీదకు విజృంభించిన విధమున వీర, రద్రములు
పోషింపబడినవి. నరసింహమూర్తి, హిరణ్యకశిపుని పట్టుకొని చీల్చి పేర్చులు
మెడలో వేసికొని రక్తము మీదచల్లుకొనుట, భీభత్స రసపోషకము. వీరరౌద్రమూర్తి
అగు నరసింహునిచూచి, రాక్షసులందరు భయ భ్రాతులైన విధమున భయానకము
పోషింపబడినది. ఈవిధముగ ఎఱ్ఱన, వీరరౌద్రభయానక విస్మయాఖ్యరసములు
అనుభోద్య భంగి భంగులనెసక మెసక నృసింహ పురాణమును నిఖిలభువన హృద్య
ముగ రచించినాడు.

ప్రహ్లాదచరిత్ర - రసనిర్వహణము

సాహిత్యకాస్త్రకారులలో నధిక సంఖ్యాకులు భక్తిరసమేకాదనియు, భావమే
ఆని సిద్ధాంతముచేసిరి. రూపగోస్వామి, మధుసూదన సరస్వతి అను ఇరువురు,
భక్తికి రసత్వము ప్రతిపాదించిరి. భక్తిస్వరూపమును, త్రిమతాచార్యులు నిర్వచించిరి.

శ్లో. స్వస్వరూపాను సంధానం భక్తిరిత్యభధీయతే

స్వాత్మతత్త్వాను సంధానం భక్తిరిత్య పరేజగుః (వివేకచూడామణి)

భగవద్రామానుజులు, శ్రీభాష్యములో కల్యాణగుణాత్మకమైన బహుధావిశిష్ట
మైన ఎన్నిఆటంకములచేతను, కట్టుపడని నిరంతరప్రేమ ప్రవాహమేభక్తి. మధ్వా
చార్యులు మాహాత్మ్యజ్ఞాన పూర్వకమై అన్నిటికంటె, గొప్పదై :మిక్కిలి బలమైన
స్నేహమేభక్తి. దానివలన మాత్రమే ముక్తికలుగును. భగద్వియోగ దుస్సహత్వమే
భక్తి. భక్తి మహోత్తమమైన ప్రేమరూపము. ఈధముగా భక్తిబహుధా నిర్వచింప
బడినది. అది అనుభవైక వేద్యమైనది.

మధుసూదన సరస్వతి భక్తిరస విభావాదులను సమగ్రముగ నిర్వచించినాడు.
భగవదాకార చిత్తవృత్తి భక్తి. రసమునకు స్థాయిభావము. దానికిని భగవద్రతికిని
భేదములేదు. ఈచిత్తవృత్తికి ఫలము భగవద్రతియే. భగవంతుడు ఆలంబనవిభావముగా

భక్తితో శ్రీమహావిష్ణువు సాయుజ్యము పొందిరి. ఇంతకంటే వీచిత్రవిరోధాభాస మున్నది. అన్నిటికంటె, వైరముతో తేలికగా విష్ణువును చేరవచ్చునని చెప్పి, దాని కుదాహరణము హిరణ్యకశిపుడు. అదియే పోతనగారి అభిప్రాయమని చెప్పవచ్చును.

వైరానుబంధనంబున

జేరిన చందమున విష్ణుజిరతర భక్తి

జేరగరాదని తోచును

నారాయణ భక్తి నాచిత్రమునన్.

తె. భా. 7-15

ప్రహ్లాదుని సంస్కారము, ఈ జన్మలోనిది కాదు. అది పూర్వజన్మ పరమ భాగవత, సంస్కరణమాగతంబైన ముకుందవరణారవింద సేవాతిరేకమని పోతన మనకు తెలిపినాడు అందుచేతనే, ప్రహ్లాదుడు భగవంతుడైన వాసుదేవుని, యందు సహజ సంవర్ధమాన నిరంతర ధ్యాననిరతుడగుట తటస్థించినది. భాగవతముతోని భక్తులతో పోల్చిచూచినయెడల ప్రహ్లాదుని భక్తి విశిష్టమైనది. గజేంద్రుడు, పురుషకారము వ్యర్థమైన పిదప ఆర్తుడై భగవంతుని ప్రార్థించెను. ప్రహ్లాదుడెన్నడును ఆర్తుడుకాడు. అతడు పురుషకారరహితుడు. నిత్యప్రసన్నుడు. విధి సంకల్పమే అతని సంకల్పము. గజేంద్రునకు, భగవంతుడు కలడా? లేదు అను సందేహము కలిగింది. ప్రహ్లాదునకు ఇట్టి సందేహములేదు భగవంతుని, నిత్యప్రసన్న భావమును చూరగొన్న మహామహి తాత్ముడు. గజేంద్రుడు, శాపగ్రస్తుడైన, సాధకుడు. ప్రహ్లాదుని సాధనము, పూర్వ జన్మలోనే పూర్తియై, ఈజన్మలో హిరణ్యకశిపున శిక్షింపబెంచిన భగవంతుని సంకల్పమునకు సాధనభూతుడైనాడు. అందుచేత ప్రహ్లాదుని భక్తి మహోన్నతమైనది.

నారద భక్తిసూత్రముల ననుసరించి భక్తి పదునొకండురీతులు. భగవంతుని కల్యాణగుణములను వర్ణించి ఆయన మహిమలను నిరంతరము, పరవశచిత్తముతో గానముచేయుచు, సంకీర్తనము గావించుట ఒకవిధమగుభక్తి. నారదాదులట్టివారు స్మరణమాత్రమున వివశులగుచు, నిరంతర భక్తిరసపానమున ఉన్మత్తులవలెచరించు ప్రహ్లాదులు ఒకరకమైన భక్తిమార్గమునకు చెందినవారు. పోతన మహాకవి ప్రహ్లాదుని చిత్రించిన మూర్తి వీక్షించినచో ఎవరికి కన్నులు కరువుతీరదు. హరిభావనామృత పానముచే మేనుమరచుట భక్తుల లక్షణము. భగవంతునికై ఒకవేళ ఏడ్చుచు, మఱియొక సమయమున నవ్వుచు భజనానందమున గతులువేయుచు వారి ప్రవర్తన లోకమున అసహజముగానుండును. లోకదృష్టిలోవారు ఉన్మత్తులు. అట్టి ప్రహ్లాదుని భక్తిపారవశ్యము బహుధా వర్ణించి ఆ ప్రహ్లాదమూర్తిని మన కన్నులముందు నడయాడునట్లు చేయుట మహాపుణ్య వివేషము.

కొంతికంటె, సూర్యప్రభయెట్లు బలవత్తరమో అట్లే తక్కిన రసములకంటె ఇది శ్రేష్ఠతరము.

“భక్త్యాభాగవతం జ్ఞేయం నవ్యత్వత్వానచీకయా”

భాగవతము చక్కగా నర్థముచేసికొనుటకు పాండిత్యముకాని, వ్యాఖ్యానము కాని, సరిపోదు. భక్తిమాత్రమే భాగవత పరమార్థము గ్రహించుటకు ఉత్తమోపాయము. భాగవత రచనోద్దేశ్యము విష్ణుభక్తి ప్రకటనము. వాసుదేవభక్తి ప్రధానమగు, భాగవతమునకు అనుకూలమే మతము, భారతదేశములోను, ఆంధ్రదేశములోను, ప్రాచుర్యమావరించిన కాలములోనే సంస్కృతాంధ్ర భాగవతములు వెలసినవని అభిజ్ఞుల ఊహ సముచితము. భాగవతముపేరు చెప్పినంతనే భారతీయులు, భక్తిబావముతో శ్రీమహావిష్ణువునకు అంజలి ఘటించుట, తరతరాలనుండి, అనూచానముగా వచ్చుచున్నది. పోతన, మహాభక్తుడు. భక్తుల కథలు, వర్ణించు అవకాశము కలిగినది. గ్రంథము, కథ, కవి ఈ మూడు ఒకచోట మనోహర సమ్మేళనము పొందుట తెలుగు వారి సుకృతము. ఆ మాటయే పోతనగారును, నన్నయ, తిక్కనలు, భాగవతము నాంధ్రీకరింపకుండుట మత్పురాకృత సుకృతమని చెప్పినాడు. చెప్పుటయేకాదు. చేసి కృతార్థుడైనాడు. పోతనతో దీటుగ, ఆంధ్రదేశమున భక్తిరసవాహినులను ప్రవహింప చేసిన మణియొక కవి లేడు. ప్రహ్లాదచరిత్ర, గజేంద్రమోక్షము, అంబరీషునికథ. రుక్మిణీ కల్యాణము మొదలైనవి కథలు ఆంధ్రులకు నేటికిని పారాయణమగుట, విశేషము. ప్రహ్లాదచరిత్ర, భక్తిరసమునకు మకుటాయమానమైనది. దానికి లక్ష్యము లక్షణము ప్రహ్లాదుడే అని, పరమరమణీయముగ నిరూపించినాడు. ఇందు, నవవిధ భక్తులను మూలానుగుణముగ చిక్కగ ననువదించెను.

మ॥ తనుహృద్భావల సఖ్యమున్ శ్రవణమున్ బాసత్వమున్ వం
దనా, ర్చనముల్ సేవయు, నాత్మలో నెఱుకయున్ సంకీ
ర్తనల్, చింతనం, బనుసీ, తొమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వా
త్మున హరిన్ నమ్మి, సజ్జనుడై యుండుట భద్రము.
మంచు దలతున్ సత్యంబు దై తోడ్పడతమా.

తె. బా. 7-197

కథాప్రారంభముననే శ్రీమహావిష్ణువును భక్తులు ఏ ఏ విధముగా పాయుజ్యము పొందిరో ఈక్రింది పద్యములలో చక్కగా పోతన సూచించినాడు.

గోపికలు, కామోత్కంఠతో, కంసుడు, భయములే, శిశుపాల ముఖ్య నృప
తులు, వైరముచే, వృష్ణాదులు బాంధవ్యముతో, ధర్మజ్ఞులు ప్రేమతో, నారదాదులు

భావము. అనుభావము ఊహించుకొనవచ్చును. ఇటశాంతము భక్తికి అంగముగా వర్ణించుట మనోహరము.

భక్తిమహిమతిశయమును ఎన్నివిధముల అందముగా చెప్పవచ్చునో అన్ని విధముల సర్వజన హృదయంగమముగ, వర్ణించినాడు. అభక్తకవిఃతే, భక్తిరసమును, మరొకకవి వర్ణించలేడని చెప్పవచ్చును, సకలజన్మలందు మానవజన్మ దుర్లభము. అమానవుడు ఏషణత్రయములో, పడి తెలిసికొనవలసిన కర్తవ్యమును విస్మరించి సంసారబంధములో చిక్కుకొని, దిక్కుతోచక, కొట్టుమిట్టాడుచున్నాడు. దానికిఊపాయము, ఉపేయముహరిభక్తియే. కానిఅన్యముకాదు. హరిభక్తిలేనివారికి ఎన్నిభోగములున్నను, ప్రయోజనములేదు. సర్వశాస్త్రములు శోధించినను, తెలిసికొనవలసినది ఈచరాచర ప్రపంచమంతయు విష్ణుమూర్తి దివ్యస్వరూపమని గుర్తించుటయే. చదువులలోమర్మమిది

శా॥ శోధింపబడె సర్వశాస్త్రములు రక్షోనాథ వే యేటికిన్
గాధల్మాధవశేముషీ, తరణి సాంగత్యంబునంగాకదు
రేధన్దాటగవచ్చునే సుతవధూమీనోగ్రవాంఛామద
క్రోధోల్లోలవిశాల సంస్మృతిమహామోరామితాంభోనిధిన్ తె॥ భా-7-183

దుస్సహసంసార భయంకరత్వమును అత్యంతభయంకరమైన సముద్రముతో పోల్చి అసముద్రమును, దాటుటకుమాధవశేముషీసాంగత్యమే ఉత్తమోపాయమని శార్దూలపద్యములో సూచించినాడు. భగవత్ కైంకర్యముచేతనే సంసారకష్టములు తొలగును. భగవత్ సేవచేతనే తాపత్రయంబులు సమసిపోవును.

సీ॥ సంసారజీమూత సః, ఘంబువిచ్చునే
చక్రిదాస్యప్రభంజనములేక
తాపత్రయాభీలదావాగ్నులాటునే
విష్ణుసేవామృతవృష్టిలేక
సర్వంకషాఘాఘజలరాసులింకునే
హరిమనీషాబడబాగ్నిలేక
ఘనవిపదాంధాంధకారంబులడగునే
పద్మక్షునుతిరవిప్రభలులేక
నిరుపమాపునరావృత్తినిష్కళంక ముక్తినిధిగానవచ్చునే ముఖ్యమైన
శార్దూలకొదండచింతనాంజనములేక తామరసగర్భనకునై నదానవేంద్ర

సీ॥ ఆదుగడునకు మాధవానుచింతన సుధా

మాధుర్యమున మేనుపొలుచువాని

నంభోజ గర్భాదు లభ్యసింపలేని

హరిభక్తి పుంభావమై వాని

మాతృగర్భము సొచ్చిమన్నది మెదలుగ

జిత్తమచ్యు తుమీదజేర్చువాని

నంకించి తనలోన నఖిల ప్రపంచంబు

శ్రీవిష్ణుమయ, మనిచెలగువాని

వీనయకారుణ్య బుద్ధివివేక లక్షణాది గుణములకా టపట్టయినవాని

శిష్యబుధలోక సంభావ్య జేరిగురుడు

సీ॥ వైకుంఠ చింతావివర్జిత చేస్తుడై

యొక్కడు నేడుచు నొక్కచోట

నశ్రాంత హరిభావనా రూఢచితుడై

యుద్ధతుడై పాడు నొక్కచోట

పిష్టు డింతియగాని వేటొండు లేదని

యొత్తిలి నగుచుండు నొక్కచోట

నశినాక్షుడను విధానముగంటినేనని

యుద్బిగంతులువై చు నొక్కచో.

తె. భా. 7-124.

శ్లో॥ పునర్విశ్లేషభీరుత్వం పరభక్తిరుచ్యతే.

భగవంతుని సాన్నిధ్యము క్షణమైనను, ఎడబాయుటకు ఓర్వజాలకుండుట పరమభక్తియని చెప్పబడినది. ఎడతెగని, హరిభావనము కుదిరినయెడల సంతోషాతిశయము కలిగి శ్రీహరికల్యాణ గుణములను గానము చేయుచుండును. ఇది ధృతియను సంచారీభావము. భగవంతుడు వ్యాపింపక, ఉండు వస్తువు, పరమాణువైనను లేదనీ ఎంచి గట్టిగనవ్వుచుండును. ఇది హాసమను సంచారీభావమునకు, శ్రీపుండరికాక్షుడను నిధి దొరకినదని అని ఎగురుచుండును ఇది హర్షమను సంచారీభావము. తనకు ప్రత్యక్షమైన, భగవంతునితో, కూడి, ఒక్కొక్కయెడ మాటలాడుచు ఆనందబాష్పము లచే, తడిసినదేహము కలవాడై రోమాంచముకలవాడై, కనురెప్పల మూతపడినవాడై కదలకుండ నిలచి, పలుకనివాడై ఉండును. ఇక్కడ, స్తంభ, ప్రళయ, రోమాంచ అశ్రువులను, సాత్వికభావములు చెప్పబడినవి. భగవత్సత్త్వార్థము ఉద్దీపనవి

కమలేశుజూడని కన్నులు కన్నులే

తనుకుడ్యజాల రంధ్రములుగాక

చక్రిచింతలేని జన్మంబు జన్మమే తరళసలిలబుద్ధుదంబుగాక

విష్ణుభక్తిలేని విబుధుండు విబుధుడే ? పాదయుగముతోడి పశువుగాక

తె భా. 169 170 సప్తమ

ఈవిధముగ పోతనరసవత్తరమగు తనకవితాసుధతో ప్లావితమచేసి భక్తి భావమహాన్నత్యము తెలుగుదేశము నాలుగు చెరగులందు విస్తరింప చేసినాడు. భక్తి గంగాప్రవాహమును ఇందుఅత్యద్భుతముగ ప్రవహింపచేసిన కవిపుట్టలేదనిమంటాఘోషముగ చెప్పవచ్చును

పోతనార్జుడు భక్తిరసముతో పాటుశృంగారాదిరసములను సర్వాంగసుందరముగ పోషించినాడు. హిరణ్యకశిపునియందు వీరరసముచక్కగా పోషింపబడినది. కరుణ రసమునకు స్థాయిభావము ఇష్టజననాశముచే కలిగిన దుఃఖము. ప్రాసంగికేతి వృత్తమును, ప్రేతబంధు యమసంవాదమున సుయజ్ఞుడను రాజుశత్రువులచే, సంహరింప బడగా అతనిభార్యలు విలపించిన విధము కరుణరసనిర్భరము.

మ॥ అనఘా నిన్నునుశీనరప్రజల కర్థానంద సందాయిగా

మునునిర్మించిన బ్రహ్మనిర్దయత నున్ములించెనే వీరికిం

దనయశ్రేణికిమాకు దిక్కుగలదే రాత్రీశనీబోటికిం

జనునే పాసిచనంగత్రాతృజనులన్ సన్నిత్రులంబుత్రులన్

తె॥ భా-7 49

అద్భుతరసము

దీనిస్థాయిభావము విస్మయము అపూర్వనస్తు దర్శనమున కిలుగు చిత్త విస్తరమిది. నృసింహావిర్భావమున పోషింప బడినది. దశదిశలను మిడుంగులులు సెదరంబెటిలిపడి బంభజ్యమానంబగునమ్మ హస్తంబంబువలన, ప్రళయవేళాసంభూత సప్తస్కంధబంధుర సమీరణసంఘటిత ఘోరరజోఘ్నష్యమాణ మహావలాహక, వర్గనిర్గత విబిడ విఘ్నరదుస్సహ, నిర్ఘాతసంఘనిర్ఘోషనికాశంబులైన చటచ్చటప్పటధ్వనిప్రముఖ, భయంకరారావ పుంజంబులు జంజన్యనూనంబులయియెగసియాకాశ కుహరాంతకంబు విరవకాశంబుసేసి నిడిన

తె భా-7-285

శ్రీయఃపతియగు, భగవంతుడు ఆనాదికర్మబద్ధులగు చేతనులయందు నిర్దోతుక జాయమానకటాక్షముగలవాడే వారికిదే పేంద్రియాదులనొసంగిఆట్టిదేపేంద్రియాదులచే, తవ్వారాధించు వారికి కర్మబంధంబులు వదలించుకొని సర్వాంశసర్వకౌల సర్వావస్థల యందు భగవత్ కైంకర్యపరులై తత్కృపాపాత్రులగుదురు. సర్వావయవములు సర్వేశ్వరసేవకే వినియోగించవలెను.

శ్రీకులశేఖరాళ్వారులు ఈఆర్థమును తెలుపునట్టి ఒకమనోహర శ్లోకమును రచించిరి.

శ్లో॥ జిహ్వేకీర్తయకేశవం మురరిపుంచేతోభజశ్రీధరం
పాదద్వంద్వసమర్చయాచ్యుతకథశ్రోతద్వయంత్వంశ్రుణు
అనుశ్లోకమును తలపించుచున్నది
ఈభావమును పోతనమహాకవి ఇందుమనోహరముగ చిత్రించినాడు.

సీ॥ కమలాక్షునర్పించు కరములు కరములు
శ్రీనాథువర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ
సురరక్షకుని జూచు చూడ్కులు చూడ్కులు
శేషశాయికి మ్రొక్కు శిరము శిరము
విష్ణు నాకర్ణించు వీనులు వీనులు
మధువై రిదవిలిన మనము మనము
భగవంతువలగొను, పదములు పదములు
పురుషోత్తముని మీది బుద్ధి బుద్ధి
దేవదేవుని జుంతించు దినము దినము చక్రహస్తునిబ్రకటించు చదువు చదువు
కుంభినీధవుజెప్పెడి గురుడు గురుడు తండ్రి హరిజేరుమనియెడి తండ్రి తండ్రి

సీ॥ కంజాక్షునకుగాని కాయంబుకాయమే
పవనకుంభితచర్మభక్త్రీగాక
వైకుంఠునాగదని వక్త్రంబువక్త్రమే
ధమ ధమ ధ్వనితోడి ధక్కగాక
హరిహజనములేని హస్తంబు హస్తమే
తరుళాఖనిర్మిత దర్శిగాక

సాహిత్యమున రసపోషణమందు నన్నయ, తిక్కనల తరువాత ఎఱ్ఱననే చెప్పవచ్చును. రసపోషణమున అతడు కృతహస్తుడు. శృంగారరసపోషణమున తరువాతి యుగములలో ప్రబంధకవులు పోయిన వెట్టిసోకడలను చూచినచో ఎఱ్ఱన రసపోషణమున ఎంత సంయమనము ప్రదర్శించెనో సహృదయులకు స్వయంవ్యక్తమగును. ఆయన పోషించిన శృంగారము సత్త్వగుణశోభితము. పార్వతీపరమేశ్వరుల, లక్ష్మీనారాయణులశృంగారము జీవేశ్వరైక్యము, బోధించు సముదాత్తశృంగారము. ప్రథమాశ్వాసమున అతడు పోషించిన, శృంగారము దివ్యమైనది. అంగిరసముగా శాంతమును, భక్తిని అంగర సముగను, పోషించెను. శాస్త్రకావ్యమైన భారతమున, శాంతరసము, అంగిరసమనియు, మోక్షపురుషార్థము ప్రతిపాదింపబడినట్లు అలంకారికమూర్ధన్యుడగు ఆనందవర్ధనుడు సర్వజనానందవర్ధనముగనుడివెను. అట్లే ఎఱ్ఱన, నృసింహ, పురాణమున శాంతమును అంగిరసముగను, శృంగారాదులను అంగరరసములుగను పోషించెను. వాసుదేవ పరబ్రహ్మమునందు భావితచేతస్కులగు నట్లు సామీప్యసాయు జ్యాది రూపమోక్షము భక్తిచేత పొందవచ్చునని నిరూపించిరి.

ఆంధ్రకవులలో భక్తిరస పోషణములో పోతనదే అగ్రతాంబూలము. అటనట, రసపోషణముచేయుటలో ఆతిమాత్రమునకు పాల్పడుట పోతనలో గోచరించును. దానికి కారణము, అతడు భక్తికవి అగుటచేతను ఆతని కవిత ఆత్మాశ్రయకవితాశాఖకు చెందిన దగుటచేతను, ఈగుణము ఆతనికవితకు అలంకారమేకాని మతొకటికాదు. ఏరసముపోషించినను, పోతన దానియందు శాదాత్మ్యము పొందుట, శరద్రాత్రిలో యమున ఉప్పొంగినట్లు పోతనహృదయము రసపోషణమున ఉబ్బిగంతులు వైచును. భక్తిరస పోషణమున పోతనతో, సమానప్రతిపత్తి కలిగిన కవి నభూతోన భవిష్యతి అని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రులందరు పోతన భక్తికివిరచితాంజలి ఘటించుటత్రై కాలిక సత్యము. భక్తి అనగా పోతనయే. విష్ణుభక్తినిగూర్చి పోతన అందముగా చెప్పిన సూక్తులు ఆంధ్రులందఱకు నిత్యపారాయణము.

1. మందార మకరందమాధుర్యము దేలు మధుపంబు వోపునే మదనములకు
2. అంబుజోదర దివ్యపాదారవింద చింతనామృతపాన విశేష నుత్త
చిత్తమే రీతినితరంబుజేరనేర్చు
- ఉ. అచ్చపుజీకటింబడి గృహవతులై విషయప్రవిష్టులై
చచ్చుచు బుట్టుచున్ మరల జర్వితచర్మణులై నవారికిం
జెచ్చెరఁబుట్టినే పరులు సెప్పిననై నని జేచ్చనై న నే

రోదరసము

క్రోధము దీనిస్థాయి భావము శత్రుకృతా పచారముచే కలిగిన మనఃప్రజ్వలనము. హరణ్యకశిపునిఉగ్రక్రోధమును సూచించుపట్ల క్రోదరసము పోషింపబడినది.

పాదతాడితంబైన భుబంగంబుభంగి, పవనప్రేరితంబైన దావనలంబుచందంబున, దండతాడితంబైన కంఠీవంబుకై వడిభీషణరసావేశ జాజ్వల్యమానచిత్తుండును, పుత్రసంహారోద్యోగ యుక్తుండును, కంపమానగాత్రుండును అరుణీకృతనేత్రుండునై క్రోధోద్రిక్తుడగుదైత్యవల్లభుని స్వరూపమిందు భీషణముగవర్ణింపబడినది. ప్రహ్లాదునితో నతడు విష్ణుధిక్కారముచేయుట చూడుడు

శ్లో॥ నాతోడంబ్రతిభాషలాడెదు జగన్నాథుడెనాకంటెనీ
భూతశ్రేణికిరాజులేడొకడు సంపూర్ణ పభావుండుమ
ద్భృతఁజంపినమున్నునే వెదకితిం బల్మారునారాయణుం
డేతద్విశ్వములోనలేడు మఱివాడెందుండురాదుర్మతి తె॥ భా 7 271

దైత్యేంద్రుని క్రోధపరమావధి ఎంత తీవ్రమైనదోసువ్యక్తమగుచున్నది.

శృంగారరసము

భాగవతగత శృంగారరసము కామకాలుష్యరహితమై లౌకికవాసనాతీతమై అత్యంతస్వచ్ఛమై బ్రహ్మానందసహోదరమై అలరారుట విశేషము. వ్రహ్మోదచరిత్ర యందు ఉగ్రనరసింహమూర్తిని చేరుటకు లక్ష్మీదేవి పొందినభయమును మనోహరముగా వర్ణించి యున్నాడు.

ప్రళయార్కబంబింబుపగిదినున్నది గాని

నెమ్మొముహూర్తేందునిభముగాదు

....

గన్నదియుగాదు భీషణాకారమనుచు

తె భా-7-342

ఈవిభముగ పోతనప్రహ్లాదచరిత్ర యందు భక్తికి పట్టాభిషేకము చేసియు శృంగార, వీర, అద్భుత, కరుణాదులను సర్వాంగసుందరముగా పోషించినాడు,

రసనిర్వహణమున, ఎఱ్ఱనకు - పోతనకు గల్గబేదము

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున గవరసములను సమానప్రతిపత్తితో వర్ణించెను. భావనిగ్రహము, సత్త్వగుణము, బౌచిత్యములు శంభుదాసునికి నిసర్గభూతి అంద్ర

పాత్రచిత్రణము

ఎఱ్ఱన, పోతనలు చిత్రించిన పాత్రలు సజీవరూపరేఖా విలాసములతో ఉన్నీల నముచెంది విశిష్ట వ్యక్తిత్వముతో, వైనిధ్యముతో మన కన్నుల ఎదుట పాఠాత్కారింతును. పాత్రచిత్రణము, ప్రత్యక్షమనియు, పరోక్షమనియు, ద్వివిధము. కథాకథనముఖమున పాత్రచిత్రణము చేయుట, ప్రత్యక్షపద్ధతి, శ్రవ్యకావ్యకర్తలు ప్రత్యక్ష పరోక్షపద్ధతులు రెండింటి నవలంబించి పాత్రచిత్రణముచేయు నవకాశము కలదు.

ఎఱ్ఱన, పోతనలు, వివిధ పాత్రలను పోషించుటలో భేదముచూపిరి. ఇరువురు హిరణ్యకశిపు, ప్రహ్లాద, జయ, విజయులను, బ్రహ్మాదులను చిత్రించినను, ఎవ్వరి, వ్యక్తిత్వము వారిది ఎవరి సొంతగొంతుక వారిది.

హిరణ్యకశిపుడు

ఎఱ్ఱన హిరణ్యకశిపుని, ధర్మవిద్విషునిగ, కల్మషకారునిగా, దుష్టమోహవిలబుద్ధి కలిగినవానిగా, త్రిలోకాధిపత్యము తనకే దక్కవలెనని తలపోయు స్వార్థమూర్తిగ, దుర్నివార పరాక్రమసంపన్నునిగా చిత్రించెను. అతడు కేశవ పక్షపాతియైన, ప్రహ్లాదునిలో ప్రతిక్షణము పరివర్తనము తెచ్చుటకు ప్రయత్నించెను.

సనక, సనందాదులు, జయవిజయులను, ధర్మవిద్విషులు, కల్మషకారులు, దుష్టమోహవిలబుద్ధితో రాక్షసులై, జయింపుడనియు సంతతము లక్ష్మీవిభుషీద మత్సరము, దినుకకారియి, బెట్టుననియు శపించిరి.

హిరణ్యకశి డు. పుట్టుకతో, అసమాన్య శౌర్యప్రతాపసంపన్నుడు. కనలిపోవు బింకపుకింకవలన, కలిగిన వేడిమిరూపెత్తెనట్లు కలుగుప్రల్లదమువలన పోడిమి శరీరము ధరించినట్లు విజృంభించి, ప్రళయకాలదహనునివలె తేజరల్లెను. ఆగమములను ద్వేషించెను. ధర్మమును రోషించెను. మత్సరోద్ధతిని పోషించెను. మదాతిరేకముతో చరితమును భూషించెను.

ఆమరు లనిన జంపనలుగు హవ్యాహారు

లనిననోరికట్లు గొనగదలచు

ద్రదివవాసులనిన నదుమంగజూచు టా

తాళమునకు దేవతలనతండు.

మిచ్చిననైన గానంకు నేగిననైన హరిప్రబోధముల్.
కాననివాని నూతగొని కాననివాడు విశిష్టవస్తువుల్
గానవిభాగిగర్మములుగైకొని కొందఱు కర్మబద్ధులై
కానరు విష్ణుగొందఱట గందుర, కించనవైష్ణవాంఘ్రిసం
స్థాన రజోబిషిక్తులగు సంహృతకర్ములు దానవేశ్వరా.

తె॥ భా - 7-191 17

హరిభజనంబున మోక్షంబుసద్ధిందు విష్ణుండు సర్వభూతంబులకు నాత్మేశ్వరుండు
ప్రియండు ముముక్షువైన దేహికిదేహవసానపర్యంతంబు నారాయణచరణారవింద
సేవనంబుగ ర్తవ్యంబు,

గురుశుశ్రూషయు, సర్వలాభసమర్పణంబును, సాధుజన సంగమంబును
ఈశ్వరప్రతిమారాధనమును. హరికథాతత్పరత్వంబును. వాసుదేవుని యందలి
ప్రేమయు, నారాయణ గుణకర్మ కథానామకీర్తనంబును, వైకుంఠచరణకమల ధ్యానం
బును విశ్వంభరమూర్తి విరోకనపూజనంబులును, మొదలయిన నిజ్ఞానవైరాగ్యలాభ
సాధనంబులైన భాగవత ధర్మంబులు.

సీ. దనుజారి లీలావతారంబులందలి

శౌర్యకర్మంబులు సద్గుణములు

వివి భక్తుడగువాడు వేడ్కతోబుంకించి

కన్నుల హర్షాశ్రుకణము లొలుక

గిద్దదస్వరముతో గినులార వైకుంఠ

వరద నారాయణ వాసుదేవ

యనుచు నొత్తిలిపాడు నాక్రోశించు

నగుజింతనముసేయు నతియొసర్పు

మరులుగొని యుండు దనలోన మాటలాడు

వెల్పుసోకిన పురుషుని వృత్తిదిరుగు

బంధములఁ బాసి యజ్ఞానపటలిగాల్చి

విష్ణుబ్రాపించుదుది భక్తివివశుడగుచు.

తె॥ భా - 7-240.

ఈవిధముగ భక్తిమహామాతృశయమును పోతన బహుగుణరమణీయముగ బహు
వారములు గానముచేసెను. ఎఱ్ఱనయు భక్తిరసమును పోషించినవిధము శాస్త్రజన్మ
జ్ఞానమును ప్రవచించు యోగీశ్వరుని ప్రబోధమువలె, నడచినది. పోతన ప్రవహింప
చేసిన భక్తిమందార మకరందములో ఆంధ్రులు తలముల్కులుగా స్నానముచేసిరి.

ఉత్తమజనకునిగ గోచరించును. అతనిలోని ప్రధానదోషము విష్ణుద్వేషము. అతనికి ఎంత విష్ణుద్వేషమున్నదో అంత పుత్రత్రపేమ యున్నది.

ఈ రెంటికి జరిగిన సంఘర్షణముచే అతనిలో కలిగిని మానసికక్రమపరిణామము పోతన చిత్రించెను

ఎఱ్ఱన చిత్రించిన హిరణ్యకశిపునివలె, పోతన చిత్రించిన హిరణ్యకశిపుడు, ఆజన్మద్వేషము పెంచుకొనలేదు. హిరణ్యకశిపునియందు నెడనెడ సాత్త్వికస్వభావము గోచరించును. ఎఱ్ఱన, గారి, హిరణ్యకశిపుడు విష్ణువుపై ఆజన్మద్వేషము పెంచుకొనగా, పోతనగారి హిరణ్యకశిపుడు, ప్రియానుజుడైన హిరణ్యాక్షు, విష్ణుమూర్తి సూకర రూపము వహించి, సంహరించెనని ద్వేషము పొందెను. హిరణ్యకశిపుడు మాటనేర్చు కలవాడు, మాటయే తీయిని నెయ్యమును పెంచును. కవ్వించును. నవ్వించును, బుజ్జ గించును; ఓదార్చును శబ్దశక్తి చాలదొడ్డవి. హిరణ్యకశిపుడు, కూర్మితమ్ముని, వధను, విని, దైత్యదానవులను సమావేశపఱచి, వారిని విష్ణువుపై ప్రతీకారము తీర్చు కొనునట్లు చేసినవిధము నాటకీయమై అలరారుచున్నది.

శా. నాకుందమ్ముడు మీకు నెచ్చెలి రణన్యాయైకదక్షుండు బా
హాకుంఠీకృత దేవయక్షుడు సారణ్యాక్షుండువానిన్మహా
సౌకర్యాంగము దాల్చిదానవవధూ సౌకర్యముల్ నీటుగా
వైకుంఠుండు వధించిపోయెనట యీవా స్తిర్ధాతిన్ వింటిరే.

తె॥ భా - 7-30

మిత్రులారా! నాకు తమ్ముడును, మీకు ప్రేమసఖుడును, రణన్యాయైక దక్షుడును అగు హిరణ్యాక్షుని, విష్ణువు కేవలపరాహరూపముచేత సంహరించిపోయినాడు. ఈవింతమాటను వింటిరే. ఇట్టి శత్రువును ఉపేక్షించి ఉండతగునా? ఇది తిక్కనగారి నాటకీయసంభాషణాచాతుర్యము తలపించుచున్నది. భాగవతమున కొన్ని ఘట్టములందు దురహంకారులును, గర్వితచిత్తులను, అయిన, భగద్విరోధులుకొందరు శ్రీమహావిష్ణువును నిందించు ఘట్టములు అటనటవచ్చుచుండును. అట్టియెడ భక్తశిఖామణియైన పోతన వానినికూడ రచింపవలసియుండుటచే, అతడు అట్టి పట్టులద్భుతమైన వ్యంగ్యవైభవమును ప్రకటించుచుండును. అట్టి పద్యములను పఠించుచో, స్తుతియు, నిందయు, రెండును సమానాంతరముగ ప్రసించుచుండును. నిందాపక్షము దుష్టపాత్రలది. స్తుతి పక్షము, భక్తకవియగు పోతనది. ఈపద్యములు రచించుటలో పోతన ప్రదర్శించిన హృద్యమైన వ్యంగ్యవైభవము అనన్యసాధ్యమైనది. అది సహృదయులను ఆనంద

ఇట్లు హిరణ్యకశిపుడు ప్రకృతి పారుష్యమామృతై ప్రవర్తిల్లెను. దైత్యులు, ఆధితేయులు ఒకతండ్రి బిడ్డలు. కాని తల్లులు వేరు. దితి, ఆదితి, కందే పెద్దది. అందువలన, దితిపుత్రులైన, దైత్యులకు రాక్షసాధిపత్యమున హక్కు ఎక్కువ ఉన్నది. త్రిలోకరాజ్యభోగములు, దైత్యులకే దక్కవలెను. ఇది అతని విచారధార.

అమరుల తల్లికందెను మదంబవరిష్ట త్రిలోకరాజ్యభో
గములును, వాకయోగ్యములుగాని నిలింపుల కెట్లుగల్గును
ద్యమ గరిమంబుమై సురలనందఱ ముచ్చలబోలె దీప్రదం
డమునను జంపియేన తగడక్కగ నేలుదు లోకమంతయున్.

నృ - ద్వి - 8.

సామాన్యముగా, ఆవేశపూరితులకు ఆలోచన తక్కువగా నుండును. దానికి అపవాదము హిరణ్యకశిపుడు, మనోరథము పిద్ధింపజేసికొన్నట్లకు దేవతలను ఓడించుటకు, త్రిలోకాధిపత్యము పొందుటకు కేశలము భుజశక్తి సరిపోవదనియు, తపస్సుచే ఎంతటి దుష్కరకార్యమైనను సాధింపవచ్చునని భావించెను.

కావున నుగ్రపుఁ దపమున
గావించెద దపముచేత గానివికలవే

నృ - ద్వి - 9

సీ. ఆమర పదంబును నమరేంద్రపదము

తపంబును భూజంబుపండ్లుగావె
సప్తర్షిపదము భాస్వత్ ద్రువపదమును
దపమును పువ్వగంఢములుగావె

....

ధర్మార్థ కామమోక్షములకెల్ల దపము సాధన మగుటసిద్ధంబుకాదె.

నృ - ద్వి - 10

ఎఱ్ఱన చిత్రించిన, హిరణ్యకశిపుడు కొంచెము అనాగరికుడు, మోటుమానివిగా గోచరించును.

పోతన -

భాగవతమున హిరణ్యకశిపుడు విషాదాంత నాయకునివలె గోచరించును. దర్పోద్ధతి, రోషము, ప్రతీకారపరాయణత్వము భ్రాతృవాత్సల్యము, కలవాడుగ, వేదాంత విజ్ఞానవిదునిగ, అవంబల దీక్షాసంపన్నుడుగ, పుత్రాభ్యుదయముకొఱకు ప్రతిక్షణము కంటికి తెప్పవలె, ప్రవర్తించువాడుగ, కన్పించును. అర్ధ్రత, ఆశ్మీయతనిండిన

సింహమువలె, నన్ను ఎదిరించినను, లక్ష్యపెట్టక నాశూలముతో వానిని చంపి, వాని రక్తముతో, నాతమ్మునకు తర్పణముచేసి, మెఱసివత్తుతు. మీకు మేలుదెత్తును. ఇందు మత్స్య, కూర్మ, వరాహ, నరసింహవతారముల వైభవము వ్యంగముగా సూచించినాడు. విష్ణుభక్తులకు దశావతారస్తోత్రము చేయుటకు మిక్కిలి మక్కువపడుట సంప్రదాయము. పోతన, హిరణ్యకశిపుని, నిందావాక్యములలో అన్యూపదేశముగ, దశావతారస్తుతి చేయుట మనోహరము.

హిరణ్యకశిపుడు, సోదరుని మరణానంతరము కడుదుఃఖితుడై, సోదరునకు ఉదకప్రదానాది కార్యములాచరించి, హిరణాక్షుని భార్యలను, పుత్రులను, తల్లిని రావించి, బుజ్జగించుచు, ఇట్లుపలికెను సామాన్యముగ హిరణ్యకశిపుడు దుర్మార్గుడని మనడింప. ఏవ్యక్తియు, సంతతము మంచివాడుగా గాని, దుర్మార్గుడుగా గాని ఉండడు. పరిస్థితులే వ్యక్తిని మంచివానిగ, దుర్మార్గునిగా చేయును. ఆయాసన్నివేశములలో పాత్ర స్వభావానుగుణముగా స్పందించును. పరమ దుర్మార్గుడని పేరు పొందిన హిరణ్యకశిపుని ముఖమునుండి వేదాంత సుధాసార వర్షము కురియుట, మనకు ఆశ్చర్యముకలిగించును. ఆతనిమాట ఉపనిషత్ప్రతి పాదితము.

శా. నీరాగార ని విష్టపాంధులక్రియన్ నిక్కంబు సంసార సం
చారుల్ వత్తురు గూడివిత్తురు సదా సంగంబు లేదొక్కచో
శూరుర్ వోయెడి త్రోవబోయెను భవత్సానుండుదల్లి మహా
శూరుండాతడు తద్విమోగమునకున్ శోకింపనీకేటికిన్

తె. భా. 7 38

సీ. సరజ్జుడిశుండు సర్వాత్ముడవ్యయుం

డమల్మండు నిత్యుడనంతుడాద్యు

డాత్మరూపంబున నశ్రాంతమును దన

మామూప్రవర్తన మహిమవలన

గుణములఁ గల్పి చి గుణసంగమంబున

లింగశరీరంబు లీలదాల్చి

కంపిత జలములో గదలెడి క్రియదోచు

పాదపంబులభంగి బ్రాహ్మమాణ

చక్షువులధర్మితి చలితయై కానంగబడిన భంగివికల భావరహితు

డాత్మమయుడు గంపితాంతరంగంబున గదలినట్ల తోచుగదలకుండు

తె. భా. 7-39

సంధాయకము. హిరణ్యకశిపుడు, రాక్షసులను, విష్ణుమూర్తిపై ప్రతీకారముచేయుటకు కవిర్తించు మాటలో ఇది స్పష్టము.

చ. వనముల నుండజొచ్చు మునివర్గములోపల సంచరించు సం
జనన మెఱుంగ రెవ్వరును జాడయొకించుకలేదు తన్నుడా
సిన మఱిదాయు వెంటబడిచిక్కక చిక్కడుపీని నొక్కకి
లున మనమెల్లలోబడక లోబడక బట్టుకొనంగపచ్చునే తె॥ భా - 7-31

దానవులారా విష్ణుమూర్తిని పట్టుకొనుట ఆసాధ్యమైన పని, ఏలయన ఆతడు అడవులతో నుండును. మునుల హృయాంతరస్థితుడై యుండును. ఆతని పుట్టుక ఎవరికిని తెలియదు. అనేకవిధంబులనుండువాడు. తనయొద్ద చేరువారికిగాని చిక్కడు. ఇట్టివానిని ఏడిపాయముచేత, మనము పట్టుకొనగలము. ఇది బాహ్యార్థము. భగవంతుడు సమజీయములగు వనాంతరములందు మహాతపస్సంపన్నులగు, మునులకు యోగ దృష్టిచే తెలియదగినవాడు. అనాదియగువాడు. సర్వస్వరూపుడు అశ్రితుఁడు అను కూలుడు. ఇట్టి భగవంతుని కనుటకు మనము సమర్థులమా? అని వ్యంగ్యార్థము ఇట్టి మాటలను పరిశీలించినపుడు హిరణ్యకశిపునకు పూర్వజన్మ జ్ఞానము అంతరాంతములలో ఉన్నదా? అనిపించును:

సీ. భుజశక్తి నాతోడ పోరాడ శంకించి
మున్నీట మునిగిన మునుగుగాక
యిలయించి పెనగునా యచల సంభ్రమమున
తెఱగి వెన్నిచ్చిన నిచ్చుగాక
జగదంబుసైపక సౌకర్యకాంక్షియై
యిలక్రింద నీగిన నీగుగాక
క్రోధించి యటుగాక కొంత పౌరుషమున
హరిభంగినదరిన నడరుగాక

కఠినశూలధార గంతంబు విదళించి వాని శోణితమున వాడి మెఱసి
మత్సహోదరునకు మహాదర్పణముసేసి మెఱసివత్తు మీకు మేలుదెత్తు

తె. భా - 7-32

విష్ణుమూర్తి, నాతోడపోరాడ శంకించి మున్నీటమునిగినను, భయపడి పారి పోయి సముద్రములో మునిగినను, నేను వదలిపెట్టను. పౌరుషముతో నెదుర్కొని

పోతన, చిత్రించిన హిరణ్యకశిపుడు ఏధ్యేయమును మనసులో నిడుకొని తపస్సు చేసెనో వానినన్నింటిని సాధించుకొనెను.

వరదాన గర్వితుడైన హిరణ్యకశిపుడు తన ముఖ్యపట్టణమైన రత్నావతికేగు దెంచెను. అతని ఐశ్వర్యము శుక్లపక్షచంద్రునిమాడ్కి దిన దినాభివృద్ధి చెందెను. అతడు దిక్పాలకులపై దండెత్తెను. ఇంద్రుని తలపట్టి ఈడ్చెను. అమరావతి పురమును చూరాడి సురకాంతల చెరపట్టెను. అగ్నిదేవుని శిఖలు చూపకుండ శిక్షించెను. హవికి నోరుతెరవకుండ మేరపెట్టెను. వీతిహోతుని భీతిపాతునిచేసెను. యమునిచూచి ఉల్లసమాడెను.

ఓహో! పేదల పాణాలుతీసికొను బిరుదు మగడవా? అని అతనిమోము మీద చప్పట్లుకొట్టెను. పవమానుని అవమానముపాలు చేసెను. ఎల్లరను, ముప్పుతిప్పలు పెట్టి మూడు చెరువుల నీరుత్రాగించెను. ఒక ఈశ్వరుని జోలికిపోలేదు కనికరించి.

ఉ. ఎక్కడిదెద్దు భూతియును నెమ్ములు సొమ్ములు భిక్షజీవనం

బొక్కటి కట్టజీరయుచు నుండగనిల్లును లేదునిక్కువం

బిక్కఅకున్దపస్వి జనుడేచిన నయ్యెడు నేమియంచు దా

నొక్కనిశర్వుని నృపుపనొల్లడు దైత్యుడ నాదరంబునన్ నృ-2-124

గంధర్వుల చేతనీణలు పిశాచులకిచ్చి పాడించినాడు. బక్కచిక్కిన వృద్ధ తపస్వులకు అచ్చరపడుచులనుఇచ్చి పెండ్లి చేయించినాడు. భువన బాధలు అతనికి పొద్దువోకలుగా నున్నవి. ఇవన్నియు అతని మాత్సర్యమునకు అనుదాతప్రకృతికి నిదర్శనములు. అతడుపుట్టుకతోనే దుర్నిరీక్ష్య పరాక్రమ సంశోభితుడు. కోధమూర్తి, ధర్మవిద్యేషుడు, కల్మషకారుడు. అట్టి వానికి అగ్నికి వాయువు తోడ్పడినట్లు బ్రహ్మ వరములును లోకోపద్రవకారణ మయ్యెను. దానితో నేయివోసిన అగ్నివలె హిరణ్యకశిపుడు అనివార్య విజృంభమాణుడయ్యెను.

పోతన :

పోతన చిత్రించిన, హిరణ్యకశిపునకు సోదరుని చంపినవగ చల్లారలేదు. ప్రతీకారము, అతనిని, జంత్రపు బొమ్మవలె ఆడించినది. అతడు, ఒకనాడు గంధర్వ యాథమును పరిమార్చును. ద్వీజులను పలాయనము చిత్తగించునట్లు చేయును. అంబు జోదరునిపై వైరము ఇనుమడించుచున్నది. అతడు చేసిన, అపతిమానమైన ప్రతీకార మునకు దేవతలందరు ఎట్లు తల్లడిల్లరో, ఒక శార్దూలసద్యమున సూచించెను.

సంసారులగువారు చలివేంద్రతో కూడిన బాటసారులవలె, కొంతసేపు కలసి కొని పోవుచుందురు. ఎల్లప్పుడు కలసియుండరు. నీకొడుకు పొరణాక్షుడు మహా శూరుడు పోయెడి త్రోవను వెడలి వీరమరణము పొందెను. అట్టి వానినిగూర్చి నీవు చింతింపనేల : ఆత్మ నిత్యము. కర్మభేదమునుబట్టి శరీరభేదము లేర్పడుచున్నవి. కదలుచున్న నీళ్ళలో కనవడు చెట్లసీదలవలె, మన మనస్సు చలించుచున్నది. కనుక ఆత్మచలించుచున్నదని తలంచుచున్నాము కాని ఆత్మకు నాశములేదు. స్థిరమైన మనస్సు కలవారు ఆత్మనిత్యమని తలంచి కర్మాయుత్తమైన దేహము చెడినప్పుడు అవివేకులవలె శోకింపరు. ఈ సందర్భముననే “ప్రేతబంధుయమ సంవాదమను ఇతిహాసమును కరుణరస నిర్భరముగచెప్పి శోకాంధకార నిమగ్నులైన తల్లి, మర దండ్రహృదయములలో జ్ఞానజ్యోతిని వెలిగించెను. వారికి తత్త్వవిలోకమును కలిగించెను. తల్లిడిల్లువారి హృదయాలకు వేదాంతసూక్తులతో ఊరటకలిగించెను.

మేఘమునుండి పిడుగు, సుధాసారవర్షము కురియునట్లు, సుధాసారవర్షము కురియునట్లు, పొరణ్యకశిపు ముఖమునుండి వేదాంతమృతము జాలువారినది.

పిమ్మట, పొరణ్యకశిపుడు, తపస్సు చేయుటకు మందరాచలమునకు వెడలి బొటనవ్రేలిమీద నిలబడి ఊర్ధ్వబాహుడై. మిన్నుచూచుచూ వాడిమయూఖంబులలోడి ప్రళయకాలభానునివలె పరమదారుణమైన తపంబుచేసెను. అతని అజరామరభావము, త్రిజగద్రాజ్యము, అప్రతిద్వంద్వత్వము అతని ఘోరతపోవ్రతమునకు పర్వతములతో కూడిన భూషికంపించినది. ఆంభోనిధులు కలగుండు వడినవి. శారకలు చెదరినవి, దేవతల గుండెలు దద్దరిల్లినవి. దేవతలు, బ్రహ్మను ప్రార్థించిరి. పొరణ్యకశిపుని తపస్సు నివారించుమార్గమును వేడుకొనిరి. ప్రహ్లా ప్రత్యక్షమయ్యెను. పొరణ్యకశిపుడు తన కోర్కెను ఇట్లు చెప్పెను.

శా. గాలింగుంభిని నగ్నినంబువుల నాకాశస్థలిన్ దిక్కులన్
రేలన్ మసగములందమః ప్రబలభూరి గ్రాహరక్షోమృగ
వ్యాళాదిత్య నరాది జంతుకలహ వ్యాప్తిన్ సమస్తాస్త్రశ
స్రాశిన్ మృత్యుపులేని జీవనము లోకాధీశ యిప్పింపవే తె. భా. 7-90

ఇంతేకాక, రణంబులందు తనకెదురులేని శౌర్యంబును, లోకపాలుర సతి క్రమించు మహిమయును భువనత్రయము జయించునుకోరెనుబ్రహ్మ. పొరణ్యకశిపుడు కోరిన వరములన్నియు అనుగ్రహించెను. ఎఱ్ఱన చిత్రించిన పొరణ్యకశిపుడు అమాయకుడుగా గోచరించును. బ్రహ్మవేసి నవలలో చిక్కుకొనెను. అతడు అమర పతిత్వమునకు తపస్సుచేసెను కాని దానిని వరముగా పొందలేక పోయెను.

ఉ. నామనమొక్కడేల దితి నందన సర్వమునా వహించితే
జోమహిమన్ వెలుగు హరిచోద్యపుభూత మతిండు లీనమై
వేమలు నిన్ను నన్ను బెఱసిత్య చరాచర భూతజాతమున్
బ్రామకుడై నిజోచితలిఖావిత చేష్టలగూర్చునెప్పుడున్. నృ. 4-21

క. ప్రకృతి పురుషాత్మకంబును సకల చరాచర విశేషసర్గము నెవ్వ
నికార్యం బ విష్ణుని వికార విరహితు సమస్తవిభుబ్రణుతించున్.

నృ॥ -431

అతని ప్రశ్నకు, ప్రహ్లాదుడు నాకుకాదు, లోకములకు, నీకు విష్ణువేప్రభువు. పరమేశ్వరుడు, ధాత. ఈవిద్య, ఒకరు బోధింపనక్కరలేదు. ప్రకృతి పురుషాత్మకమైన, సకలచరాచరసృష్టి ఆవిష్ణుని కార్యము ఆనిచెప్పెను. ఈమాటలు విన్నంతనే, హిరణ్యకశిపుని, మతిపోయినది. తన అభిమతమునకు వ్యతిరేకత ఇసుమంత కలిగినను ఎంతమాత్రము సహింపక, వేగముగా నిర్ణయము తీసికొను స్వభావము కలవాడుగా హిరణ్యకశిపుడు గోచరించును.

క. “అనినఁగడు గడిఁదియైమదిఁ గనలునిగుడ బుత్రభావకలిత స్నేహం
బునుగృహయుఁ బాయ సురరిపుడనుచరులం జూచి యట్టులనురభసమునన్”

క. కులమునకు గొప్పగుద్దలి ఖలుడు కులాంగారకంబు కష్టుడు వీనిం
బొలియింపుడు ఘనశస్త్రంబుల వెసనొకగుడ్డు మురిగిపోనేమియగున్

ఆ. కొడుకు తండ్రిమాటఁగొనక యారసమున

నడుచునేని వాఁడు కిడిది దాయ

గానపగతుఁ జంపగాఁ దగుఁ బగవాని

పక్షమైనవారు పగఁకారె

నృ-చ-24-25-26

హిరణ్యకశిపుడు, భీషణభుజంగములచే, కరపించియు, ఏనుగులచే, త్రొక్కించియు, అగ్నిజ్వాలలో త్రోయించియు భక్ష్యభోజ్యాదులయందు విషప్రయోగము చేసియు, ప్రహ్లాదుని అనేక హింసలుపెట్టి మాటి మాటికి పిలిపించియు, హరిభక్తిని ఉజ్జగింపుమని విఫలప్రయత్నము చేసెను. అతని ప్రయత్నములన్నియు అగ్నికి దూడి పంజరవలె కాలిపోయినవి. ప్రహ్లాదుని, హరిభక్తి మాత్రము చెక్కుచెదరలేదు.

పోతన :- ఎఱ్ఱన, హిరణ్యకశిపునకు పోతన, హిరణ్యకశిపునకు ఎంతయో భేదమున్నది. పోతన, హిరణ్యకశిపునిలో ఆర్ద్రత, ఆత్మీయత, పుత్రప్రేమ, కృప మొదలైనవన్నియు తొణికసలాడునట్లు ప్రతీసంభాషణము మలచబడినది. దశరథుడు,

కా. వీడిక్కొలుర చూచినేడలుగునో, యేదేవు బంధించునో
 యేదిగ్భాగము మీద దాడిచనునో యేప్రొజ్జులం జంపునో
 యీదై తేయ్యశ్వరుడంచు నొండొరులు దారింద్రాదులాస్తాన భూ
 వేదిన్ మెల్లన నిక్కిమాతురు భయావ్విరూపత రోమాంచులై. తె. భా. 7 100

ఎఱ్ఱన, వర్జనమహనీయముగ హాస్యరసాభాసముగ హిరణ్యకశిపుని దుండగము
 లను వర్జింపగా, పోతన కథాగమనము కుంటుపడకుండ సంక్షిప్తముగా వర్ణించెను.
 హిరణ్యకశిపుని దారుణపాలనముచే బాధపడి, బృహస్పతి ఉపదేశానుసారము దేవతలు
 విష్ణుమూర్తిని సందర్శించి తమదుస్థితిని కన్నీరు మున్నీరుగా వివేదిచుకొనిరి.
 నారాయణుడుతాను నరసింహావతారము ధరించి, హిరణ్యకశిపుని, సంహరింపగలనని,
 అభయ మొసగెను.

పోతన :- దేవతలందరూ కలసి, రహస్యసమాలోచనముచేసి, హృషీకేశుని
 సంలగ్నచేతస్కులై ప్రార్థించిరి. విష్ణుమూర్తి ప్రత్యక్షమైనాడు. హిరణ్యకశిపుడు
 శమదమసంపన్నుడు నిర్వైరుడైన ప్రహ్లాదుని, ఏనాడు బాధపెట్టునో, ఆనాడు హిరణ్య
 కశిపుని వధింపగలనని చెప్పెను.

విష్ణుదేవుని అభయవాక్యములందు నృసింహావతార ప్రస్తావనచేయగా, పోతన
 ప్రహ్లాదుని ప్రస్తావించెను. ఎఱ్ఱన- హిరణ్యకశిపుడు తనరాజ్యమునకు వచ్చిన పిమ్మట
 ప్రహ్లాదుడు పుట్టినట్లు కల్పించెను. ప్రహ్లాదునకు సోదరులున్నట్లు కన్పింపదు. పోతన
 భాగవతముప్రకారము, హిరణ్యకశిపునకు నలువురు పుత్రులున్నట్లు గోచరించు
 చున్నది. హిరణ్యకశిపుడు ఆజన్మాంతము, సురద్వేషము, విష్ణుద్వేషము ధర్మద్వేషము
 కలవాడు. ప్రహ్లాదుడు, శైశవదశలో, నుండగా ప్రియపుత్రుని ఉపలావించెను బిడ్డ
 పెరిగి పెద్దవాడైన పిమ్మట, అతవిభావము, తనకు నచ్చక ప్రేమింపలేకపోయెను.
 యుక్తవయస్సురాగానే, ప్రహ్లాదునకుచౌల, మౌంజీ, బంధసంస్కారాదులు, యథోచిత
 ముగాచేయించెను. విద్యాపరిగ్రహణమునకు, గురు గృహమునకు పంపెను. పుత్రుని
 విభ్యాభ్యాసము ఎఱుంగున్నదో, తెలియకొరి, పుత్రుని పిలువ పంపెను.

పాపడ ! ఇంతకాలము నీవు ఉపాధ్యాయులబద్ధ నేర్చుకొనిన, విద్యలోని దివ్య
 సుభాషితరత్నము వీనులవిందుగ సంభాషింపుమన ప్రహ్లాదుడు, విష్ణువును పొగడుటకు
 ప్రారంభించెను. హిరణ్యకశిపునకు ఒడలుమండి పోయినది. గురువులనుండియా ?
 పరులనుండియా ? ఈదుర్భేధ నీకుఎట్లు కలిగినదని గద్దించెను.

ఇట్టి చెడుసంగతులు నీమనస్సులో స్వయముగా తోచెనా? మఱి ఎవ్వరైనా చెప్పినారా? లేనియెడల మనకులవిరోధి యగు విష్ణువును, ఏలపోగడుచున్నావు? పుత్రకా మనము హరిందలచుట పాడికాదు. మనరాక్షసులు, సురలందోలుటయు, సురాధిపతులను, జయించుటయు సహజము. ఈ హరిభక్తి నీకు మంచిదికాదు. ఆ మాటలకు ప్రహ్లాదుడు అను తమమైన మధురోదాతమైన ప్రబోధముచేసినాడు.

అంబుజోదర దివ్యపాదారవింద, చింతనామృతపాన విశేషమత్ర చిత్తమేరీతి ఇతిరంబు చేరనేర్చును. అనిగట్టిగ చెప్పెను. మఱియొకసారి ప్రహ్లాదుని పిలిపించ గాపాదప్రణామముచేసి, నిలుచును. కొడుకును దీవించి బాహుదండంబుచాచి, దిగ్గన దగ్గఱందిగిచి గాఢాలింగనముచేసి, తన తొడలమీద నిడుకొని చుంచుదువ్వి చిబ్బ కంబుపుడికి, చెక్కిలిముద్దుగొని, శిరంబుమూర్కొని, ప్రేమాతిరేక, సంజనిత బాష్ప సలిల బిందుసందోహంబుల ఆతని వదనారవిందంబు దడుపుచు మంద మధురాల పంబుల నిట్టనియె.

నాయనా! నీవు బుద్ధిమంతుడవై శుక్రపుత్రులు చెప్పిన విషయములన్నియు చదివితీవనియు బుద్ధిమంతుడవై తివనియు, నీగురువుగారు చెప్పగా, నాకుఎంతోసంతోష మైనది. నీవుచదివిన శాస్త్రములలో, సారభూతమైన, ఒకపద్యమువదివి తాత్పర్యము చెప్పు. నాయనా నీతోడి దైత్యబాలురు నీతిశాస్త్రములు చక్కగాచదివి, ఒకరికి చెప్పనేర్చి నవారై, నీకుఏదియు తెలియదని నిన్ను లక్ష్యపెట్టకున్నారు. నీవువారివలె, నీతివిదుడదఁపాచును, మహావాఁచతోనున్నాడను, ననుగన్నతండ్రి భవదీయోత్కర్షముం చూపవే? ఈమాటలన్నియు హిరణ్యకశిపుని పుత్రప్రేమను తెలుపుటలేదా? అతడు హృదయములేని కటికి రక్కసుడుకాడు. పుత్రునియొక్క అభ్యుదయము కొఱకు అహరహము కంటికి రెప్పవలె చూచుకొన్న సంస్కారశోభితుడైన ఉత్తమ జనకుడు.

ఎఱ్ఱన :_ ఎఱ్ఱన, హిరణ్యకశిపుడు తన మొండిపట్టు నెరవేరుటకు బుద్ధికి తోచిన పథకములన్నిటిని ప్రహ్లాదునిపై ప్రయోగించినాడు. అవిఅన్నియు వ్యర్థమైనవి, ప్రహ్లాదుని సిగపూపు వాడలేదు. ప్రభువుగానేరముచేసిన వానిని శిక్షాస్మృతి ననుసరించి దండనములన్నియు విధించినాడు. తండ్రిగా అతడు పొందిన మానసిక వేదనము వర్ణింపలేదు.

పోతన _ హిరణ్యకశిపుడు తనపుత్రుని రాక్షసేంద్రపదవికి అర్హునిగాచేసి దేవతలపై కొడుకుచే కనితీర్చుకొనుటకు కొండంత ఆశపడెను. ప్రహ్లాదుడు, తాను

హిరణ్యకశిపుడు, పుత్రప్రేమచే మరణించిరి. హిరణ్యకశిపుని, విష్ణుద్వేషమునకు పుత్రప్రేమకు కలిగిన సంఘర్షణము వర్ణనాతీతము. తత్ఫలముగా, అతని మనసులో, క్రమముగావచ్చిన, పరిణామమునకు అతనిపై సానుభూతి కలిగించును. ప్రహ్లాదుడు, విష్ణుభక్తి కలిగియున్నాడని పసిగట్టినంతనే తండ్రియగు హిరణ్యకశిపుని హృదయమున పుత్రుని అభివృద్ధి కొరకు అతడు పొందిన విచికిత్స.

ఈప్రహ్లాదుడు, రాజ్యమును, అన్నును లక్ష్యముచేయక తెరివిమాలినవాడై యున్నాడు. చదువనివాడు, అజ్ఞాడగును. చదివిన యెడల సదపద్యివేక చతురత కలుగును. జనులకు ఆర్యులొద్ద చదువుట కర్తవ్యము. నాకన్నతండ్రి - ఆర్యులొద్ద చదువుము. శుక్రాచార్యులకొడుకుల, చండా మర్కులను, రావించి ఇట్లనెను మాపల్ల వాడు గ్రుడ్డివానివలె ప్రపంచజ్ఞానములేక యున్నాడు. అస్మత్ప్రతాప క్రియాగంధము ఇంచుకయులేదు. మీరు గురువులు, కారుణ్యచిత్తులు, మనోబంధులు, మాన్యులు, మాకుపెద్దలు, అందుచే దయతో ఈబాలుని చదివించి, నీతికుశలునకావించి రక్షింపరే” పుత్రాభ్యుదయము కొరకు అతండ్రి ఎంత ప్రత్యేకశ్రద్ధ, క్రికటించుచున్నాడో గమనార్హము. కొంతకాలమైన పిమ్మట, ప్రహ్లాదుని గురుగృహమునుండి పిలిపించి, మిక్కిలి ప్రేమతో దగ్గరకు పిలిచి, తొడమీద కూర్చుండపెట్టుకొని నీవువేదములను, శాస్త్రములను, చదువుకొంటివా ? మునుపటివలెకాక ఇప్పుడు మంచి జ్ఞానము కలిగెనా ?

క. అనుదిన సంతోషణములు జనితశ్రమ తాప, దుఃఖసంశోషణముల్

తనయుల సంభాషణములు జనకులకుగర్జ యుగళసద్భాషణముల్

తె. భా. 7-240

ఈమాటలు, త్రైకాలిక సత్యములు. అవి అతనినోట, వెలువడుట అతని ఆర్థస్వభావమును తెలుపుచున్నది. పిమ్మట, తనపుత్రుడు, స్వభావముచే మంచివాడనియు బాలురు ఏదిమాటాడిన, అదియే అనుకరింతురు. ఏగూటి చిలుక ఆగూటి మాటయే పలుకునుగదా ! నాకుమారుడు అభము, శుభము తెలియని, పసివాడు. నాకు విరోధముగా పలుకుచున్నాడు ఈమాటలు ఇతడు ఊహించి చెప్పదగినఈడు కలవాడు కాదు. ఎవరోనాకు కిట్టనివారు వీనికి ఇట్టి దుర్బోధ నూరిపోసియుందురు అనితలచెను. ఇది లోకములోని, ప్రతితండ్రి తనబిడ్డ చాలమంచివాడనియు ఇతరులే తనబిడ్డ చెడి పోవుటకు ప్రబలకారణమని తప్పు ఇతరులపై నెట్టివేయుచుందురు. ఇది ఆనాడే కొడు ఈనాడును చూచుచున్నాము. తరువాత, నాయనా నీవు మాబిడ్డవై మాకు అనుకూలముగా పలుకవలసియుండగా ఇంతవిరోధముగా పలుకుట, కడుచోద్యముగా నున్నది.

ఎఱ్ఱన మనసస్తత్వము కథాకథనాత్మకమైనది. పోతన స్త్రీసహజమైన కోమలమైన భావకవితామార్గములో తనహృదయమునకు సంవదించిన సందర్భములలో ఆపాక్షలో లీనమై నాటకీయముగ చిత్రించెను. పాత్రలను, మనకన్నుల ఎదుట సాక్షాత్కరింప చేయును,

ఎఱ్ఱన - ప్రహ్లాదుడు పుట్టుకచే విష్ణుపదకమల ధ్యాన వివశుడు. విజ్ఞాని, శైశవమందే నారాయణ భూతభావి, భవ్యవతార బోధమహిమను, చక్కగ నెఱింగిన వాడు. యోగీశ్వరుడైన భక్తుడు. హిరణ్యకశిపుడు బ్రహ్మవలన వరములుపొంది పట్టాభిషిక్తుడైన పిమ్మట, ప్రహ్లాదుడు జన్మించెను. ఇతనికి సోదరులున్నట్లు ఎఱ్ఱన పేర్కొనలేదు. గుర్వాజ్ఞప్రకారము నిఖిలలోక ప్రహ్లాదముఁ (మిక్కిలి ఆనందము) కలిగించుటచే బాలునకు ప్రహ్లాదుడను పేరుపెట్టెను. అతడు అమ్మకడుపునుండి చల్లగా పుట్టిననాటి నుండియే విష్ణుపదకమల ధ్యానవివశుడయ్యెను. పసిపాపడై పవళించుకొలమున వటపత్రశయను భావంబునదలచియు, శయ్యపై బోరగిలపడునప్పుడు కూర్మమూర్తిని తడవెడు విధమున, కూర్మమూర్తిని తలచియు, బుడి, బుడినడక నడచునపుడు వామనమూర్తి బుజ్జిబుజ్జి అడుగులు అనుకరించియు, వెన్నపాలు గ్రోలెడు నప్పుడు గోపాలుని తలంచియు పరమ సరుషుని అవతారమహిమను తగనెరిగి అంబుజోదర, ధ్యానతత్పరుడయ్యెను. అతడు ముద్దులు చూటగట్టు తొక్కుపలుకులచే, అచ్యుతునిపేరు మాటిమాటికి పలుకుచు తోడిబాలురతో ఆటలాడునపుడు శ్రీమహావిష్ణు గుణగానము చేయుచు, అందఱుకి ముద్దుగొలిపెను.

ఆ. కుడిచినపుడు నిద్రగూరిన యప్పుడు మేలుకొనిన యపుడు మెలగినపుడు
విష్ణుకీర్తనంబు విష్ణుచింతయకాని పలుకఁడొందు బుద్ధి దలపడొందు
నృసిం - ౩ - 150

తొలుత “మూడేడ్డలేని సద్బుద్ధి ముప్పదేడ్డ లేదను” నానుడి ప్రహ్లాదునిపట్ల అన్వర్థమైనది. ఈవిధముగా ఎఱ్ఱనగారు ప్రహ్లాదుని సౌశీల్యమును, ఆఖ్యానపద్ధతిలో వివరించిరి.

పోతన :- భాగవతముయొక్క పరమధ్యేయము భవద్గుణానుభవము. భాగవతకీర్తన.

“ప్రహ్లాద పరాశర పుండరీక వ్యాసాంబరీష శుకశానక భీష్మ దాల్బ్యాన్
సూక్యంగదార్జున వశిష్టవిభీషణాది పుణ్యానిమాని, పరమభాగవతాన్ స్మరామి”

పరమ భాగవతోత్తముడు ప్రహ్లాదుడు. అతడు భగవత్స్మరణ మాత్రము

చెడిపోవుటయేకాక శత్రువులతో చేతులుకలుపుట, పైపెచ్చు రాక్షసబాలురను తనవైపు త్రిప్పుకొనుట యిదిరాజద్రోహము దేశద్రోహము అందుచే హిరణ్యకశిపుడు తన హృదయములోని పితాపుత్ర సంబంధము కోసివేయుటకు ఎంతదాధపడెనో ఆతని మాటలు తెలుపుచున్నవి.

శా. అంగవార్జితములోఁ జికిత్సకుడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శే

ప్రాంగశ్రేణికి రక్షసేయుక్రియ నీయజ్ఞంగుల ద్రోహి దు

స్సంగుంగేశవ పక్షపాతినధముంజంపించి వీరవ్రతో

త్తుంగఖ్యాతి జరించెదంగులముని ర్థోషంబు గావించెదన్ తె॥ భా॥ 7-180

హిరణ్యకశిపుడు అనేక మారణోపాయములచే ప్రహ్లాదుని రూపుమాపలేక పోవుటచే ఏకాంతంబున దురంత చింతాక్రాంతుడై ఇట్లువగచెను. “ఈప్రహ్లాదుని సముద్రములోముంచితిని. గదలతో కొట్టించితిని. ఇన్నివిధముల కష్టపెట్టినను వీడు చావకయున్నాడు. ఇది కడువీరితగనున్నది. వీనిప్రభావము దివ్యమైనది అని తల పోసెను. శునశ్శేంఘడను మునికుమారుడు, తండ్రిచేత యాగపశుత్వంబునకు దత్తుం డయి తండ్రి తనకు అపకారియని తలంపకి, బ్రతికిన చందము ఆతని భావాంబరమున మెఱసెను.” వీడు మహాప్రభావసంపన్నుడు అనుకొందును. వీనితోడి విరోధంబు నందనకు మృత్యువు సిద్ధించునని, నిర్ణయించి చిన్నబోయి ఖిన్నుండై ప్రసన్నుడు గాక, క్రిందుసూచుచు విషణ్ణుండై చింతించుచుండెను.

ఈవిధముగ, హిరణ్యకశిపుడు ప్రియపుత్రుని, హింసించునపుడు, పొందిన అంతరంగమథనము, ఆతడు పొందిన ప్రతిక్షణ మానసిక పరిణామము చిత్రించుట మహాకవి పోతనకే చెల్లినది.

పిఱ్ఱున చిత్రించిన, హిరణ్యకశిపుడు, అనాగరికుడు మోటుమానిసి. పోతన చిత్రించిన హిరణ్యకశిపుడు సంక్లిష్టపాత్ర. ఒక్కమాటలో హిరణ్యకశిపుని హృదయ స్తంభము పగిలి అందుండియే నృసింహమూర్తి ఆవిర్భవించును. ఇది పోతనగారి భావన.

ప్ర హ్లా దు డు

పిఱ్ఱున విష్ణుపురాణాదిగ్రంథములను, పోతన సంస్కృత భాగవతియును మూల ముగా గ్రహించుటచే ప్రహ్లాదపాత్ర చిత్రణములోకూడ చాలభేదము కనిపించును.

దుడు, రాక్షసబాలురను నిమిత్తముగా చేసికొని చేసిన ప్రబోధము సర్వమానవాళికి శ్రేయస్సు, ప్రేయస్సు కలిగిఁచునని ధ్వని. సాధన చతుష్టయముతో జగత్తు ఆశాశ్వతమని, పరబ్రహ్మము నిత్యమని గుర్తించుట ప్రధాన సోపానము. తత్త్వజ్ఞానము కలుగుట ఆత్మహితము. మానవత్వము దుర్లభము. అంతకంటె దుర్లభమైనది ముముక్షుత్వము. పుట్టినప్రతిజీవీయు షడ్వికారములు పొందును. అనగా పుట్టుట, పెరుగుట, వయస్సులో చెన్నొందుట పిదప చచ్చుట సహజము. పునరపిజననము పునరపి మరణము దాని లక్షణము. జన్మకుకారణము. పూర్వజన్మ ఫలము. లోకములో, ఏవస్తువు శాశ్వతసుఖమును, శాశ్వత దుఃఖమును ఈయవు. కస్తూరి చందనము మొదలైన సుఖోచిత సారవస్తువులు కఫ, వాత, పైత్య, కలితంబగు దేహముతోకూడి దుష్టత్వము పొందుటలేదా? అందుచే ఈమరికిఙ్కొక్కను నమ్ముటపాడియే. ఆలుబిడ్డలు, ఇండ్లు, అర్థంబులు చెలులు కూడపెట్టిన డబ్బుచెడినప్పుడు మానవుడు పొందువేదన అంత ఇంత కాదు. మానవుడు శైశవమునుండియే ధర్మాచరణమునకు వాయిదావేయక, భక్తి తత్త్వము జ్ఞానము పెంచుకొనవలెను. ఈ తత్త్వజ్ఞానము ఒక్కదినములో వచ్చునది కాదు. అది బహుజన్మలతపః ఫలము. కావున శైశవమునందే దుస్తరమైన మోహపాశమును కోసి విష్ణుమయ పుణ్యసమాహిత తత్త్వచింత మనసులో పదిలపఱచుకొని, అనన్యగతికులై భక్తియుక్తులు కావలెను. పరమేశ్వర సాయుజ్యము పొందినప్పుడు భక్తిమార్గముకంటె సులభోపాయములేదు. మోక్షసాధన సామగ్రిలో భక్తిసర్వజన సులభము. పూలుపఱచిన మార్గము.

క. చెడి పోకుడు సంసారము గడతేర్చుడు శౌరిచరణకమలము లెడ్డం
దిడికొనుడూరక కాలము కడపకుడి వివేకవీధి గడగుడు నడవన్

సీ. బాలుడ నేని ప్థబాలోచిత క్రిడ

లనుభవించెద మఱి యౌవనమున

నెఱవాడినై ధర్మమెఱిగి చేసెదగాక

యనిపోవు నటపోయి యౌవనమున

సుఖములచవి, జొక్కు జొక్కి యున్నదిగదా

ముదిమిధర్మమునెల్ల నొదువ జేయ

నని చనుఁజని వృద్ధుడై యౌవనమునంద

జెన్నొంద ధర్మంబు చేయనైతి

చేతనే పరవశుడయ్యెడి మహనీయుడు. పోతన మహాకవి భక్తికి జీవద్దృష్టాంతముగా, ప్రహ్లాదుని చిత్రించెను. లలిత మర్యాదుడైన ప్రహ్లాదుని సాత్వికమూర్తిని మనకన్నుల ఎదుట ప్రత్యక్షమగునట్లు కథాప్రారంభముననే, తన్మయభావముతో చిత్రించెను.

సీ॥ అడుగడ్డునకు మాధవాను చింతన సుధా

నూదుర్యమన మేనుమఱచువాని

నంభోజగర్భాదు లభ్యసింపగలేవి

హరిభక్తిప్రసం భావమైనవాని

మాతృగర్భము సొచ్చి మన్నది మొదలుగా

జిత్రమచ్యుతుని మీద జేర్చువాని

నఁకించి తనలోన నఖిల ప్రపంచంబు

శ్రీ విష్ణుమయ మని, చెలగువాని

వినయకారుణ్యబుద్ధి వివేకలక్షణాదిగుణముల కొటపట్టయినవాని

శిష్యబుధలోక సఃభావ్యజీరిగురుడుముండటికి ద్రొబ్బితండ్రికి మ్రొక్కుమనుచు

తె. భా. 7-160

ప్రహ్లాదుడు సర్వప్రాణులను, తనవలె చూచువాడు. పెద్దలపొడగిన్నచో, భృత్యునికై వడి వేరి ప్రణామము చేయువాడు కన్నుదోయికి అన్యకాంతలడ్డంబైన మాతృభావముచేసి తొలగువాడు. తల్లిదండ్రులభంగి, ధర్మవత్సలతతో దీనులను రక్షించువాడు. సఖులయెడ సోదరస్థితి మెలగవాడు. గురువులను దైవసమానముగా తలచువాడు. ఎగతాళికైనను అసత్యములు పలుకనివాడు. ఇదియే ప్రహ్లాదుని లలిత మర్యాదకు దర్పణము. అతడు హరిభక్తియందు ప్రధాన దృక్పథము కలిగి ప్రపంచములోని వస్తువులన్నియు ఆశాశ్వతములని విశ్వయించివాడు. లోకములో సామాన్యులకు గర్వముపుట్టించు సౌందర్యము కలిగియు, ఆభిజాత్యసంపద కలిగియు, విద్యా విశారదుడయినను గర్వపడవివాడు. ఎన్నిభోగములున్నను వానియందు లోల్యము పొందక, కానుకకోధాదులను దూరముగ నుంచినవాడు ఈవిధముగా, పోతనార్యుడు భక్తిసౌరభ సంవాసితము సాభిప్రాయ గర్భితమగు మందారమాలను ప్రహ్లాదుని కంఠమున ఆలంకరించెను.

ఎఱ్ఱన :- ప్రహ్లాదునిచే తత్త్వజ్ఞానసహితమైన విష్ణుభక్తియే సారూప్య సాలోక్య సామీప్య సాయుజ్యరూపమైన విష్ణునామకంఠము చేర్చునని, ప్రవచింపజేసెను. ప్రహ్లా

పోతన :- ప్రహ్లాదునిచే ఇంచుమించు ఎఱ్ఱనార్యుడు చేయించిన విధముగ పృథోధము చేయించెను. ఎఱ్ఱన చిత్రించిన ప్రహ్లాదుడు యోగీశ్వరుడైన భక్తుక. సకల ఉపనిషత్ ప్రతిపాదితమైన ఆత్మతత్త్వమును తటస్థముగానుండి ప్రవచించిన ధీరుడు.

పోతన కారణజన్ముడైన కవి. భక్తికొఱకే ఇతడు పుట్టెను. భక్తిని ప్రపంచించుటకొఱకే పోతన, ప్రహ్లాదునిచరిత్ర బహుగుణ రమణీయముగ గానముచేసెను. పరాశ్రయ కవిత్వమునకు, ఆత్మాశ్రయ కవిత్వమునకుగల భేదము ఎఱ్ఱన పోతనల ప్రహ్లాదచిత్రణములో కన్పించును. పోతనార్యుడు తనకు, హరిభక్తి యెడల కల ఆభిప్రాయములు అన్నియు ప్రహ్లాదునిచే పలికించెను ఆపలుకులు, ఆకుసుమకోమల హృదయమునుండి వెలువడిన కలకండలు. భక్తిమహిమాలేశయము ఇంతఅందముగా ప్రవచించిన మఱొకకవి ప్రపంచసాహిత్యమున లేడు పోతన ప్రహ్లాదుడు లలితమర్యాదుడై ఆంధ్రులమనోహరమున ఆచంద్రార్కము అలంకరించియుండుట విశేషము. ప్రహ్లాదుని కల్యాణగుణములు బృహస్పతి, భాషాపతి, ఫణిపతి వరింపలేకపోయి రనుట చతురము.

గుణనిధియగు, ప్రహ్లాదుని గుణమునేకములు గలవు గురుకాలమునన్

గణుతింప నశక్యంబులు ఫణిపతికి బృహస్పతికిని భాషాపతికిన్

తె॥ భా॥ 7-120

బ్రహ్మ

ఎఱ్ఱు, చిత్రించిన బ్రహ్మ గడుసువాడుగా కనిపించును. బ్రహ్మ చతురముగ మాట్లాడి హిరణ్యకశిపుని బుట్టలోవేసికొని ఆతడు అమరపతిత్వము కొఱకు తపస్సు చేసిన సంగతి మరచిపోవునట్లు చేసినాడు.

సమధికి పూర్వదేవకుల సంజనితుండవు నీవు నీకు న

య్యమరిపదంబు దక్కువ సురాధిపతిత్వము నీకదెంతయ

య్యమరవరేణ్య సంపదకు నగ్గలమై పెనుపొందు వైభవం

బమరుట యేమిటంగలుగునట్టి వరంబు దలంపు మింపుగన్ నృ-ద్వి-98

పోతన :- భాగవతమున చిత్రించిన బ్రహ్మ అమాయకుడు. సంభాషణాచతురుడు తండ్రివలె, హిరణ్యకశిపునకు హితోపదేశము చేసినాడు. బ్రహ్మవరములు ఇచ్చుచు ఇట్లనెను. నాయనా ! కశ్యపపుత్రా ! నీవుకోరిన వరములు అన్యజన దుర్లభములైనవి. అయినను నీమీద ఉండెడి ప్రేమతో, అనుమోదించితిని. నీవు, ఈవరములు

నేమిసేయుదు గాలు చేయించుకయునుచసముగాదు చిత్తంబుతా మసముగప్పె
ననుచునట, తానుబొలియునట్లాత్మహితము సేయనబుదెప్పుడు మూఢచేసునకు

న్య చ - 74 - 75

భక్తిని చిత్రించిన భాగవతమట్టము లన్నింటిలో ప్రహ్లాదచరిత్ర శిఖరాయమాణ
మైనది. భక్తులు వివిధ దశలలో కాంచెడి దివ్యానుభవములు నారద భక్తిసూత్రములలో
పదునొకొండు రీతులుగ విభజింపబడినది. భగవంతుని కల్యాణగుణములను వర్ణించి,
ఆయన మహిమలను నిరంతరము పరవశచిత్తముతో, గానముచేయుచు, సంకీర్తనము
కావించుట ఒకవిధమగుభక్తి. భగవంతుడు తనతో మాట్లాడినట్లు తనకు దర్శనమిచ్చి
నట్లు, తల్లిలనుచూచినట్లు భక్తులు అనుభూతులను పొందుచుందురు. ప్రహ్లాదుని
సంస్కారము ఈజన్మలోనిదికాదు. అది పూర్వజన్మ పరమభాగవత సంస్కర సమా
గతంబైన ముకుందచరణారవింద సేవాతిరేకమని పోతన మధుర భావన.

పోతన చిత్రించిన ప్రహ్లాదమూర్తి మనమెన్నడును మరువజాలము. సర్వభక్తు
లలో ప్రహ్లాదుడు సర్వశ్రేష్ఠుడు. గజేంద్రునితో పోల్చిచూచిన యెడల ప్రహ్లాదుని భక్తి
విశేషము గోచరించును. గజేంద్రుడు పురుషకారము వ్యర్థమైన పిమ్మట, అర్జుడై
భగవంతుని పార్థింపెను. ప్రహ్లాదుడు అర్జుడుకాదు, పురుషకార రహితుడు. నిత్య
ప్రసన్నుడు. ప్రహ్లాదుని విష్ణుభక్తి ధృఢమైనది. దానికి ఎట్టి సందేహములునులేవు. భగ
వంతుని నిత్యప్రసన్నభావమును చూరగొన్న మహితాత్ముడు. ప్రహ్లాదుడు చదువులలోని
మర్మమెల్లను గుర్తించిన స్థితప్రజ్ఞుడు. ఈచరాచర ప్రపంచమంతయు విష్ణుమయనువి
గుర్తించుటయే బుద్ధిమంతుల కర్తవ్యము. జగతి పుట్టి పుట్టి, చచ్చి చచ్చి, పొరలనేల ?
మనకు పుట్టని చావని త్రోవ వెదకికొనుట దొడ్డబుద్ధి విష్ణుదేవుని ఆశ్రయించుటయే
ప్రథమ కర్తవ్యము. పోతనమహాకవి ప్రహ్లాదుని శీలమును చిత్రించుటలో ఆతని
ఆత్మీయతను ప్రకటించెను. ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనన్నచో ప్రహ్లాదునిలో పోతన
తొంగిచూచును. ఆ పాత్రను వర్ణించుటకు సాధిప్రాయ గర్భితమైన విశేషగుణగానము
చేయుట ప్రశంసింపదగియున్నది.

బుధజనవిధేయుడు సుగుణమణి, గుణగరిష్ఠుడు, కర్మబంధలలవిత్తుడు, పవిత్రుడు.

అంబుజోదర దివ్యపాదారవింద చింతినామృత పాన

విశేషమత్తచిత్తుడు, హరిభక్తి పుంభావమైనవాడు

తనలోని అఖిల పప్రపంచంబు శ్రీ మహా

విష్ణు మయమని చెలగు వాడు

సంభాషణాచారిమతో, మనస్తత్వ చిత్రముతో తెలుగుతనము జాలి అందు గోచరించుచున్నవి. బోతన తనపుత్రునకు ప్రచండ వితర్కులైన శుక్రాచార్యుని కొడుకులగు చండా మార్కులను నియోగించెనని మొదటనే తెలిపియున్నాడు.

ఉ. తప్పులులేవు మావలన దానవ నాథవీరోధిశాస్త్రముల్
సెప్పము కూర్చులై పరులుజెప్పురు మీదరణంబులాన సు
మృప్పుడు మీకుమారునకు నింతయు నై జమనీషయెవ్వరుం
జెప్పెడిపాటి గాదుప్రతి చింతదలంపుము నేర్చుకై వడిన్
మిత్రులము పురోహితులము పాత్రులమేమదియుగాక భార్గవులము నీ
పుత్రుని నిటువలెజేయగ శత్రులమే : దైత్యజులధి చంద్రమ ! వింటే

తె. భా. 7 175-176

తండ్రిముందటనే గురువులు ప్రహ్లాదుని మందలించి, జంకించిన విధము తెలుగు దేశములోని వీధిబడిలోని సన్నివేశమును గుర్తునకు తెచ్చుచున్నది. ప్రహ్లాదునివైరి విభూషణ వంశదూషణాచూడగా నీకు, పట్టుమని ఐదేండ్లులేవు. బాలుడవు ఇంచుక నెట్టికసీలయంతలేవు. నీవయస్సునకు మించిన తర్కవాక్యములు కూయుచున్నావు. మేము ఇన్నాళ్ళుకష్టపడి చెప్పిన చదువంతయు బూడిదలో పోసిన పన్నీరువలెచేసి, రాజునెదుట మేము తలవంచుకొనునట్లు చేసితివి. ఎంతవాడవురా ? వీడు దానవపతికి తనయుడుకాదు పుత్రరూపములోనున్న శత్రువు. ఇతడు దైత్యచందన వనములో ముండ్లచెట్టువలెపుట్టినాడు. అంతటఉపాధ్యాయుడు, కోపాక్రాంతతాంతచిత్తుడైన పారిణ్య కేశిపుని అనునయించినట్లు పలికినాడు.

“ఈపాపని చదివెందుము మీపాదములాన. ఇంక నిపుణతతోడ చదువుచెప్పు గలము కోపింపకుము.”

ఉపాఖ్యానములో ప్రదానకథతోపాటు ఉపపాత్రులను కూడ ఇంత స్వభావ సుందరముగ చిత్రించుట మహాకవులకు మాత్రమే సాధ్యమగును.

చ. తనయుడుగాదు శాత్రువుడు దానవభర్తకు వీడుదైత్య చం
దన వనమందు గంటకయుతక్షితి జాతము భంగిబుట్టినా
దనవరతంబు రాక్షసకులాంతకు బ్రస్తుతిసేయుచుండు దం
దనమునగాని శిష్యులకుడాయడు పట్టుడు కౌట్టుడుద్ధరిన్

తె. భా. 7-153

విపుణత్వముతో, సుమతివై, భద్రైకశీలుండవై బుద్ధిసంపన్నుడవై మెలగుము.
ఇందుపుత్రవాత్సల్యము హరణ్యకశిపుడు భవిష్యత్కాలములో ఎట్లు మెలగవలెనో
సూచించినాడు.

శా. అన్నాకశ్యపపుత్ర దుర్లభము లీయర్థంబు లెవ్వారికిన్
మున్నెవ్వారలు గోరరీ వరములన్ మోదించితిన్ నీయెడన్
నన్నుం గోరెనవెల్ల నెచ్చితి బ్రహ్మజ్ఞత్వంబుతో బుద్ధి సం
పన్నత్వంబున నుండుమీ సుమతివై భద్రైకశీలుండవై తె. భా. 7-92

హరణ్యకశిపుని వధానంతరము నరిసింహమూర్తి యుక్తాయుక్త వివేకజ్ఞానము
లేకుండ రాక్షసులకు ఇట్టి వరములుఇచ్చుట పన్నగములకు అస్పృతము పోయెటయే
అని బ్రహ్మ మందలించబడెను.

ఎఱ్ఱన చ్చిత్రించిన బ్రహ్మకు పోతన చిత్రించిన బ్రహ్మకు కొలది భేదముకలదు.

ఉపాధ్యాయులు

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమున ఎఱ్ఱన చ్చిత్రించిన ఉపాధ్యాయులు సాధారణ
ఉపాధ్యాయులవలె, రాజభక్తి విలసితులుగను, గోచరింతురు. రాజాజ్ఞను తిరస్కరిం
చుట, ప్రాణసంకటముగా భావించిరి. ప్రహ్లాదునకు విద్యబోధింపుమని ఉపాధ్యాయు
లను వియోగించెను. ప్రహ్లాదుడు, హరిభక్తిని ఉపన్యసించెను. అదిచూచి మాడిపడి
తనకుమారునికి ఈదుర్బోధ చేసినవారెవ్వరని హరణ్యకశిపుడు గర్జించెను. భార్గవనంద
నుడు, హరణ్యకశిపునితో విద్యగణపుటలో తమతప్పు ఏమియులేదని, ప్రహ్లాదుడు
తమమాట వినుటలేదని భయభక్తులతో వణకిపోవుచు పిన్నపించిరి.

చ. కివియకు దైత్యనాథయొకకిడును నాదెసలేదు చెప్పనీ
తనయుడు వక్రశీలుడు నితాంతనయోత్తులనేను సెప్పగా
వినక సజ్జేచ్చమై గడగి వేమరువిట్టన యుగ్గడించు నీ
యనువున నిట్టికోరడపుటాలరి శిక్షలకేల చేపడున్ నృ చ-11

పోతన :- ఎఱ్ఱన చిత్రించిన ఉపాధ్యాయులకు ప్రత్యేకత ఉన్నట్లులేదు.
ప్రహ్లాదచరిత్రలోని భార్గవనందనుడు చేసిన సంభాషణమును ప్రభుభక్తితో, శిష్య
వాత్సల్యముతో కూర్చుండైన అధికారియెడ బలహీనుడైన సేవకుడు ఎంతభయభక్తులతో
మెలగునో తాటికిసలాడుచున్నవి. అమృతము నాటకీయముగా, చమత్కారమైన

మహాకవిప్రతిష్ఠ కోరినట్లున్నది. కాళిదాసు దృష్టిలో కవిశబ్దము వాల్మీకిపట్లనే ఆన్వితము. ఎఱునది అట్టి నిసర్గచాపలము. సంస్కృతాంధ్ర కవిశివరులు కలిపిన కావ్యశయ్య హృదించుటయే ఎఱున ప్రధానధ్యేయము.

ఎఱునశైలినిగూర్చి ఆచార్య శ్రీ జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యముగారు చెప్పిన ఆభిప్రాయము, ఆరణ్యపర్వశేషము నందును, హరివంశమునందును ఎఱునది కావ్యకళ, నన్నయ తిక్కనలు, చూపించిన మార్గముననుసరించెను. అతని, నృసింహపురాణము స్వతంత్రకావ్యము. అందాతడు, స్ఫురదరుణాంతురాగరుచి ప్రవేశపెట్టి దలచెను. ఏదియో ఒక క్రొత్తదైన ఆరుణోదయమును, కవితాజగత్తున కందిపడలేనన్న ఆతని ఆకాంక్ష నృసింహపురాణోదయమున సార్థకమైనది. ఆగ్రంథమున ఎఱున, అపూర్వ కర్ణనానైపుణ్యముతోకూడిన కావ్యశైలికిని, సంస్కృతాంధ్ర పద విశిష్టమైన చితుర మధురోక్తులతోకూడిన ప్రబంధశయ్యకు ఒక విశిష్టవ్యక్తిత్వము సాధించుటకు యత్నించి కృతకృత్యుడయ్యెను. ఎఱున కవితకు సత్త్వగుణము నిసర్గము. ధారాశుద్ధి, ఉక్తి వైచిత్రి, ప్రసన్నకథాకథనము, తన్మయీకరణశక్తి, నాదసౌందర్యము, అలంకార చిత్తము, వర్ణనాప్రాగల్భ్యము ఎఱునకవితయందు అందముగా నమరినవి. నృసింహ పురాణము, వర్ణనాప్రవాసమైన పౌర్ణధప్రబంధము. ఇందలి ధీరసాగర, శ్వేతద్వీప, వైకుంఠవర్ణములు పౌర్ణధములై తరువాతి ప్రబంధకవులకు మార్గదర్శకములైనవి. కథాగమనములోకంటె వర్ణనలలోను పద్యముల జిలుగులోను, శబ్దమాధుర్యములోను ఎఱున ప్రత్యేక శిల్పము ప్రకటించెను. ఇతని కవితకు ఉన్నతసంస్కృతచతురోక్తులు నిసర్గము అనగా ఉద్భవమైన, రసోచితమైన, శబ్దములను ప్రయోగించుట, రససద్ధి ప్రతిభావంతులైన కవులయొక్క ఉక్తివైచిత్రిని ఆశ్రయించుకొని ఉండును అది త్రీలలోని లావణ్యమువంటిది. నృసింహపురాణమున, కథాకథనము నన్నయవలెను, పాత్రల సంభాషణలు తిక్కనవలెను నడపినాడని చెప్పవచ్చును.

ఎఱున, నృసింహపురాణమున పరమోదాత ప్రబంధోక్తులతో రచించెను. గంభీర వాక్పూర్తి అంతటను సరస్వతివలెను ప్రవహించుచున్నది. ఉన్నత పదగుంభము ఎఱున హృద్యముగనేర్చి కూర్చినాడని ఈక్రింది పద్యముదాహరింపవచ్చును.

శ్రీస్తన కుంకుమద్రవ నిషి క్తభుజాంతరభాగ విస్ఫుర

తౌక్మస్తుభరత్న నూత్నరుచి గర్వితనాభి సరోజ సౌరభ

ప్రస్తుత మత్తభృంగరవరాగ రసోల్పజ భోగిభోగ త

ల్పాస్తరణుం దల సుకృతాత్ముల పాస్త సమస్తకల్యాణుల్ నృ-ద్వి-37

శైలి - చందస్సు - భాష

ఎఱ్ఱన :- ఆచార్య శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు కవిత్వయ శైలినిగూర్చి చేసిన వివరణము సముచితము. నన్నయ శైలి అభ్యాసశైలి. తిక్కనశైలి నాటకీయ శైలి. ఎఱ్ఱనది వర్ణనాత్మకశైలి. సర్వసాహిత్యములను పరిశీలించినచో, (1) కావ్య సామాన్యసరళి (2) పదగుంభనసరళి గోచరించును. మొదటిది వస్తువిన్యాసమునకు సంబంధించినది. రెండవది శబ్దవిచ్ఛాసమునకు సంబంధించినది. కావ్యసామాన్య సరళియందు, బుద్ధిగమ్యత, భావస్ఫోరకత్వము, షష్ట్యపేయత్వము ముఖ్యలక్షణములుగా చెప్పవచ్చును. నన్నయది అక్షరరమ్యమైనది షష్ట్యపేయమైనది. పద్యము చెప్పుపడినంతనే అందలి అర్థము అవగతమైనను కావిపోయినను ఆ కావ్యకోమల పదావళి మనలను పరితోషమాలికా డోలికలలో విహరింపజేయును. నన్నయ, అర్థ కావ్యము శబ్దసౌరుష్యము పొందిబోక, రసానుగుణమైన పదప్రయోగము, సమాస ఘటనముజేయును. ఈశబ్దగాంభీర్యము నన్నయ రచనకు ఉదాత్తతయు, తీవ్రయు సమకూర్చినది.

తిక్కనది బుద్ధిగమ్యమైన పదగుంభనశైలి. దీనికి అర్థవ్యక్తి, సమ్మితత్వము సంక్షిప్తత, సమత, ప్రధానలక్షణములు. అర్థముననుసరించి శబ్దము నడచును హృద యార్ద్రతను, బుద్ధివికాసమును కలిగించును.

ఎఱ్ఱనది వర్ణనాత్మకశైలి. అతడు వర్ణనలతో ఇతివృత్తముపెంచి, కావ్యము నడపించును. శంభుదాసుడు, నన్నయ అభ్యాసశైలిని, తిక్కన నాటకీయశైలిని అనుసరించి, తనదైన వర్ణనాత్మకశైలిని రూపొందించెను. ఎఱ్ఱనమహాకవి ప్రణీత హరివంశ, రామాయణ, ఆరణ్యపర్వశేష, నృసింహపురాణములను శీలించినచో ఆ సౌజన్యమూర్తి ఆత్మీయత వ్యక్తమగును. శైలియు, కవి ఆత్మీయతలోని భాగమేకదా ! అతనికి సంస్కృత కవిత్వముమగు వాల్మీకి, వ్యాస, కాళిదాసుల పైనను నన్నయ తిక్కనలపై అపార భక్తిపపత్తులు, అవతారికలోని పూర్వకవిస్తుతియంజరి పరిమళించుచున్నది.

ఉ. ఉన్నత సంస్కృతాది చతురోక్తి పదంబులఁగావ్యకర్తవై
యెన్నికమైఁ ప్రబంధ పరమేశుడనంగ నరణ్యపర్వశే
షోన్నయ ముద్రభాష సుజనోత్సవ మెప్పుగ విర్వహించితా,
నన్నయభట్ట తిక్కకవినాథుల తెక్కిన భక్తిపెంపునన్

నృ-ప- 7

నన్నయ, తిక్కనలు, పొందిన మహాకవిత్వ ప్రతిష్ఠ ఎఱ్ఱనకు ధ్యేయము. ఆ కోరికను ప్రకటించుటలో అతని వినయమధురిమ మనోహరము. కాళిదాసు, వాల్మీకి

బసిడి గడ్డియ యొద్దుద్దుపెగరంబు ప్రితినికొన సిరి పేరుఁ బెఁపఁజడయ
గామినులచూడ్కి రేకులకొంతి వడసి దర్పమునఁగ్రాల నొప్పారెడమ్మి విరులు.

నృ-ద్వి-67

శ్రీనాథమహాకవి ఎఱ్ఱన కవితను ప్రస్తుతించెను.

“పరిధవించు ప్రబంధపరమేశ్వరు లేవ నూ క్తి వైచిత్రి ఒక్కొక్కమాటు”

నూ క్తివైచిత్రి - సూక్తులనగా సుభాషితములు, జాతీయోక్తులు, లోకోక్తులు, నీతి
సహితోక్తులు, అర్థగంభీరోక్తులు, సూక్తులలోనికి వచ్చును” దండిఉక్తిని వివిధముగా
ఎఱగడించెను.

“భిన్నం ద్విధా స్వభావోక్త్య వక్రకోక్తిశ్చేతి వాఙ్మయమ్”

1. స్వభావోక్తులను 2. వక్రోక్తులనుగా చెప్పెను. భోజమహారాజు, శృంగార
ప్రకాశమున - (1) వక్రోక్తులు ఉపమాద్యలంకార ప్రధానమైనవి.

2 స్వభావోక్తులు - గుణప్రధానము కగిలినవి. 3. రసోక్తులు విభావాను
భావ వ్యభిచారిసంయోగ సంజనితములై నవిగా వివరించెను.

ఇవిఅన్నియు ఎఱ్ఱన, కవితలో పుష్కలము. ఎఱ్ఱన అలంకారముల కొలకై
రచనచేయుడు. కాని నీటమొలచిన తామరలవలె, అలంకారములు సహజములై ఆతని
గ్రంథములందు అలరారుచున్నవి. ఉపమాంకారము కాళిదాసువలె, ఇతని చేతిలో
ప్రత్యేకతను సంతరించుకొన్నది. కల్లోలభరితమగు మహాసముద్రము గాంభీర్యమున
హరుని కాండవ నృత్యముగ ఉపమించినాడు.

తే. కడలుబేతులార్చుచు ప్రియమనతిరాట్ట హాసరుచితోఁ బ్రవాళజటాలి విడిచి
యౌర్యశిఖిఫాల లోచనంబనఁ గసిండు వషరఁ దాండవ మాడెడు హరునిఁబోలి

నృ-ప్ర-34

కవిభావనలో, చంద్రుడుశేషతల్పమున శయనించిన విష్ణుమూర్తివలె గోచరించు
చున్నాడనుట మనోహరము.

వెన్నెలవెల్లి పాల్కడలి వ్రేఁక దనంబునఁబేర్చి దిక్కులున్

మిన్నును, ముంపనందురజనీకరబింబము కుండలీభవ

త్పన్నగ తల్పకల్పనముభంగిఁ దనరౌఁ దంతరంబునన్

వెన్నునిభంగి జూడ్కులకు వేడ్క యొనరౌఁగలంకమ త్తఱిన్. న్ము-త్ప-87

చంద్రబింబము తెల్లనితాచుపాము పడగవలె, అందలి కళంకము, విష్ణుమూర్తివలె
ఉన్నాడని చెప్పట మనోజ్ఞము. ఎఱ్ఱనభావనాశక్తి లోకోత్తరము. ఉత్పేక్షలు కూడ
పరిమళించునవి.

మూడుచరణములలో ఒకసమాసము నడపుగడుసుతనము నన్నయనుండి ఎఱ్ఱ నకు వచ్చినదని చెప్పనగును.

ఎఱ్ఱనపుట్టుకతో కవి. అందుచే కవిత ఆతనినోట, కోకిలకూజితమువలె, రమణీయముగ పలుకును. బిందుపూర్వక గకారప్రాసములో మాధుర్యగుణము ఆలరారు నట్లు, నన్నయ రచించిన ఛందస్సుందరమైన పద్యములు. ఎఱ్ఱన పాడుకొనునట్లు పలికినాడు.

ఉ. పొందవు దుఃఖముల్ భయము పొందదు పొందదు దైన్య
మెమ్మెయిన్, బొందవు తీవ్రదుర్దశలు పొందు బ్రయంబులు
పొందు సంపదల్, పొందు సమగ్రసౌఖ్యములు పొందు
సమున్నతకీర్తులెందు గోవిందపదారవింద పదవీపరిణధ గరిష్ఠచిత్తులన్
నృ-ద్వి-రి

తెక్కనగారి సంభాషణాచారిమను, పాత్రలరూపరేఖా విలాసములను చిత్రించుటకు ఎఱ్ఱనప్రయత్నించెను. హిరణ్యకశిపుడు, వారసత్వన్యాయమును తనలోతర్కించుకొనుచున్నాడు.

చ. అమరులతల్లికించెను మదంబ వరిష్ఠ త్రిలోకరాజ్యభో
గములును నాక యోగ్యములుగాని నిలింపుల కెట్లు గల్గు ను
ద్యమగరిమంబుమై సురల నందఱ మ్రుచ్చులఁబోలె దీప్త దం
డమునను జంపి యేన తగ డక్కగ నేలుదు లోకమంతయున్ నృ-ద్వి-రి

తెలుగు పలుకులను, కప్పురపు కుప్పలవలె, విరిపొట్లము విప్పినగతి అంతోకగా ఎఱ్ఱన విరిచించినాడు.

తమ్మి విరుల వై భవము

సీ. అంచబోదల మోద మారంగఁజెక్కిళ్ళు
గొట్టచు నెలదూడకానలు నలుపు
నలిబాలికల మదం బెలరారఁబింపిళ్ళ
గూయుచు మధువులు గ్రోలి సోల
జక్కవదో లక్క జపువేడుకల దిమ్మ
దివురున నకరువుల్ దిగిచికొనఁగ
మలయానిలుడు గర్వ మలరంగ గుణువులు
వాణుచు నెత్తావిచూటలాడఁ

జాతీయములు

- 1 నాలుకొడునే
- 2 మాకుదిక్కు
- 3 వాడునాకు, వానికిగరిమినేను
- 4 ఆమ్ముడు వోయినట్లు
- 5 కలువల మ్రొక్కు దైవమునకు నెక్కెననగ
- 6 ఏలచెడితిరోరి
- 7 చేబఱచికొంచు
- 8 మీదికి మారెడుపేరి

ఎఱ్ఱన సమాస కల్పనము ప్రత్యేక గుణభోజితము. స్ఫురదరుజాంతురాగరుచి, ఊర్జితము అపగతశరణ్యరిపుడు, గాంగేయభవనము, ఆక్రాంతనియత్య పేరిపుడు, ప్రశాస్త్రి, నూతనమలకైదు, మున్నీటిముద్దుకూతు

తెలుగునుడికొరపు సొంపు ఎఱ్ఱనకవితకు ఆ మహాకవి సముద్రమును అచ్చతెలుగు పలుకుల కుప్పంలో పోతపోయుచున్నాడు.

సిరిపుట్టినిల్లు, రాజీవనలోచను, సెజ్జవట్టు, మహాకాంత చారగరులు డాగెడుగొంది, వాహినీ సుందరులకు సురల్ భవనము పదబంధము.

1. అంచబోధలు 2. అంకణములు 3. అజ్ఞ 4. అతకరించు 5. అలరి
6 ఉన్నయము 7. ఉపజాతము 8. బుడ్డారిండు 9. ఓగిరము 10. ఓలిండు
: 1. కాకులచేయుచివ్వ, చదుళ్ళు, మదురువు, పింపిర్లుకూయు. ఈవిధముగా ఎఱ్ఱన
అచ్చతెలుగు పలుకుబడిని తనగ్రంథమున క్రుమ్మరించెను. ఇన్ని కవితా గువిభాసిత
డగుటచేతనే, ఎఱ్ఱన కవిత్వయమున సుస్థిరస్థానము పొందెను.

పోతన :- పోతనార్యునిశైలి నన్నయశైలివంటి ఆఖ్యానశైలియే. దానిని పురాణ
శైలి అని వ్యవహరించుచున్నారు. కర్ణపేయమైన పురాణశైలికి ప్రధానలక్షణములు,
శయ్యాసౌభాగ్యము, ఉదారరచన భాగవతము శ్రీకృష్ణలీల మహామానుభవము. పోతన
మహాభక్తుడు. భక్తిశృంగారములు వర్ణించుటవల్ల అతిమాత్రమైన భావావేశము ప్రకటించెను.
కళలన్నిటికి శ్రుతిరయలు సహజములు. శ్రుతిరయలును కవిత్వమున చృంద
స్ఫురదరమైనశబ్దము ఎంతసాధింపగలదో అంత పోతన సాధించినాడు. బిందువును,

తే॥ ఆదరిపాటన వేసవి పొదవి కొనినఁ గఁగి తలఁగి పోనేరక మలయ పవనఁ
డిఁదఁ దలదూర్చికొనియె నా నింపొనరె నమరుతాలవృంతముల మఁదానిలఁబు
న్మ-లి-69

ఆర్థాంతరన్యాసము :

చ. మృగమద చందనాద్యనుపమేయ సుఖోచిత సారవస్తువుల్
దగఁగఘవాతపైత్యకలితఁబగు కీడుల ప్రోకయైన యా
యనుణశరీరముంగదిసినఁతన దుష్టతఁబొందుమేలుఁ గి
డుగ నొనరించు నీముటికిడొక్క మనంచన నమ్మఁబాడియే నృ-చ-70
ఉత్పేక్షవంత మనోహరమలో స్వభావోక్తులుకూడ ఆతనిసర్గకోషలములు
వేసవియందు మనకనుభవ పునరుక్తమైన మధురానుభూతి.

ఉ. పగళులెల తోటనీడలు బ్రాతియయ్యెఁ బగళులును రేలుదనుగాలి బ్రాతియయ్యె
రేలువెన్నెల బయళులు ప్రియములయ్యె రేలుబిగళునిద్రలు ప్రియములయ్యె
న్మ-తృ-73

ఎఱ్ఱన తనకవితారథమును శబ్దార్థాలంకారములను జోడుగఱ్ఱములతో అసితర
సాధారణముగ నడపెను. ఎఱ్ఱన అనుప్రాసాలంకారి ప్రియత్వము, పోతనార్యునిపై
ప్రసరించినది.

(1) చుట్టనుగల్చి వృక్షములు చుట్టను షష్పలతాపిల్

(2) పొందవు దుఃఖముల్ నముల్

(3) వాసుదేవుని పాద వనరుహంబుల భక్తి తండ్రీయు తండ్రీగాడు

మొదలయినవి చూపవచ్చును. తెలుగుభాషలో పలుకుబడి యందేమి, కారకములందేమి,
జాతీయములందేమి, నానుడులయందేమి క్రియాప్రయోగమునందేమి అధునికత జిలుగు
ప్రతిఫలించు చుండును.

నా ను త్కృ

1.	కుంపటిలో రామరమొలచినక్రీయ	3-127
2.	బలియు నింది బావిసన్నె న జెలుపవెఱుతురు	3-47
3.	మూడేడ్లలేవి నద్బుద్ధి ముప్పదేడ్ల లేదు	3-151
4.	ఒకగుడ్డు ముఱిగి పోనేమియగున్	4-25
5.	నిప్పునఁజెదరింటినె	4-32
6.	నోరుమూయ పెడతవాపోయెడు	4-39

భారతకథలో ఏకసూత్రత ఉండును. ఒక ప్రధాన కథనడచును. తదనుగుణముగ ఉపాఖ్యానములు వచ్చుచుండును. ప్రధాన కథకు పోషకముగ నుండునట్లు అనేకోపాఖ్యానములు కావ్యశిల్పాభిరామములో ఉపాఖ్యానములు వచ్చుచుండును. భారతమున నున్న ఈ ప్రధాన సూత్రత భాగవతమునలేదు. విష్ణుపారమ్యప్రబోధమే ప్రధానమైనను ప్రతి కథ స్వయం సంపూర్ణమై స్వతంత్రమై ఓప్పుచున్నది. భాగవతము ప్రబంధమందలి ప్రహ్లాదచరిత్రాదులు అందలి ప్రత్యేక ప్రబంధపుష్పములు. వీనిలో అంతసూత్రము హరిభక్తి. వస్తుగతమైన స్వేచ్ఛలబించుటచే, పోతన, తన స్వతంత్రకల్పనశక్తి, సహజ వర్ణనాప్రియత్వములో మేళవించి భక్తికలకండ లచ్చుపోయ సువర్ణవకాశముపొందినాడు,

ప్రహ్లాదచరిత్ర మొత్తముమీద నాటకీయమైన శైలిలో నడపించునాడు. హిరణ్యకశిపుడు, తల్లిని, మరదండ్రను, హిరణ్యకశిపుని, పియపుత్రుడైన ప్రహ్లాదునితో, చేసిన సంభాషణను మాటాడిన విధము చమత్కార యుక్తము. ప్రహ్లాదచరిత్రలో భక్తి భావము. పరమోత్కృష్టదశమ పోతన అత్యద్భుతముగ ఎర్పించెను. సర్వమును, విష్ణుమయముగ చూడగలిగిన ప్రహ్లాదుని స్థితప్రజ్ఞనిగా, పరిపూర్ణునిగా చిత్రించినాడు.

1. మందారమకరంద మాధుర్యమునదేలుమధుపంజు
2. తనుహృద్భాషల సఖ్యమున
3. ఆంధేందూయముల్
4. కమలాక్షునర్పించు కరములు కరములు

ఈపద్యములు ఆపటమునుండి వేరుచేసి చదివినను, సహృదయుడు భక్తిమకరంద రసవాహినిలోలలాడును. ఆంధ్రదేశములో భజనకీర్తనలవలె, పోతనగారి పద్యములును ఈనాటికినిపాడుకొని, తన్మయము పొందుటకంటె కివిపూజయేమిటి. పోతనగారిపద్యములు తెలుగువారి కంతమున అలంకరించినవి. ఆచార్య శ్రీపీఠగళ లక్ష్మీకాంతముగారు పోతన శైలినిగూర్చి చెప్పినమాటలు అన్వర్థములు. అవి కవి స్వేచ్ఛగా పాడుకొనుట, కనువుగా నున్నవి. భక్తిగానమునకు అనుగుణమైనమధురాతిమధురమైనశబ్దము. ఆశ్చర్య సమూహమునకు మకుటాయమానమైన, అంత్యప్రాస, కలిసిభాగవతకవిలా పతనమునకు తాళప్పుదంగములుకూడిన గానసభవలె అమరినది.

విష్ణుదేవునిచరిత్రము, ప్రారంభించుచు శబ్దాలంకారము కందములో చిందింపజేసెను.

చిత్రంబుల త్రైలోక్యప

విత్రంబులు భవలతావిచిత్రంబులు స

సముద్రముచేయగల ప్రపంచీకరణప్రతిభ పోతనకు వెన్నతోపెట్టినవిద్య. మూలముతో రేకపోయినను, తనకుచచ్చిన భక్తిని పోతన, మందారమకరంద మాధుర్యము జాలు వారు అక్షరరమ్యమైనశైలిలో పద్యములు మనసారవర్జించి, చరితార్థుడైనాడు. అతని శైలికి ఆత్మాశ్రయ కవితకు అనుగుణమైన గౌతిప్రాధాన్యము, అనుప్రాసాలంకార ప్రయత్నము. బంగారమునకు తావిఅబ్బినట్లైనది. ఈమనోహరశైలి సౌకుమార్యముల ఎడల ఆంధ్రులకున్న ఆచంచలభక్తివిశ్వాసములు, భాగవత గ్రంథము ఎడల అనూచానముగ వచ్చుచున్న భారతీయుల భక్తిభావన, భారతముకంటె, భాగవతము ఆంధ్రదేశమున విశేషప్రచారము పొందుటకు కారణములైనవి.

“కొందటికి దెనుగు గుణమగు గొందటికినిసంస్కృతంబు గుణమగు రెండున్
గొందటికి గుణములగు నే నందటి మెప్పింతుగృతుల నయ్యెయెడలన్”
ఇది సార్థకముచేసిన కృతప్రతిజ్ఞాడు పోతన మహాకవి. అతనిచేతిలో
“ఆంధేందూయముల్ స్రస్తాకింపిత కేశపాశములల్”

వంటి సంస్కృతసమాస భూయిష్ఠమైన పద్యములు “తెక్కలురావుపిల్లలకు” అను అచ్చ తెనుగునుడికారపు సొంపుతో నల్లరారు పద్యములు ధారాశముగా నడచి, నన్నయ పెట్టిన అక్షరరమ్యమైన కవితా శైలికి సిద్ధిని సమకూర్చినాడు.

పోతనగారిశైలి, భావప్రయోగ దక్షత్వమునుగూర్చి సరస్వతీపుత్ర శ్రీపుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులవారు నుడివినమాటలు, వరహాలిమాటలు.

పోతన పదములు చిలుకల గుంపువలె బారులుగట్టును. శరత్కాలప్రవాహము వలె, మందాలసముగా ప్రవహించును. కోపముగొన్న కోడెనాగువలె తోకలపైనాడును

ప్రహ్లాదచరిత్ర పరిశీలించినచో సంస్కృతపదబాహుళ్యమున్నను, తేనెలొలుకు అచ్చతెనుగు పలుకబడికూడ పుష్కలము.

1. నాకున్తమ్ముడు నాకునెచ్చెలి
2. కట్టిడి బ్రహ్మ
3. పాపపుదైవము కందికెంత బరువాయెనా
4. దున్నక పండు
5. ఇల్లను చాకటి నూతిలో

సౌందర్యము సంతరించుటకు తోడ్పడును. కవియనగా వర్ణననిపుణుడు. లోకోత్తర వర్ణనా నైపుణ్యమే కవిప్రతిభకు వికషోపలము. నరసభూపాలీయమున అష్టాదశవర్ణనల నుదాహరింపబడిదివి.

ఉ. పురసింధునగర్జి నశశిసరసీవన మధురత్రిసంగ విరహముల్
పరిణయతనయోదయనయ విరచనయాత్రాజిదౌత్య విభువవర్ణనముల్
నర-ద్వి-166

కౌవ్యమునందలి వర్ణనలుస్థూలముగ మూడువిధములు 1. వస్తువర్ణనము 2. రూపచిత్రణము 3. భావచిత్రణము. రమణీయములైన సూర్యచంద్రోదయాది ప్రకృతి దృశ్యములును, పాత్రలు వర్ణించు రంగస్థలాది సన్నివేశములును వస్తువర్ణనలని చెప్పవచ్చును. రంగమన ప్రవేశించు పాత్రల రూపరేఖలను మనోభావములను వర్ణించుట, రూపచిత్రణము. పాత్రల మనోభావములను చిత్రించుట భావచిత్రణము. కథలో విహవాఘట్టము చెప్పవలెను. అప్పుడు ఆవివాహ మండపమును, అందలి వేదికకు, నానావిధమంగళ ద్రవ్యస్థితిని, బిందుమిత్ర జనసమావేశమును వర్ణించుట వస్తువర్ణనము. పెంట్టిపీటమీద కూర్చున్న చూతన వధూవరులను వర్ణించుట రూపచిత్రణము. వారి మధురమనోభావ సంచారమును, వర్ణించుట భావచిత్రణము. ఈమూడును విడదీయరాని సంబంధముకలిగి ఉత్తరోత్తర రమణీయములై ఆలరారును.

వర్ణనలకు కొన్నిప్రధాన లక్షణములు కలవు. అవి కథాగతిలో పొందుపొసగి యుండవలెను. వర్ణనలయందు ఝటితస్ఫూర్తి, అక్లిష్టతయు ముఖ్యములు. అప్పుడే అవి స్వాభావికములై, హృదయంగమములై, యొప్పును. వర్ణనలు చేయుచో దృశ్యము కన్నులకు కట్టునట్లు వేయవలెను, వర్ణనచేయుపట్ల ఏకాంగమున కాయంగము వర్ణించుటకంటె, ఆకారమంతయు మన మనమున, మెఱయునట్లు చేయవలెను.

ఎఱ్ఱన మహాకవి. నృసింహపురాణమున, ప్రసన్నగంభీర వర్ణనామహితమగు ప్రబంధముగా సంతరించెను. గ్రంథప్రారంభము పరిశీలించినచో, ఇది అహోబలశీర్ష మాహాత్యమనిపించును. స్వయంసమగ్రమగు వస్తువును పురాణమువలెకాక, ఎఱ్ఱన ప్రబంధముగ తీర్చిదిద్దెను. ఎఱ్ఱనకు ప్రబంధరచనా ప్రావీణ్యము సహజపరిణాదసిద్ధమై వెలసినది. ఎఱ్ఱన ఈగ్రంథమును ఇంచుమించు, అష్టాదశవర్ణనలను, లోకోత్తర భావనారమ్యముగా, స్వభావసుందరముగ నిర్వహించెను. ఒక్కమాటలో చెప్పవలె నన్నచో జనభాషాశృంగారమే ఎఱ్ఱనయొక్క అభిమతము.

వ్విత్త్రంబులు మునిజనవన

చైత్రంబులు విష్ణుదేవుచారిత్త్రంబుల్

సంస్కృత సమాసములలోని లాలిత్కమును గైకొని వచ్చినవాడు నన్నయ. నన్నయను అనుసరించుటకు ఎందరో తెలుగుకవులు ప్రయత్నించి విఫలమైరి. మన పోతన అతనిని అనుకరించి సిద్ధిపొందినాడు. అతని సునోహర సమాసములు అనితర సాధారణములు.

1 మునిజన వనచైత్రంబులు

2 లలితమర్యాదుడు

3 హరిపద చింతాశీలులు

4 సుగుణాలవాలు

5 నారాగార నివిష్టపాంధులు

6 వైరివిభూషణ వంశ దూషణ

7 సూరులు పోయెడి త్రోవ పోయెను.

8 హరిపరతింతుడు, హతాన్య తంతుడు

9 సరిస్తా కంపిత కేశబంధముల్

10 ఉద్దామధ్యాన గరిష్ఠుడు

11 కాననివాని ఊతగొని కావినభంగి

12 శ్రీనారాయణ పాదపద్మయుగళ చింతామృతాపానదన సంధానులు
మొదలైనవి.

నన్నయ వృత్తపద్యరచనమున ఆరితేరినవాడు. కందమున తిక్కన మనుడు. ఆవిధముగనే పోతన, వృత్తపద్యములను, సీస, కంద, ఆటవెల్లదులను, మనోహర ముగా ధాతాళమైన శైలిలో నడపినాడు. ఎట్టిదుష్కర ప్రాసమైనను అతనికి నల్లేరు మీద బండి. ఈ శైలిసౌకుమార్యము అనుప్రాసాలంకార సంయోగము పోతనకు పెట్టని ఆభరణము.

వర్ణనలు

ప్రాచీనాలంకారికును, ఆష్టాదశవర్ణన విరిసితమైనది మహాకావ్యముని నిర్వచించిరి. ఈవర్ణనలు, నాయక నాయకులు రసోద్దీపనము పొందుటకు కథకు నేపథ్య

మహాకవి ఏవర్జనచేసినను ఒకవైశిష్ట్యముండును. శరత్కాలమున, శ్రీ మహా
విష్ణువు శేషతల్పమున లక్ష్మీదేవితోకూడి మేల్కొంచినదృశ్యము పరమ రమణీయము.

నిరుపమభోగితల్పమున నిర్మలయోగవిశేష టీలమై

శరనిధికన్యకామణి కుచద్వయకీలిత వక్షుడై మనో

హర సుఖనిద్రనున్న కమలాక్షుడు మేల్కొనియె నంబోధిపెం

దరగల్మోత మంగళ మృదంగ ధ్వనియై చెలంగగన నృ-పృ-7

ఈవర్జన చదువుచున్నపుడు పయోధిపెందరగల మ్రోత మంగళ మృదంగ
ధ్వనివలె మనవీనులకు విందుచేయుచున్నవికదా ? ఇవి లుస్తువర్జనల కుదాహరణము.
ఎఱ్ఱన కథాగతికి పోషకముగా నుండునట్లు, వసంతము, వేసవి, శరదృతువులను భావి
ప్రబంధకవులకు మార్గదర్శకముగా నుండునట్లు వర్ణించినాడు. ఈవర్జనలలో వాల్మీకి
కాళిదాసాదుల ప్రభావము పుష్కలము. హిరణ్యకశిపుడు ఆయా ఋతువులలో, చేసిన
మోరతపమునకు కమలి, కమలినకన్ను మూసెనట. ఆతనివెచ్చని ఊర్పులకు నీరు
ఇగురగ నూటగా మంచునీరు కురిసెనట, ఆతని తపంబు తెఱగంతయు నిదురలేక,
నరసి నల్లగల్వల కన్నులతో చూచుచున్నదట. వసంతసనుయమునందు పురందరాదేశము
పురస్కరించికొని, అచ్చరమచ్చెకంటులు, హిరణ్యకశిపుని తపోవనమందు నడయాడిన
విధమును రూపకముతో రూపొందించెను.

సీ. కమనీయకరపద్మకాంతి పల్లవములు
కోమలస్మితదీప్తి కుసుమములును

జారుపయోధరస్ఫూరగుచ్ఛములును
లలితబింబాధరోజ్జ్వలఫలములు

సురభినిశ్వాస భాసురగంధపవనము
లుచిత సల్లాపకీరోక్తములును

గలమధురోద్గీత కలకంఠరవములు
కాంచినినాదభృంగస్వనములు

గీ॥ నతిశయిల్లంగ మధుసమయాధిదేవతలు కుటాకారశీల లుదాలిర్చనగ
నెమ్మి పుష్పాపచయకేలి నెపముఁబెట్టి యందుఁ జరియించి రిపార నిందముఁబులు

ఎఱ్ఱర వర్ణనా ప్రాపీణ్యము గుఱించి, బ్రహ్మశ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారి మాటలు శిరోధార్యములు,

“ఎఱ్ఱనభావనా విహంగము నడుమ నడుమ, మూలాధారమునుండి సహస్రారమువఱకు భూమినుండి స్వర్గమునకును ఎగురుట ఈవర్ణనములందెడ నెడకనుగొన గలము. ఎఱ్ఱయ జన్మతఃకవి, భావుకత అతనికి పరివేషము. అతని కవితాశయ్య పుష్ప గుంఫితము. హృదయము రసప్రవణము”

నృ-సిం-పిరికి -

నృసింహపురాణమునందలి వర్ణనలు సర్వాంగసుందరములు. ఎఱ్ఱన ప్రథమా శ్వాసమున, క్షీరసముద్రమును, శ్వేతద్వీపమును, పరమరమణీయముగ వర్ణించి యున్నాడు, అచేతనములుకూడ, ఆ మహాకవి భావనామృతమున స్థావితమై, మనోహర రూపములలో మనకన్నుల ఎదుట ప్రత్యక్షమగును. చంద్రోదయ శుభారంభమున వేలావధూటి పచరించిన విన్నాణము ముగ్ధమోహనము.

సీ. బిగి యుల్లిసిల్లెడు పగడంపుఁగెమ్మొవి

చెలువంపు బింకంబు చిగురులొత్తఁ

దనరారుపులిననితంబు బింబమున నా

కలితమై ఘేరదుకూల మమఁ

గ్రమ్ముముక్తాఫల మర్మాంబు కణములు,

చెదరి యెంతయు సౌఖ్యపదవి నొసఁగ

నెసఁగు నుద్వృత్త మీనేక్షణరోచుల

పొంపంబు లొయ్యారములుదలిర్ప

తే. లలితభంగులనొప్పు వేలావధూటి గమ్రవీచిఁ భుజంబుల గొఱిలించి

ఘనరసోల్లాస లీలఁగ్రాలి క్రొలి యుదధి తోతెఁచుఁజుండ్రోదయోత్సవమున

నృ-పు-ప్ర-శీ1

పరమాణువునుండి పర్వతమువఱకు చరాచర ప్రపంచములో పరమశివుని దర్శించుట, శంభుదాసుని హృదయపరిపాకమును చెప్పక చెప్పుచున్నది. సముద్రుని తాండవమాడెడు శివునిగ దర్శించుట ఇందుకు నిదత్కనము.

తే. కడలుచేతులార్చుచు ఘేనఘనతరాట్ట హాసరుచితోఁ బ్రవాళజటాలి విడిచి

యౌర్వశిఖి ఫారిలోచనఁబనగఁ సింధువమరు దాండవమాడెడు హరునిఁబోలి

నృసిం-ప్ర శీ4

లును ఆభరణములను, ఆయుధములను, చేష్టలను ఎఱ్ఱన సరససుందరముగా, సారిం
కారిముగ, సమాసభూయిష్ఠముగ, భావగంభీరముగను ప్రౌఢప్రబంధ ఘక్తితో
వర్ణించినాడు.

ఉదగ్రభోగిభోగమహాశ్వేతశయనీయంబునఁగమనీయపామశైలశృంగంగతం
బగుఁ సతోయతోయదంబుచాయకు నుపమేయంబగుచుం బోలుపారుసోయగంబును,
నవపారిజాత పల్లవంబుల యల్లాసంబు నుల్లసంబాడుచు శ్రుతిసీమంతసింధూరరంజన
రంజితంబులైనవి యివి యనికొనియాటలంకుం జాలి చాల జెన్నొందు చరణ
తలంబులును.

నృ - 3 - 14.

నరసింహుడు స్తంభమును, భేదించుకొని, బయలువెడలునపుడు శబ్దాను
గుణముగ ఉత్కృశికాప్రాయముగ, ఎఱ్ఱన స్తంభోద్భవ వనము రచించెను. ఇందలి
ద్విత్యప్రాణాక్షర సంఘటనము నరసింహుని ఉగ్రతను చక్కగ ధ్వనింపజేయుచున్నది.

స్తంభోద్భవ వచనము :-

“అమ్మహాస్తంభంబున విజృంభమాణ, జిహ్వాలవివృతవదన, గహ్వర, స్ఫురద
సహ్యాకహ, కహోత్తరనగర్జాస్పూర్జితంబును వికటకఠోర, ఘోర, దంష్ట్రాదండ
దారుణ, దహనదండ్యహ్యమాన, దళదళాభాగంబును, విపులకపిలకూరతర లతారకా
తరంగితోద్భ్రంశ తవృత్తాయతేక్షరూక్ష. రదనస్ఫులింగపూరితభువన, రంధ్రంబును.”

నృ - పం - 82.

ఎఱ్ఱన వస్తువునందును, వర్ణనమునందును చెప్పువిధమునందును మాధుర్యముట్టి
పడుచుండును. ఎఱ్ఱన వర్ణన మహార్ణవమునుండి నానేర్చినభంగి కొన్నిరత్నముల నేరి
సహృదయులకు సమర్పించితిని. ఎఱ్ఱన వర్ణనలు ఆనంత రత్నాకరములుకదా!

పోతన

నృసింహపురాణమునందలి, వర్ణనలను పోతన ప్రహ్లాదచరిత్రమున చేసిన
వర్ణనలలో తారతమ్యపరిశీలనము చేయునపుడు కొన్ని ముఖ్యవిషయములను గుర్తింప
వలెను నృసింహపురాణము స్వతంత్ర ప్రబంధము. ప్రబంధప్రక్రియానుగుణముగ
వర్ణనలు సాగినవి. పోతనార్కుడు భాగవతపురాణమున ప్రహ్లాదచరిత్ర ఒక ఉపాఖ్యా
నము విష్ణు భాగవతోత్తమున గుణగానము చేయుట పరమాశయముగ భావించెను.
ప్రబంధము వర్ణన ప్రధానము. ఉపాఖ్యానము నాటకీయముగ నడచినది. ఈ భేదము
స్పష్టము.

పైపద్యములో కరపద్యము, కోమలస్మితము, చారుపయోధరములు, లలితబింబంచా
ధరము సురభినిశ్వాసము, ఉచితసల్లాపము, కలమధురోద్ధితము, కౌంచీనినాదము మొద
లైన పదబంధములు అచ్చరల అవయవ సౌందర్యము, హావభావవిలాసములు తెలుపు
చున్నవి. వీనికి పల్లవములు, కుసుమములు, గుచ్ఛములు, ఫలములు, గంధపవనములు
కరోక్తములు, కలకంతరవములు, భృంగస్వనములు అను ప్రకృతిలోని వివిధాంశము
లతో, రూపకల్పన సాధింపబడినది. పైసీసపద్యములోని ఎత్తుగీతిలో అతిశయిల్లంగ,
అనుపదము ఐక్యమును కూర్చుచున్నది,

వసంతవర్ణనాముఖమున భావికౌవ్యార్థసూచనముకూడ చేసినాడు.

ఉ. సరస కింశుక శోరక సంచయంబు చెలువు తిరికించె భావిన్పసింహదేవు
దీప్తనఖవంక్రిప్తకట దైతేయరుధిర సేకరుచి నొప్పుతెఱగు సూచించినట్లు
నృ-ద్వి-63

ఎఱ్ఱన మనసు పువ్వువంటిది, ఆపువ్వు నుండి ఏదివెలువడినను పరిమళము
గుఱాళించుచుండును. అది సత్త్వగుణశోభితమగుట విశేషము. ఏవరనను తిరికించినను
హృదయము సౌందర్య తరంగితమగును. ఒక సుందరి చేతియందలి పానపాత్రలోబడి
చంద్రుడు గడగడ వడకుచున్నాడు, అనుందరి మోమందము దొంగిలించినవాడాయె.
ఇప్పుడు పట్టుపడ్డాడు. దోషాచరుడు వణక ఎమిచేయును ? వెన్నెలను గద్యములో
హృద్యముగ వర్ణించుట గమనార్హము.

సుధాకరకాంతి పూరంబు రాత్రియను తలంపుతోపనాక, తమంబను నామం
బును, విననీక యవ్యక్తమను శంకినంకురింపనీక లోచనంబులకు నమ్మతసేచనం
బును, శరీరంబునకు దందనసారంబును, అంతరంగమునకు అనందతరంగంబును నగుచు
విజృంభించిన సమయంబున

నృ -

ఎఱ్ఱన కవితలో ఉత్పేక్షలు, ఎంత మనోహరములో స్వభావోక్తులు కూడ
అంతనిస్సర్గకోమలములు.

తే. పగళులెలలోఁటినీడను బ్రాతియయ్యె
బగళులును రేలు దనుగాలి బ్రాతియయ్యె
రేలు వెన్నెలబయళులు ప్రియములయ్యె
రేలుబగళులు నిద్రలు ప్రియము లయ్యె.

నృ - 3 - 73.

తేవల పద్యములందేకాక గద్యములందును హృద్యమైన రచన చేయగల
సమర్థుడు మన ఎఱ్ఱన. నారాయణుని చరణములనుండి శిరస్సువఱకు సకలావయవము

హిరణ్యకశిపుడు అష్టదిక్పాలురను, దేవతలను పీడించిన విధము హాస్యాభాసముగ నిరువదిపద్యములలో ఎఱ్ఱన వర్ణింపగా, పోతన ఇందు రెండుపద్యములలో నత్యంత ప్రతిభావంతముగ చెప్పినాడు. రాజుతలచుకొన్నచో దెబ్బలకు కొదవయూ? అన్నట్లు ఇంద్రాది దేవతలందరు ఏక్షణములో హిరణ్యకశిపుడు తమపై విరుచుకు పడునో అడలిపోవుచు రాజసేవచేయుచు నక్కినక్కి చురాతురుట.

శా. ఏదిక్పాలుర జూచి నే డలుగునో యేదేవు బంధించునో
యేదిగ్భాగముమీద దాడిచనునో యేప్రాణులం జంపునో
యీదైత్యేశ్వరుడంచు నొండొరులు దారింద్రాదులాస్థానభూ
వేదిన్ మెల్లనవిక్కిచూతురుభయా విర్భూతరోమాంచులై. తె.భా. సప్తమ 100
కథాప్రారంభమున ఎఱ్ఱన ప్రవేశపెట్టిన ప్రహ్లాదునకు, పోతన పరిచయము చేసిన ప్రహ్లాదునకు చాల భేదమున్నది.

ఎఱ్ఱన :- ప్రహ్లాదుడు పుట్టినప్పటినుండి విష్ణు పదకమలధ్యాన వివశుడై,
కుడిచినపుడు నిద్రగూరినయప్పుడు మేలుకొనినయపుడు మెలంగినపుడు
విష్ణుకీర్తనంబు విష్ణునింతయు కాని పలుకడొండు బుద్ధి దలప డొండు.
నృ-సి-150

ప్రౌఢమునులు, కోరు హితవివేక పాకము మూడేడ్లనాడే ప్రహ్లాదుడు పొందెనని సూచించెను. పోతనార్కుడు భాగవతమును బహువారములు పారాయణముచేసి ప్రహ్లాదుని మధురమూర్తిని మనకన్నుల ఎదుట చిత్రించిన విధము పరమరమణీయము

సీ. తనయందు నఖిలభూతములందు నొకభంగి
సమహితత్వంబుగ జరగువాడు

సీ. ఆకారజన్మ విద్యార్థవరిష్ఠుడై
గర్వసంరంభసంగతుడుగాడు

ఆ. సద్గుణంబులెల్ల సంఘంబు లై వచ్చి
యనుర రాజతనయు నందు సిలిచి

క. గుణనిధి యగుప్రహ్లాదుని
గుణము లనేకములు గలవుగురుకాలమునన్.

ఎఱ్ఱన, వస్తు, రస, భావ వర్ణనములలో మొదటి, ఆ రెండింటి కత్యంత ప్రాధాన్యమొసంగెను. వైకుంఠమును గ్రహించి సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమైన విషయములు అన్నింటిని సర్వాంగనుందరముగ, వర్ణించుట, ఎఱ్ఱన, అభీష్టముగా గోచరించును. శంభుదాసుడు, ఎర్రనలను, జేయుపట్ల ఆఖ్యానపద్ధతిని, పోతన నాటకీయమైన సరళి నవలంబించినాడు. నాటకకళ వర్ణనలభారము మోయలేదు. పోతన ప్రహ్లాదచరితమున, భగవద్గుణకీర్తనమునకు తోడ్పడునట్లు వర్ణనలు స్వల్పముగా చేసినాడు కూర్మితమ్మని, మరణమునకు కడుదుఃఖితుడై, వివేకముపొంది, హిరణ్యకశిపుడు తల్లిని, మరదండ్రిను ఓదార్చుచు ప్రాస్తావికముగ, ప్రేతబంధుయను సంవాదము చెప్పెను. సుయజ్ఞుడను రాజు శత్రువులచే, సంహరింపబడిన విధమును రాజపత్నుల వియోగదుఃఖముతో చేసిన శోకాలాపమును కరుణరస నిర్భరముగ వర్ణించెను. ఈసందర్భముననే వేటకాడు ఆడవిపిచ్చుకల జంటలో ఆడుపక్షిని ఉరిచే లాగి చిక్కములో వేసికొనెను. ఆ పెంటి పిచ్చుక శోకము హృదయవిదారకరము. ఇది కథలో పొందిపొసగియున్నది.

చ. ఆడవుల మేతమేసి, మనమన్యుల కెన్నడు నెగ్గుసేయ కి
క్కడ విహరింప నేడకట కట్టిడి బ్రహ్మ కిరాతుచేతిలోఁ
బడుమని వ్రాసెనే నుడుట బాపపుదై వము కంటికింతయె
క్కుడు బరువయ్యేనే బ్రదుకు గోమలి యేమననేర్చుజెల్లరే.

ఉ. తెక్కలు రావు పిల్లలకు తేపటినుండియు మేతగానమిం
బొక్కుచు గూటిలో నెగసిపోవగ నేరవు మున్ను తల్లి యీ
దిక్కుననుండి వచ్చునని త్రిప్పనిచూడ్కుల నిక్కినిక్కి న
ల్దిక్కులాఁ జూచుచున్న వతిదీనత నెట్లు భరితు నక్కటా.

తె॥ భా - 61 - 63.

హిరణ్యకశిపుడు ఆయా ఋతువులతో చేసిన ఘోరపాతమును ఎఱ్ఱన విస్తృతముగ వర్ణించెను. దానవేంద్రుడున్న సరసికంటికి నిదురలేక, వికచకుముద్ర నేత్ర విభవయై చెన్నొందెనట. వస్తువు, పదప్రయోగము, ఊహ, అఖిలము మధురముకదా! పోతన, హిరణ్యకశిపుని తపస్సు ప్రత్యక్షముగ వర్ణింపక, బ్రహ్మసంభాషణాముఖమున చెప్పించుట నాటకీయమై యొప్పునది.

శా. దంశవ్రాతములు నిఘోషికలు మేదఃకృవ్యర క్తంబుల
న్సంశీర్ణంబులు సేసి, పట్టినగాన శల్యావశిష్టాండవై
వంశచ్ఛిన్నతృణావశీ, యత మహావల్మీకమందింద్రియ
భ్రంశఃఖిలతయులేక నీవు నిలువుంబ్రాణంబు లెట్లుండున్ తె॥ భా - 37.

అధ్యయనముచేసి, ప్రహ్లాదచరిత్ర రచించినట్లు ఆధారములున్నవి. నన్నయ, తిక్కనల ప్రభావము ఎఱ్ఱనపై పుష్కలము. అట్లే ఎఱ్ఱన ప్రభావము పోతనపై ప్రసరించుటలో ఆశ్చర్యమేమున్నది.

సమకాలికుడగు శ్రీనాథమహాకవి సీసపద్యమున పూర్వాంధ్ర కవీశ్వరుల కవితా రీతులన్నియు చెప్పి, తనకివితలో మధురసమ్మేళనము పొందినవని సూచించుట గమనార్హము.

సీ. వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి

నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు

భాషింతు నన్నయభట్టు మార్గంబున

నుభయవాక్రౌఢి నొక్కొక్కమాటు

వాక్రుతుతిక్కయజ్వప్రకారము రసా

భ్యుచితబంధముగ నొక్కొక్కమాటు

పరిధవింతు ప్రబంధ పరమేశ్వరునితేవ

సూక్తివైచిత్రి నొక్కొక్కమాటు

మన పోతనార్యుడు కూడ కవిత్వయమును, పాల్కరిగ్గి సోమనాథుని బసవ పురాణమును, భాస్కరరామాయణమును, నాచినసోముని ఉత్తర హరివంశమును, భక్తిపూర్వకముగా నధ్యయనముచేసి, తత్కవితాసౌరభమును అఘ్రాణించి, తత్ప్రభావముచే, భాగవతమును ప్రసాదించెను. ఎఱ్ఱన, వాల్మీకి, వ్యాసకాళిదాసాదులను నన్నయ, తిక్కనల అనుసరించినట్లే, పోతనయు, ఎఱ్ఱనను అనుసరించినాడని చెప్ప నగును.

ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమునందును పోతన, భాగవతమునందును, ప్రహ్లాద చరిత్రకలదు నృసింహపురాణ ప్రభావముచే, ప్రహ్లాదచరిత్ర అనేక ఘట్టములలో అనుసరణమున్నది. పోతన భక్తిభావ బంధురుడగుటచే, నృసింహపురాణమందలి పద్యముకుళములా భాగవతమున వికచప్రసూనములగుట అనుభవపునరుక్తము, ఎఱ్ఱన శైశవమునందే ప్రహ్లాదుడు సర్వకాల సర్వావస్థలందు భగవత్పాదారవింద భ్యాస సేరతుడగుట చిన్న ఆటవెలది పద్యములో సరళసుందరముగ సూచించెను.

ఈచిన్నపద్యమును మహాభక్తుడగు పోతన శార్దూలపద్యములో ప్రహ్లాదుని భక్తిపారవశ్యమును గుబాళింప చేసెను.

సీ. శ్రీవృంధుడు దన్ను జేరిన యదైన

జెలికాండ్ర నెవ్వరి జేర మఱచు

సీ. వైకుంఠచింతావివర్జితచేష్టుడై

యొక్కడు నేడుచు నొక్కచోట.

తె. భా. సప్తమ 115 - 124

భక్తికి జీవత్ దృష్టాంతముగ ప్రహ్లాదుని చిత్రించుట పోతనకు పోతనయే సాటి.

ఎఱ్ఱన పాత్రల బాహ్యకార చేష్టలను వర్ణించునట్లు కన్పించును. నాటికీను సన్నివేశములలో కూడ కవిమాటాడునట్లు గోచరించును. ప్రహ్లాదుని గురుగృహమునకు రావించి, అతడు నేర్చుకొన్న సుభాషిత రత్నముపన్యసింపుమని పారణ్యకశిపుడు ప్రేమతో ప్రశ్నించెను. ప్రహ్లాదుడు సహజముగ విష్ణుమూర్తి, ఆదిమధ్యాంత రహితుడని ఉపన్యసించెను. అప్పుడు పారణ్యకశిపుని కోపోద్రిక్తుని రూపము

ద. అనవివి గుబ్బునం బొడమునల్కుకు నెచ్చెలులై కనుంగవం

గనలెడుదంట కెంపును మొగంబున బొడ్మెడుఘర్మజాలకం

బును నిటలంబునం దనరు భూకుటియున్ భయముం దనర్పని

ట్లనునత డొజ్జ గన్గాని నిరంతరవిస్ఫురితాధరోష్ణుడై

నృ-చ-రి

ఉపాధ్యాయునిమాచి ఓబ్రహ్మ బంధువా దురాత్మక ? ఈశువును పరకీర్తనము చేయునట్లు నీవు ఇంతకాలము చదివించితివా ఓవత్సా ? నీకు, ఈదుర్బోధ ఎవరుచేసిరి? అట్టి ఖలుచి దండింతునని గద్దించెను.

ఈవిధముగా ఎఱ్ఱనకు పోతనకు వర్ణనములో భేదమున్నది.

పోతనపై ఎఱ్ఱన ప్రభావము

పూర్వకవులు రచించిన కథాంశములును గ్రహించి తరువాత యుగములోని కవులు కావ్యరచన చేయునపుడు ఆరచిన వైశిష్ట్యమును సాధించుటకు ప్రయత్నించుట సహజము. పూర్వకావ్యములలో అంతగా ప్రస్ఫుటములుగాని విషయములను తరువాత కవులు తమరచనలో స్ఫూర్తిమంతములుగ చిత్రించి, తమ ప్రత్యేకతను నిరూపించుకొందురు. పోతన విషయమున ఇట్లే జరిగియుండవచ్చును. ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమును పదునాలుగవ శతాబ్దమున, రచింపగా పోతన భాగవతమును పదనేనవశతాబ్దపు ఉత్తరభాగమున రచించెను. పోతన విధిగా, నృసింహపురాణమును,

ఇట్టి వ్యంగ్యరచనకు ఎఱ్ఱనయే పోతనకు మార్గదర్శకుడయ్యెను.

సీ. కమలాక్షునర్చించు కరములు కరములు

శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వా జిహ్వా

విష్ణుమూర్తిని వర్ణించునప్పుడు ఎఱ్ఱన భక్తిభావవివసముడై సాధిప్రాయ సౌరభ సంవాసితములైన ఉత్పలమాలనేర్చికూర్చి శ్రీమహావిష్ణువు కంతసీమ నలంకరించెను. ప్రహ్లాదుడు మూడేడ్లనాడే విష్ణుపదకమల ధ్యానమగున్నడైన విధము

ఉ. ఆడగబోయినప్పుడ సురాత్మజుడంబుజనాభు నవ్యయుం

బాడుద మాదిదేవు పదవంకజ పూజలుసేసి భక్తిమై

నాడుదమచ్యుతై క శరణాగతులంగని కర్మబంధముల్

వీడుదమంచు బల్కుగడు విస్మయమందగఁ దోడిబాలకుల్ నృ-తృ-149

పోతనార్కుడు ప్రహ్లాదుని చిన్నారిముచ్చటలు చిన్ని జాజిపూవువంటి కందముతో రచించెను.

క. ఆడుదము మనము హరి రతి

బాడుదమే పొద్దు విష్ణుభద్రయశంబుల్

వీడుదము దనుజ సంగతి

గూడుదము ముకుందభక్తకోటిన్ సూటిన్

భా - 7 - 248

మహాకవి సముద్రమును బిందువుగా చేయగలడు. అవసరమైనచో బిందువును సముద్రముగ చేయగలడు.

పద్యమును, గద్యమును హృద్యముగ నడపగలదిట్ట మనపోతన. ఎఱ్ఱన ప్రయోగించిన కొన్ని సమాసములు, పదబంధములు యథాతథముగ ప్రయోగించి, ఎఱ్ఱనకు సాహిత్యకర్పూర నీరాజన మొసంగెను.

“అంబుజోదర ధ్యానతత్పరత” అను సమాసమును పోతనగారు బహుపర్యాయములు ప్రయోగించుట గమనార్హము.

“హరి పదాంభోజయుగచింతనామృతమున నంతరంగు నిండినట్టైన”

శ్రీనారాయణ పాదపద్మ యుగళీచింతామృతా స్వాదసంధానుండై

అంబుజోదరదివ్య పాదరవింద చింతనామృతపాన విశేషమత్తచిత్తము

కా. పానీయంబులు ద్రావుచుంగుడుచున్ భాషించుచున్తాస లీ
 లావిద్రాదులు సేయచుందిరుగుచున్ లక్షించుచున్ సంతత
 శ్రీనారాయణ పాదపద్మయుగళి చింతామృతాస్వాద సం
 ధానుండై మఱచుచున్, సురారి సుతుడేత ద్విశ్వమున్ భూవరా

భా - 7 - 123

ఎఱ్ఱన, విష్ణుభక్తి రహితుల జన్మవ్యర్థమని ఉత్పలమాలలో చెప్పెను.

ఉ. ఊషరబీజముల్ భసితయోజ్య మృతంబులు షండకన్యకా
 న్యేషణముల్ పయోధిగత వృష్టితతుల్ మృగతృష్టికాంబుగం
 డూషలు దుర్గకానన కఠోరితచంద్రిక లేడమూక స
 ద్భాషలు విష్ణుమంగళ కథావిముఖాత్ముల దుష్టజన్మముల్ నృ-పం-24
 పోతనార్యుడుకూడ, అదే ఎత్తుగడలో మాలోపమలో వృత్త్యానుప్రాసముననుస
 రించి శార్దూలపద్యములో వర్ణించినాడు.

కా. అందే-దూయముల్ మహాబధిరశంఖారావముల్ మూక స
 ద్గ్రంథాఖ్యాపనముల్ నపుంసకవధూ కాంక్షల్ గృతఘ్నావళి
 బంధుత్వంబులు భస్మహవ్యములు లుబ్ధద్రవ్యముల్ క్రోడ స
 ద్గంధంబుల్ హరిభక్తిక్షత్తితులరిక్తవ్యర్థ సంసారముల్ భా 7-168

ఉపాధ్యాయులు ప్రహ్లాదునితో హితోపదేశముచేయుచు మాతృదేవోభవ పితృ
 దేవోభవ, ఆచార్యదేవోభవ అను విధి వాక్యములు సర్వమానవులకు శిరోధార్యము.
 అట్టిచో తండ్రియైన హిరణ్యకశిపుని గురులమైన మామాటను తిరస్కరించి విష్ణుభక్తి
 అవలంబించుట ధర్మమా ? అని ప్రశ్నించెను. అద్దానికి ప్రహ్లాదుడు ఆతనికి తగినట్లు
 సర్వజనాహ్లాదముగ సమాధానము చెప్పుచున్నాడు. దీనిని ఎఱ్ఱన సీసపద్యములో
 చెప్పినాడు.

సీ. వాసుదేవుని పాదవనరుహంబులభక్తి
 తగదను తండ్రియఁ దండ్రి గాడు
 వేదచోదితమైన విష్ణుధర్మమునకు
 గోపించు గురుడును గురుడు గాడు

నృ-5-22

అదేశైలిలో పోతనార్యుడు నిషేధరూపమగు అర్థాంతర సంక్రమితవాచ్య
 ధ్వనియై సుందరశబ్దమూర్తిని ధరించిన విధము మనోహరము

ఉభయుల మూర్తి మత్స్యము

ఏది కావ్యము ? ఏది కావ్యముకాదు ? అనుప్రశ్నకు ప్రాచ్య పాశ్చాత్యాలంకారికులు కూలంకిషముగా చర్చించిరి. కావ్యమునకు మూడుప్రధాన లక్షణములుండవలెను.

(1) సర్వజనానురంజకత్వము (2) రచనసుందరముగా నుండవలెను. (3) గ్రంథపఠనమువలన సద్యఃపర విర్భుతి కలుగవలెను. అది యేరసానందము. శాస్త్రమునకు, కావ్యమునకు భేదమేమి ? మానవుని విజ్ఞాన సంపాదనకు బుద్ధివికాసమునకు తోడ్పడువది శాస్త్రము. ఆశాస్త్రములు తర్కము, వ్యాకరణాదులు. కావ్యము భావనాహ్లాదమొసంగును. కావ్యకత్త సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయకలడు. బ్రహ్మసృష్టికంటె కవిబ్రహ్మసృష్టి చిరంజీవము. ఆమరము, సమగ్రము. బ్రహ్మసృష్టి అసమగ్రము పరిణామశీలము.

కావ్యమునకు ఆత్మీయత పాఠము. ఆత్మీయత గుణశోభితములైన కావ్యములు సౌరభసంవాసితములైన పుష్పములు. కవితకు జన్మస్థలము కవిహృదయ క్షేత్రము. అది కవిఆత్మసంతానము. ఔరసపుత్రులకంటె కవులకు, ఆత్మసంతానము పై మిక్కిలి మక్కువ. అందుచేకావ్యము కవిజీవిత సర్వస్వము. ఒకే ఇతివృత్తమును స్వీకరించి ఎవరెన్ని కావ్యములు రచించినను, ఆకావ్యములలో, పూలమాలలో సూత్రమువలె, ఆకవివ్యక్తిత్వము, ఆత్మీయత అంతర్దాహినిగా నుండును. సహృదయుడు కవి ఆత్మీయతాదర్శనము చేసినపుడే సాహిత్యవిశ్వరూపము దర్శించి పరమానంద భరితుడగును.

న్యసింహపురాణమున, ఎఱ్ఱన ఆత్మీయత ప్రతిఫలించుచున్నది. ఎఱ్ఱనఅద్వైతి. అనగా, హరిహరులను సమాన ప్రతిపత్తితో దర్శించుట. ఎఱ్ఱన శంభుదాసుడయ్యెను విష్ణుద్వేషికాడు. తాత, ఎఱ్ఱపోతసూరి, మనుమని మనఃపరిపక్వస్థితివి చక్కగానంచనా వేసెను.

క. గిరిశపదభక్తి రసతత్పర భావము కలిమిశంభుదాసుండనగా

బరగియు గోవింద గుణాదరసంభృత సౌమనస్య ధన్యుడవెందున్ నృ-ప-18

ఎఱ్ఱనకు కబ్బములల్లుట వెన్నతోపెట్టిన విద్య. అరణ్యపర్వశేషము రచించి ప్రబంధపలమేశ్వర బిరుదాంకితుడయ్యెను. సరస, బహుపురాణ ధర్మశాస్త్ర కథా విస్తరవేది, ప్రబంధరచనా ప్రవీణుడు. అయినను ఇసుమంత అహంకారములేదు. ఆ

శబ్దాలంకారములు, సాఖిప్రాయ విశేషణములో విష్ణుమూర్తిని వర్ణించుపట్ల అప్రయత్నముగ పారవశ్యముచెందుట మొదలగునవి ఎఱ్ఱన నుండి వారసత్వముగ గ్రహించి పోతన భాగవతమును భక్తమందారముగ ప్రసాదించెను.

మహానుభావుడైన ప్రహ్లాదుడు, మోహందుడైన హిరణ్యకశిపుని కన్నులు తెరపించుటకు విష్ణువు గాలివలె వ్యాపించియున్నాడని విష్ణుశబ్ద వ్యుత్పత్తియగు వ్యాపన శీలమును ఎఱ్ఱన ఇట్లు ప్రసించించెను.

సీ. కలఁడు మేదిని యందుగలఁడుదకంబుల

గలఁడు వాయువునందుగలఁడు వహ్ని

గలఁడు భానునియందు గలఁడు సోమునియందు

గలఁడంబరంబున గలఁడుదిశల

గలఁడు చరంబులగల డచరంబుల

గలఁడు బాహ్యంబున గలఁడు లోన

గలఁడు సారంబుల గలఁడు కాలంబుల

గలఁడు ధర్మంబుల గలఁడు క్రియల

గీ. గలఁడు కలవాని యందును గలఁడు లేనివానియందును గలఁడెల్లవానియందు
వింకవేయును నేలసర్వేశ్వరుండు కలఁడు నీయందు నాయందు గలఁడు కలఁడు
నృ - 5 - 78

భగవద్గీతయందు వర్ణింపబడిన విభూతియోగ సారాంశమంతయు ఈసీసములో రూఢమూల మగునట్లు ప్రహ్లాదుని ముఖమునుండి వెలువడుట చతురము. అస్త్రీ = అను దానికి కలఁడు అని అర్థము. ఆపదమును మన పోతనగారు తీసికొని, దేవాలయములో గంట్రమోగించినపుడు ఓం అనుప్రణవము మన చెవులలో అవృతమగునట్లు పద్య ద్వితయమును మ్రోగించి మనచెవులలోని త్రుప్పు పోగొట్టెను.

మ. కలఁడం బోధిగలండు గాలగలడా కౌశంబునం గుంభినిం
గలఁడగ్నిన్ దిశలంబగళ్ళనిశలన్ భద్రోత చంద్రాత్మ లం
గలఁడోంకారమునంద్రమూర్తులద్రులింగ వ్యక్తులందంతటం
గలదీశుండుగలండు తండ్రి వెదకంగానేల యీ యాయెడన్

క. ఇందుఁ గలఁడందులేడని సందేహమువలదు చక్రీసర్వోపగతుఁ
డెందెందువెదకిచూచిన నందందేకలఁడు దానవ్రాగణి ! విందె

ధర్మరహస్యము గుర్తించుట, కత్తిమీదసాము వంటిది. ధర్మసేతువును భంగముచేసినవారు విషఫలితము పొందకతప్పదు. పెద్దవాడుముట్టినన్ను, చిట్టిపాపాయి ముట్టినను అగ్నిదహించుచును కదా ! అధర్మముకూడ అట్టిదే. కొడుకు, తండ్రిమాట వినక ఈరసమున నడచునేనివానికంటె పరమశత్రువు. ఎవ్వరు : అతనిని అవసర మైనచో చంపవచ్చును. ధర్మఖడ్గమునకు స్వపరభేదములేదు.

ఎఱ్ఱరభక్తి మహిమను ఆద్యంతములందు గానముచేసినను అతని మనస్సు ఉపవిషత్ప్రతిపాదితమైన జ్ఞానముపైననే మ్రొగినది.

శ్రీశుకమహర్షి పంచాక్షరీ జపపరాయణుడైనను, చిరునవ్వుచిందించు బాల కృష్ణుని లీలలను మధురమంజులముగా వర్ణించినట్లు, శంకరభగవత్పాదులు విష్ణు సహస్రనామభాష్యము, లక్ష్మీనరసింహస్తోత్రమును రచించినట్లు శంభుదాసుడయ్యును ఎఱ్ఱన హరివంశమును, నృసింహపురాణములను, అద్వైతామృతమును నాస్వాదించి, రచించెను.

పోతన :- భాగవతారికలో పోతనయు అద్వైతియే అనిస్పష్టము: పోతన కుటుంబమునకు వంశానుగతమైన శైవముతో సన్నిహితసంబంధమున్నట్లు భాగవత మందలి ఆవతారిక ఆద్యము పట్టుచున్నది. కేసయ లక్ష్మసాని దంపతులు శైవపరాధీన మతులు. అన్నయగు తిప్పయ ఈశ్వర సేవాకాముడు.

మదీయపూర్వజన్మ సహస్రాంశిత తపఃఫలంబున

శ్రీమన్నారాయణ కథాప్రపంచ విరచన కుతుహలుండనై

గంగకుజసి క్రుంకులిడి వెడలి మహనీయమంజుల పులిన

తలమండప మధ్యమున మహేశ్వర ధ్యానంబుచేయుచు తె||భా-1.12

పోతనయు, వాల్మీకి వ్యాస, కాళిదాస కవిత్రయాదులను, ఆధునిక కవులను స్తుతించి, నిస్వార్థముగా భాగవతమును జగదీశ్వరుడైన శ్రీహరికి అంకితమిచ్చెను. అషేషశ్రమలను తృణప్రాయముగా పరిత్యజించి, నిరహంకారియై భాగవతరచనకు వూనుకొనెను. ఆభక్తకవి. యోగిభాగవతమును చేపట్టుటలో పరమార్థము శ్రీకైవల్య పదంబు చేరుటకొరకే.

ఉభయులు అద్వైతామృతమును ఆకంతముగా క్రోలిన బ్రహ్మవిష్ణులు కవి యోగులు. విజ్ఞానసాహిత్యముఖమున మోక్షమునుపొందిన మహానుభావులు. ఇద్దఱికి అభేదము చెప్పుట సముచితము. వ్యావహారికజగత్తులో భేదము సహజమైనను, ఉభయులు భక్తితో సత్యాన్వేషణకు వూనుకొనుట స్తుత్యము.

బ్రహ్మనిష్ఠుడు. అర్చకవులు, ప్రౌఢాంచితశబ్దసారులగు, వాల్మీకి, వాక్మన, నన్నయ
తిక్కనాదులు కీలించిన కీర్తిసంగ సుఖలీలకు కాంక్షజేసిన సౌజన్యముని మూర్ధన్యము
కతిపయాక్షర పరిగ్రహ జనితంబైన నైశర్గిక చాపలంబు కతంబున

ఉ. మించినవేడ్క చీనులకు మిక్కుటమైమధువృష్టిగ్రమ్మరా
యంచలు కూయగ్రౌంచమును నావలగూయ గడంగు
భంగి బ్రౌఢాంచితశబ్దసారులు మహాకవులాద్యులు కావ్య
శయ్యగీలించిన కీర్తిసంగసుఖలీలకు నేనునుగాంక్షజేసెతిన్ నృ-2

ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ మనస్సు పువ్వువంటిది. పరమసాత్విక ప్రవృత్తి ఆతనికినిసర్గము
కవిరాజహంసలు తేనెలొలికించుచూ హంసభ్యనిరాగ మాలిపింపగా, కొంచెపిట్టయు
అనుకరించుట కుపూనుకొన్నట్లు తానువారివలె, కవియశస్సు పొందకోరెను. ఆ చెప్పు
టలో, ఎంతవినయి మధురిమ తొణికసలాడుచున్నదో సహృదయులు గమనింపవలెను.

కవిత్వకళ, సత్త్వగుణరజో గుణముల సమ్మేళనము. విశ్వసృష్టికి రజో
గుణము, దానిమర్యాదసాలనమునకు సత్త్వగుణమావశ్యకము, ఆతని సర్వగ్రంథము
లకు ఆత్మభూషణము సత్వమే. నృసింహపురాణమున ఏసన్నివేశమును పరిశీలించినను
భావసంయమనము గోచరించును. ఈకవితా కల్యాణగుణములే ఎఱ్ఱనకు కవిత్వయ
మున తృతీయస్థానము సువవస్థితమైనది.

ఎఱ్ఱయ, లక్ష్మీనరసింహవతారము ప్రబంధమనియు, కావ్యమనియు విశేషించి,
విజ్ఞాన వాఙ్మయమనియు పేర్కొనెను. జ్ఞానము, విజ్ఞానము మోక్షసాధనమైన బుద్ధి
అను అర్థములో ప్రాచీనులు ప్రయోగించిరి. ఆధునికులు, ఆత్మజ్ఞానమునకు, జ్ఞాన
మనియు, రసాయనపదార్థ విజ్ఞానశాస్త్రములకు విజ్ఞానశబ్దము వాడుచున్నారు. ఏ
విజ్ఞానముచే, సర్వపరమార్థము ఆవగతమగునో, అదియే విజ్ఞానము. ఆ పరమార్థ
మును బోధించుటకొరకే భారతీయదర్శనములు రచింపబడినవి. మహాభారతమున
సర్వదర్శన సమన్వయము జరిగినట్లే, ఎఱ్ఱనకూడ నృసింహపురాణమున బ్రహ్మాది
మునులచేసిన స్తోత్రముచేయించి, అందు సర్వదర్శన సమన్వయముచేసినాడు.

ఉ. తమతమ పూర్వవాసనల దత్పరులై వివిధాగమోక్తకృ
త్యములు వహించి భవ్యపరతత్త్వము నయ్యయి సంజ్ఞలంబయ
త్నమున దలంచు సంయతమనస్కుల కెల్లనుజేరుచోటు శ్రీ
రమణభవత్పదంబునుచిరస్థితి నేఱులకబ్బి చాడ్చునన్ నృ-తృ-22

మ లి ప లు కు

ఎఱ్ఱన, నృసింహపురాణమును ప్రబంధాభిముఖముగ నిర్వహించెను. పోతన, ఆమృతహస్తస్పర్శచే ప్రహ్లాదచరిత్రముఖమున భక్తిమకరంద వాహినులు మధుమధురముగ ప్రవహింపజేసెను. కొలానుగుణముగ ప్రక్రియాను గుణముగ భిన్నకాలములలో విలసిల్లిన కవులు ఒకేకథను భక్తిభావబంధురముగా సంవిధానముచేయుటలో ప్రదర్శించిన కవితాశిల్పము పరిణామసుందరము.

వీవంగుణ విశిష్టమగు కవితాక్షిరసాగర మథనముచే సద్విమర్శామృతము సహృదయులకు లభించినచో నాకృషి ధన్యమగును. తులనాత్మక పరిశీలన ప్రాధాన్య మొక్షముల్లరు బహుధా ప్రస్తుతించెను.

The doctrine that all higher knowldge in gained by comparison, and rests on comparison is as true and important in the study of Literature also

ఆంధ్రసాహిత్య విశ్వనాథులైన విశ్వనాథ ఈకవిద్యయమున కొసంగిన సాహిత్య కర్పూరనీరాజనము స్మరణీయము.

'ఎఱ్ఱన్న సర్వమార్గేచ్ఛా విధాత్పుండు పోతన్న తెలుగులపుణ్యపేటి'

ఎఱ్ఱన కంటె పోతనతో రజోగుణలేశమున్నదని అనుమానింపతగును.

“పలికెడిది భావగతమట పలికించువిభుండు రామభద్రుండటనే
పలికిన భవహరమగునట”

కొందఱికి దెనుగు గుణమగు కొందఱికి సంస్కృతము గుణమగును

గొందఱికి గుణములగు రెండున నే నందఱిమెప్పింతుగృతుల నయ్యెయెడలన్

అహమ్ (నేను) అనుభావము అంతరాంతరముతో ఉన్నదా ? అనుభావతి
కలుగును. ఇది, కవిత్వ ప్రత్యయమని చెప్పినను తప్పులేదు. తిక్కన మహాకవి

“నానేర్చిన భంగి చెప్పివరణీయుడ నయ్యెద భక్తికోటికిన్” వినమితమస్త
కుడై చెప్పినాడు కదా.

ఆంధ్రదేశమున ఎఱ్ఱన నృసింహ పురాణముకంటె పోతన ప్రహ్లాదచరిత్ర
విశేషప్రసిద్ధిపొందుటకు కారణమేమి ? దీనిని అనుశీలింపవలసియున్నది.

1. ప్రాచీనకాలమునుండియు, భారతీయుల హృదయములందు భాగవతము
భక్తికిపెట్టినదిపేరు. ఈభావము తరతరములనుండి వచ్చుచున్నది. ఈనాటికి ఆంధ్ర
దేశమున, ప్రహ్లాదచరిత్రను పాఠ్యముచేయుచు, భక్తిపారవశ్యముతో, పొంగి
పోవుచుండుట దర్శనీయము. అందుచే భాగవతగ్రంథముపై భారతీయులకు ప్రాచీన
కాలమునుండియు భక్తిభావము అనూచానముగ వచ్చుచున్నది. గ్రంథగౌరవము
మొదటిదిగా చెప్పవచ్చును.

2. పోతన కటికిదర్శిదము అనుభవించి కవిధీరుడై మెలగుటచే, ఆ కవి
యెడల ఆంధ్రులకు అప్రయత్నముగ ఒకపూజ్యభావము ఏర్పడినది. కవిమీదనున్న
గౌరవము కావ్యముపై ప్రసరించుట సహజముకదా !

3. ఎఱ్ఱన, పరాశ్రయకవితారీతికి చెందినాడు. పోతన ఆత్మాశ్రయకవితా
రీతికి చెందినవాడు. పోతన కవితగీతిప్రధానమై అనుప్రాసారంకార సుందరమై
కర్ణపేయమైనశైలి కలిగినదై ఆంధ్రుల హృదయమందు భక్తిరస వాహినులను
ప్రవహింపజేసెను.

4. ఎఱ్ఱన నృసింహపురాణమునందు అంగిరసముగా, శాంతరసమును, అంగ
రసముగా, భక్తిని పోషించెను. రాజు ఎదుట భటుడు ఎట్లు ఒదిగియుండునో శాంత
రసము ఎదుట భక్తిరసముకూడ అణగి, మణగి ఉన్నది. పోతన భక్తిరససముద్రము
నకు ఏతాముఎత్తిన కవియోగి. నృసింహపురాణము ప్రహ్లాదచరిత్రమును దీనికి
విడివిడిగా, చదువుకొన్నచో సారస్వతీయులకు రసానందజనకములే. దేనిప్రత్యేకత
దానిదికదా ? ఎఱ్ఱన పోతనలు ఆంధ్రసాహిత్య భక్తులకు ప్రాతఃస్మరణీయులు.

తస్మాత్పులి పట్టిక

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
9	6	రంభాదిన్య	రంభాద్య
10	26	యిముని	యముని
11	28	తన్నిల్లి	తల్లిని
12	23	శీలావతికాదు	కవేదువు
17	6	విర్వితానే	విర్వితాని
27	2	క్రమ	కమ్ర
36	13	సుమన్సుజ్ఞేయ	సుమనస్సుజ్ఞేయ
42	16	మద్భభక్త	మద్భక్త
43	1	కఠోరిత	కఠోరిత
45	5	గల్	గత
55	17	డినుకకారియి	కినుకకారియ
57	17	వాస్తిరాతి	వార్తాస్థితి
60	20	ప్రహ్మ	బ్రహ్మ
63	3	నిత్య	విశ్వ
64	13	క్రకటించు	ప్రకటించు
70	2	చేసునకు	చేతసునకు
77	8	ఎంగ	వింగ
	22	దంతరంబు	తదంతరంబు
78	7	యనుణ	యనుగుణ
	17	లతావిల్	లతావితానములు
	29	పెడత	పెడతల
79	9	మారెడు	మూరెడు
	15	మహాకాకాంత	మహీకాంత

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
	15	చార	చీర
	15	గరులు	గిరులు
	16	సురత్	సురత
	20	గువి	గుణ
80	1	పోనత	పోతన
	4	గౌతి	గీతి
	22	నాకు	మీకు
	26	చాకటి	చీకటి
81	28	విచిత్రంబు	అచిత్రంబు
82	11	నారాగార	నీరాగార
	13	శూరులు	శూరులు
84	14	వాకిలిత	వాకులిత
85	5	నంబోధి	నృయోధి
	6	మృదంగ	మృదంగమ్మద
	6	చెలంగగన	చెలంగగన్
86	5	కరోక్త	క్రీరోక్త
	16	వణక	వణకక
96	9	కొంచె	కొంచ